

TARTALOM

- 2** FODOR GÉZA: Hazai táj, képeslapra (vers)
4 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Permanens Trianon? (jegyzet)
7 BARTHA GUSZTÁV: Illúziók, Intermezzo (novellák)
15 FINTA ÉVA: Vak vezet (vers)
17 PENCKÓFER JÁNOS: Fényfolyam (regényrészlet)
31 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Amint a kihült ég alá (vers)
33 WEINRAUCH KATALIN: Nyári Mikulás (novella)
35 LŐRINCZ P. GABRIELLA: Patmoszi jelentés, Körmondat (versek)
37 CSORDÁS LÁSZLÓ: Lolita, Istenes vers (versek)
39 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
50 FODOR GÉZA: Mohy Sándor életéről, művészetéről (tanulmány)
77 MOLNÁR FERENC: A 19. honvédhadosztály tevékenysége az 1849. évi országos hadiesemények tükrében (tanulmány)
85 SÉRA MAGDOLNA: Az oktatáspolitikai lehetséges hatásairól (tanulmány)
91 CSORDÁS LÁSZLÓ: Pap Ildikó Táltosok c. regényváltozata.
Egy kidolgozatlan regény körül kialakult vita lezárásának kísérlete
100 FODOR GÉZA: A műsor végén (jegyzet)
106 DUPKA GYÖRGY: Művelődési életünk krónikája
113 Új könyvek
114 Szerzőink
Van egy hete, ha nem három (kárpataljai magyar népdal)
WEÖRES SÁNDOR: Dalok Nacongxypanból (vers – részletek)

FODOR GÉZA

Hazai táj, képeslapon
(Mohy Sándorra emlékezve)

*A dombtetőn fenn még fogható az éter
De idegen szó zúg csak a frekvenciákon
Sérti a fület itt ahol a táj messzire tágul
És nyárfalevelek közt rezdiül meg az égalj
Hogy szinte meglobog benne a harsogó határ
Végighullámszik aztán egy tengeritáblán
Otromba fésűjével a láthatatlan szél
Hűvös felhőket habzik szilaj sörénye
Túl a mezők hermelinpalástos szegélyén
Rég eltűnt már a tó felszívódott és csak
A kihalt madarak árnyai szállnak a napban
Tocsogó lápvizek fölött néha egy béna szárcsa
Réce vagy bibic vadludak tűnő ostorhegyében
Kócsagok nehéz röptével húzva a Dél, ahogy jön
Át a felszikkadt földek útvesztőin
A Fekete Víz álló hínáros zöld iszapján
Kanálisok mélyéről káka csonkja nádtors
Felszúró éles fájdalom sarlóz és kagylók
Rejtett szilánkos kései meglapulva ki tudja
Mióta meddig és kire várnak szerteszórva
A kékes agyagon s a körbeforgó évadokban
Cimbalmos kedvű rétek, kaszálók mentében
Ahol pityangok tejfehér pihés bokra szállong*

*A fényes tűzü puszpáng kvintváltó dallamával
 Szélesre tárja zöldesrőt szárnyait a páfrány
 Torlongó sás közt iszalagos bozótok cserjék
 Legyező fűvel karéjos fogazott levelekkel
 Palástot ölt a bodza mocsári habot hány széjjel
 Lápi repcék, szürkés-kék ördög szemek égnek
 Messze pörög a sárga len tölcseres virága
 Biboros pozsgor kék atracél zeng
 Hajlik a kornistárnics mélylila harangja
 Citromsármány ring egy borókaágon
 És ömlik a tűz sisakos virágként
 Nagy égszínkék égből a nap örökzöld sírása
 Míg ki nem fosztja lassan a végtelen idő*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Permanens Trianon?

„– Ön honnan érkezett?

– *Én Kirovográdból. Lassan húsz éve. Az éghajlat erre felé kellemes, a város is lakható, csak az a baj, hogy még mindig sok itt a helybéli.*”
(Orosz nyugdíjasok az Ungparton)

„– Már kilencven éve, s az átkozott magyarok máig képtelenek feledni.

– *Ha csak feledni nem tudnának! De egyfolytában emlegetik! Úgy gondolják, a Kárpát-medencében ők a törzsvendégek.*

– ?

– *Mit nem lehet ezen érteni? Végtagjaikat elveszítették, csak a törzsük maradt. Mégis felkapaszkodtak valahogy a bárszékbe, s egyfolytában a szájukat jártatják.*”

(Részlet egy lehetségest párbeszédből)

Aki kétségbe vonná a fenti dialógusok hitelét, nevezze bár előrángatásukat százalmas önmarcangolásnak, nem lesz ezzel se több, se kevesebb a ránk rakott teher. Buda Ferit parafrázálva: május van, özönvíztől való gond van. Trianon van. S hozzáteszek még egy jelzőt, mert a valóság ezzel lesz teljes: permanens Trianon. Mert úgy tűnik, az elperelt földek kevésnek bizonyultak. A nemzetközi nagytőke személyében maradék javainkat méregetik, üldözőbe vették nyelvünket, végső soron – talán – a lelkünket akarják. „Lejárt az ezeréves bérlet, visszaigénylik Pannóniát.” – írta keserű szájjal Béni barátom 1995-ben, amikor a Bokros-csomag demográfiai prése ismét szorított egyet a nemzetet. De ha már Őt háborgatom túlvilági nyugalomban, feltétlenül ide kell állítanom 1973-ban írott sorait is: „Apáink csak nevet, gögöt, hazát nem hagytak örökölni. Papjaink csak jótanácsot: tanulj tótul, törökül.” Ő volt akkor közöttünk – S. Benedek András – az egyetlen, aki képes volt hazátlanságunk pokláról a költészet eszközeivel máig érvényesen vallani. Ma is állítom: nemcsak öröklött terhünk lett akkor e vers által könnyebb, de a nagy bizonytalanságok idején pótolhatatlan erkölcsi támogatást kaptunk tőle a költői induláshoz. Most azonban visszakérdezek, Barátom. Felelj nekünk a magasból: valóban apáink vétették el?

Az én apám, aki már csehszlovák állampolgárnak született, engem a magyar irredenta eszmék költészetén nevelt. Így, másodgenerációs kisebbségiként 10-12 évesen olvastam először Ábrányi Emilt, Pósa Lajost és Reményiket. A 60-as évek derekán, a francia nyelvvel való iskolai barátkozásom idején, mint durva kavicsot, úgy forgattam a számban Trianon nevét, mert az én kezdetleges, gyermeki etimológiám háromszorosan is felfedezte benne a franciául kimondott tagadást. Ha nem voltam kénytelen gondolni rá, akkor is vele keltem, vele tértem nyugovóra, hisz családunk történetén is csúnya forradást hagytak azok az átkozott idők. Apai nagyapámat 1919 áprilisában, mert szeke-rét, lovait nem adta át önként és azonnal a Máramaros felől betóduló románoknak, öt héten át, heti egy alkalommal beidéztek Tiszaújlakról Nagyszőlősre, hogy hátára verjék büntetése esedékes részletét, az alkalmankénti 25 botot. Hát hogy szabadulhattam volna Tőle? Ezek után, mint parazita társbérlő, beköltözött a szervezetembe, s azóta – nagyjából negyven éve – kölcsönösen emésztgetjük egymást. Be kell vallanom, sokszor hiábavalónak tűnt az én kiváló lelki felkészítem, egyenlőtlennek bizonyult a küzdelem. Valahogy mindig az én idegeim őrlődtek jobban, mindig az én hajam hullása lett szaporább, mindig az én májam lett kevesebb. Arról azonban, hogy egyszer alaposan a szemébe nézzek és eltaszítsam magamtól Trianont, nem mondtam le soha.

Már tudjuk: elérkezett a felmondás ideje, megtörtént a nemzet határok fölött való egyesítése. Ettől kezdve a Kárpát-medencében másképp mérjük az időt. Az a kilenc évtized azonban, amely felmérhetetlen gazdasági, demográfiai és morális veszteségeket, ön- és közösségemész-tő bizonytalanságot, állandó félelmet gerjesztve csordogált fölöttünk tova, a tágabb értelemben vett közösséget is erősen megviselte. A nemzedékek még úgy-ahogy váltogatják egymást, de egészében véve öregszik, fárad a kárpátaljai magyarság. A 65-70 alattiak, akiknek sosem volt magyar haza- és nemzetélményben része, csak a jótékony hagyomány, a nyelv erősen korlátozott közegében nevelgethették lelkükben az érzést, mint kagyló a gyöngyöt: mit jelent – sokszor az egzisztenciális érdekek ellenére magyarnak lenni.

De nem vagyunk egyedül – sem Kárpátalján, sem a Kárpát-medencében. Akik egykor talán ellenségeink voltak, mára sorstársainkká lettek, akikkel napi gondjaink során, vagy kultúránk érintkezésének

hídján gyakorta találkozunk. Ahogyan apáinkon, úgy rajtuk, de az ő elődeiken sem kérhetjük már számon Trianont. Feléjük hogyan közvetítsük a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozásról elfogadott tanúságtételét? Mit gondoljanak, amikor érzik Magyarország felénk nyújtott védő karjait?

Fogadjuk el mindenekelőtt közösen, amit a Törvény preambuluma is hangsúlyoz, hogy Isten a történelem ura. Ha ebben megbékélünk, abban is egyet kell értenünk, hogy nekünk ez a közösség lett föld a hazánk. Osztoznunk kell természeti kincsein, sokszor az épített örökségen is. Sok tekintetben hasonlókká váltunk egymáshoz, s csak sajátos kultúránk emeli ki különbözőségünket, amely sohasem lehet nemzeti-ségi konfliktusok előidézője. Ez a cél közös erőfeszítésekkel elérhető, de hogy a Trianont tápláló és működtető szellem sokáig fog még kísértetni, abban biztosak lehetünk. Ellenében újra kellene gondolnunk helyzetünket, megmaradásunk esélyeit. Ebben a tekintetben – ne vesztesssem hiába a szót – a Tari Pista ötletét tartom az egyetlen járható útnak: tanuljunk magyarságot az albánoktól.

BARTHA GUSZTÁV

Illúziók

Kávéházi asztalnál, poharazgatás közben – még mielőtt a cimborák pokolba kívánnák a szomszédvár focidrukkereit, a nemszeretem politikusokat és végül egymást –, passzió magamutogató csészealjokról diskurálni. Olyan... dizájnos! Passzol az ütészálló és seszínű műmárvány asztallaphoz, a falhosszú akvárium sötétkéék vizében díszlő vörös veres, üvegzöld és piszokszürke színű műhalakhoz; a dizóznak öltözött pincérnők műszempillájához, műmosolyához... A mennyezetről alálógó formabontó, tirke-tarka műtyürekéék szinte megelevenednek, mikor végrevalahára, az ufóra terelődik a szó. A beazonosítatlan repülő tárgy először persze száguldozik nyugatról keletre, keletről nyugatra, csak aztán kereng, pörög, lebeg a házak felett. Közben fényjeleket ad, pulzál, s csöppet sem tűnik valószínűtlenebbnek, távolibbnak és elérhetlenebbnek, mint a bárpulton sorakozó, csillagászati összegekre taksált, rejtjelcímkés üvegek tartalma.

Egész más dolog valódi ufót látni; elképzelní az ufó látásról beszámoló újságcikkben leírtakat! Miért pont éjjel fél kettőkor, és csakis a kávéház melletti útkereszteződés után balra, a Békejobb utca 10. szám fölött lebegett, villogtatta hosszú percekig ibolyaszín fényét a kérdéses ufó? Na miért?

A tanácsi szükséglakásokra felosztott, valamikor szebb napokat megélt földszintes, kúriaszerű lakóház lebetonozott udvarán a sziglacseki, mozgatható virágágyásokon kívül nemigen volt semmi egyedi és figyelemre méltó. A György bácsi féle ufólátásról beszámoló helyi lap újságírónöje – a lakók nem kis bosszúságára – említésre sem méltatta őket. Értelemszerűen így arról sem írt a cikkében, hogy a virágágyásokon három, deszkaféékkel, fotel kerekecskéékkel ellátott, kertfölddel teletöltött, fehéré meszelt gépkocsiabroncsot kell érteni. Sziglacsek tavasszal virágmagvakat szórt, palántákat tűzdelt az ágyásokba, hogy aztán a sorsukra hagyja őket. Köpni nem volt ideje! Igaz ugyan, hogy sovány alkatával, kacsázó járásával kicsike emberkének tűnt a városi forgatagban, de a házgondnoki hivatalt az ő méretére szabták. Napközben kérvényeket körmölt, lóttott-futott, kitartóan kilincsel

a hivatalokban. Esténként meg ki-kifakadt, hosszasan sajnáltatta magát Nyina Pávlovnával a közös udvar közös lócáján, ha valamit nem sikerült elintéznie. S általában: nem sikerült! Hajnalka, Kukuskinék és a többiek közben gyomlálgatták, locsolgatták – a tűző naptól óvandón –, húzogatták az ágyásokat az udvar napos szegletéből az árnyasabba. Ismerték a hálát, értékelték Sziglacsek ügybuzgalmát. Nem úgy az ufót látó György bácsi a 10/7-ből: egy fűszálat ki nem gyomlált, köpet víz nem sok, annyival sem locsolta meg az ágyásokat soha!

Egyszóval, a Békejobb utca 10. szám lebetonozott udvarán nem álltak asztalok, nem pipeskedtek közöttük dizőznek öltözött pincérnők, bárpult sem trónolt a háttérben. Helyt a közös illemhely, a lakatra zárt fűskamrácskák végében a májusi melegek beálltával orrfacsaró bűzfelhöket eregetett. A szippantókocsi félévente, a postás havonta jött. Voltak tehát ünnepnapok az esetenként és nyári esténként a közös udvar közös lócán üldögélők életében. Ahogyan az újságíró nő írásában találoán megjegyezte: a sivárság még nem sivatag, mint azt sokan hiszik! Minimál nyugdíjat jelent, szociális és munkanélküli segélyt; az egykor volt tágas szobákban farostlapokkal leválasztott konyhácskát, keskeny kamrát, szűkös hálószobát. Néhány száll gornyadozó, kiélt földű virágágyásokban senyedő virágot, s a közös udvaron közös lócát, amin üldögélve oly jólesett sóhajtozni, elvagyódni, sóvárogni egy emberibb élet után.

A kissé kancsal Hajnalka a 10/4-ből férfi után epekedett. A veszedős Kukuskinék a 10/5-ben lakótelepi, sokszobás lakásról ábrándoztak. A nagyon tiszta és pedáns Nyina Pávlovna is sűrven kiült a lócára, s olyankor a Sziglacsekkel közös háztartását tervezgette. Egy szép nap majd ledöntik a farostfalakat, egyesült erővel, vésővel és kalapáccsal kibontják a ház két legnagyobb szobáját elválasztó befalazott ajtót. Egyé lesz a 10/1 a 10/2-vel, közös lesz a felmosóröngy és a súrolófa, s hogy szikrából lobban fel láng... Meg hasonló izzó szavakkal próbálta szomszédjában az... ölelés vágyát fölszítani.

Sziglacsek az istennek sem akart tüzet fogni! Nem mintha lélekben rendszert váltott volna: nem! A folytonos hivatali kilincselések, az előszobázások kudarci megtanították: határok pediglen a demokráciában is vannak. Óhó, de még mennyire! Egyszerre valóságosak és képletesek; szilárdak és képlékenyek, s nem bölcs dolog átlépni – uram bocsá! –, fölszámolni a kereteket. Jobb megállni, keményen lecövekelni az emberi

önzéssel, kapzsisággal aláaknázott határzár előtt; olykor a megingás is életveszélyes!

Ekként gondolkodott Sziglacsek, s ezúttal sem felejtette el ráemelni csodálkozásra nyíló, ködös-borús tekintetét a mellette ülő, fennhangon agitáló Nyina Pávlovnára: ”Mit nem tud ezen megérteni?”

Miért nem akarja megérteni?

A Naprendszer – az újságcikk szerint – 250 kilométer/másodperc sebességgel kering a Tejútrendszer középpontja körül, míg a kilótt puszkagolyó 1,5 kilométert tesz meg egy másodperc alatt. De nem kizárt, hogy a nyomda ördöge összekeverte a számokat, és az állítás fordítva igaz. Ha így van – és miért ne lehetne?! –, akkor a láthatáron összeér az ég a földdel; a Nap este lenyugszik, reggel fölkel, s holnaptól más lesz a világ. Állíthatja György bácsi váltig a 10/7-ből, hogy egykor az udvaron bújócskázott, fogócskázott a valamikori szomszéd jegyzőék Emma nevű kislányával. Ki fog neki hinni? Az újságíró? Hajnalka, vagy Kukuskinék aligha! Egységben az erő! Még hogy széles, füves volt az udvar; konyhakerttel végződött és árnyas szőlőlugassal! Meg hogy az álmai nem szorultak holmi közös lócára – szélteben-hosszában belakták az egymásba nyíló, nagypolgári ízléssel berendezett szobákat!

– Hogy tudott az öreg még ilyen... ufót kitalálni is!? – háborgott, adott hangot elhallgatott gondolatainak Nyina Pávlovna.

– Sehogy – válaszolta Sziglacsek, s elaprózva, óvatosan kihúzódott a lóca végére. Hosszú idő óta, először sikerült – s milyen könnyedén! – elintéznie egy ügyet a polgármesteri hivatalban. Akár már a héten felszerelhetik a házra az új ereszcatornát. Aztán jöhet a közüzemi csatornázás, a ház külső-belső tatarozása, a... minden szép sorjában. Nem, többé nem szorul Nyina vigasztaló szavaira!

Az asszony tekintetével követte Sziglacseket, maga nem mozdult. Legfeljebb, ha a türkizkék színű pongyolája gallérját, rakoncátlankodó ősz hajtincseit igazgatta meg, de, erre sem mert volna megesküdni. Miért kellett annak az újságcikknek megjelennie?! Istenem, miért?

– Képzeld, ma délután György bácsi, a 10/7-ből, fogta a locsolót és megöntözte a virágágásokat! – szólalt meg váratlanul Nyina Pávlovna. Aztán kissé megszedült: nem akarta, s lám mégis elkotyogta!

– Nem mondott semmit? – kérdezte Sziglacsek élénken, szinte azonnal. Mintha nem az ő mozgatható virágágásairól lenne szó, s nem

a közös udvar közös lócán ülne! Igen, de akkor hol? Nem elég, hogy Hajnalkán felfogott egy több gyerekes özvegyember; Kukuskinék munkához, banki hitelhez jutottak, és maholnap elköltöznek – Sziglacsek Gézára sem lehet ráismerni! Egy Sziglacsekre! Erre gondolt az asszony a kérdés hallatán, s úgy érezte, a perceken leszédül a közös udvar közös lócáról.

– Vidám volt, fütyölt, dalolt – felelte Nyina Pávlovna önkéntelenül, s nagyon mélyet sóhajtott, mint aki szeretné visszaszívni, el nem hangzottá tenni a szavait. Holott a könnyeivel küszködött. Nem ismert saját hangjára. Telve volt kedvességgel. Hová tűnt harsány, haris zsémbesége? Istenem, hová!?

– Nem rossz ember az öreg – nyugtázta a választ Sziglacsek, s csak beszélt, beszélt... Elmondta azt, amit amúgy minden lakó tudott. A ház, valamikor, valóban a György család tulajdona volt, és nagyon sajnós, hogy az öregnek az egykori cselédlakásban kellett leélnie az életét. Ügyvédnek sem tanulhatott, vasúti kocsirendezőként ment nyugdíjba. De hát ilyen az élet, és arról ők ketten tehetnek a legkevésbé, hogy olyaná lett György bácsi sorsa a 10/7-ben, amilyen. – Egyetért velem, Nyina Pávlovna? – kérdezte Sziglacsek végezetül.

Micsoda?! Nyina Pávlovna!? Eleddig legfeljebb Nyina volt, szomszédban lakó súrolófás fehérchseléd. Egy... egy felmosórongy, türkizkék pongyolában!

Sziglacsek közelebb csusszant a lócán Nyina Pávlovnához, meglátta az asszony tekintetére kiülő zavartságot, értetlenséget. Kissé setesután, vigasztalón, átkarolta jobbjaival a nő vállát. „Néha nem árt tágítani a kereteken – vélte –, még ha életveszélyesnek tűnik is a vállalkozás. Az újságíró nő megjósolta cikkében, hogy a lakók életét alapjaiban fogja megváltoztatni az ufó látogatása. Mért ne legyen igaza?”

Miért ne lenne igaza?

– György bácsi nyugodtan alszik. Már nem szenved álmatlanságban, ül a lócán hajnalig – suttogta negédesen Nyina Pávlovna.

Sziglacsek sovány testét vágyserkentő bizsergés járta át. A simogatóan lágy szavak, a nyár este... Meg egyáltalán, ha a városban valahol, akkor csakis a Békejobb utca 10. szám fölött kellett annak az... izének lebegnie.

Intermezzo

Könnyű leakasztani egy bekeretezett fényképet a falról, és odaállni vele a szobaablak elé.

Ronda dolog a halál.

Egy ember az utcában felkötötte magát. Az utca hosszú.

Kell lennie átmenetnek, az emlékekből a nemlétebe.

A nyugdíjas ne nyugodjon! Tétlensége dermesztő. Száműzetés, Szi-béria... brr!

A vaskerítések maholnap az égig nőnek, a kisajtók zárjaiban csikorognak a kulcsok. Bezárkóztunk. Kint a tábla: ne zavarj! Se vizet, se levegőt. Állítólag, a városnak voltak boldog korszakai. Mikor?

Az ostobának beszélhetsz. Ne ugorj a kútba, s beleugrik. Süködsi nagy ívben került a kutakat, világeletében; értett a szóból. Az elhallgatottakból pláne. A hallgatásban van mosoly, együttérzés, sajnálkozás; a csöndben, a megtanult és kimondható fogalmakon túl, kimondatlanul is ott a halál.

Kár, hogy megöregszünk, megrövidülnek a vágyaink.

Süködsi vaskerítése tíz centivel magasodik a szomszédok magas kerítése fölé. Messzehangzón csikorog a kulcs a zárban. Megolajozni! Minek? Aki és ami kint van, nincs bent. Millió gonddal kevesebb. Csak Magduska ne lenne olyan... otthonülő!

Néha igazán elmehetne a fodráshoz, a varrónőhöz, netán az intézménybe, ahol dolgozott, amiért élt. Elfeledve lenni, kócosan, loncsosan kikopni az emlékezetből – nem jó.

– Majd holnap – ígéreti, s néz. Tévét néz.

– Még ma! – noszogatja Süködsi, s hallgat. Küldjed, és nem megy. Ostobaság, de sajnos így van, s rakódnak egymásra a napok. Három éve, öt éve? A kerítések meg csak nőnek. Magda nem akarja észrevenni, Süködsi nem tudja nem észrevenni. Kár, hogy megöregszünk, nem látunk át többé a vaskerítésen.

Vagy mégis?

Felakasztotta magát egy ember az utcában. Holott az utca arra való, hogy a város egyik végéből eljussunk a másikba.

Most melyik az egyik, s melyik a másik?

A vég, az, vég: punctum! Könnyű leakasztani egy bekeretezett fényképet a falról, és az ablak elé állva bámulni nap nap után. Magduska

igazán átjárhatna Seder nénihez, a szemközti házba, szomszédolni.

– Majd holnap.

– Még ma! – erősködik Sükösdí, s nem hallgat. A világ, igenis, kegyetlen: kihasznál, meglop és lealjasít. A tétlenség dermesztő, perverz és utálatos. A halál borzalmas, kikerülhetetlen és örök. – Az utcában egy férfi felkötötte magát – közli végül. – Nem a tetőgerendára, a háza előtti akácfára. Hóna alá vette a sámlit, nyakába a kötelet...

Magda néz. Tévét néz. Megtapasztalta – számtalanszor –, félelmetes dolog kutakodni a megtanult, kimondható fogalmakon túl.

Sükösdí a szobaablaknál kilép a szobapapucsából, lábujjhegyre áll. Próbál átkandikálni vaskerítése hegyes tuskéi között, fölött a szemközti ház ablakára. Lám, Seder néni újfent mosolyog, szemmel láthatóan boldog. Könnyű neki. Könnyű leakasztani egy bekeretezett fényképet a falról. Bezzeg a szoba tapétáját nem cserélték, az otromba sifonérokat sem mozdították el helyükről a... csillár is ugyanaz-évek óta.

Mennyi boldogság fér egy fényképre?

Ma, ma van, s minden adott. A gyalupad, a fűrés, a szög és a kalapács – a nyugdíjas ne nyugodjon! Kideríteni és megteríteni nem ugyanaz. Ha kell étlen, szomjan, de addig nem nyugszik... igen, a sarkára kell állnia. Lábujjhegyen az ember tétova, könnyen meginog. Elhítheti a látszat. Még hogy Seder néni megfiatalodott! Ilyet kitalálni is! Ráadásul, a mai világban!

Sükösdí felhúzza szobapapucsát, hátat fordít a szobaablaknak, aztán megtörli bepárasodott szemüvegét. Ami igaz, igaz, a vénlány fodrászhoz jár, új ruhát varratott. Az emberi létnek vannak boldog korszakai. No de, nem tarthatnak a végtelenségig!

– Majd holnap – pötyögi Magda önkéntelenül, s néz. Tévét néz. A sezlón lassan kikopik alóla.

– A ma, ma van – közli Sükösdí, s kész, egész gondolatai támadnak. Úgy véli, visszatért a régi kerékvágásba. A szál deszka nem gond. A fűrészt, ha tompa, kireszeli, a kalapácsot, ha kotyog a nyelén, megékeli, és szög is akad még a műhelyben. Csak Magdus ne lenne ilyen... otthonülő!

Egy házi gonddal mindig legyen több a kelleténél, ha létezni akarsz! Kutyaharapást szőrivel. A tétlenség dermesztő. Száműzetés, Szibéria... brr!

Magda meg felszedi a hájas fenekét, elsétál a fodrászhoz, a manikűröshöz, a pedikűröshöz, minden höz-höz és házhoz, ahová el és át kell sétálnia. Nem holnap, még ma! Mert a ma, ma van. Kikopni az emlékezetből – nem jó.

Lábujjhegyen az idő tétova. Merő kételkedés, szorongás. Holnap! Mi az, hogy holnap?

– Még ma elkészítem a sámlit – jelenti ki Sükösdí, s elhallgat. Nincs mit részletezni, mérícskélí, ha egy Sükösdí valamit a fejébe vesz, akkor annak ott helye, és csitt! Fütýöljenek a rigók, csiviteljenek a verebek, s ficseregjenek a fecskék.

Állítólág, tavasz van. Megélénkült az utcában a gépjármű forgalom, gyors egymásutánban lövik fel az úrrakétákat, a média szünet nélkül szájkózza a madárinfluenzáról szóló híreket. Eb ura fakó. Ami, és aki kint van, az nincs bent.

Koszos a szőnyeg, ez igaz, csöpög a konyhai vízcsap, a bejárati folyosó tapétáját megette a nyirok; ajtóró, ablakról pereg a festék, de a műhelyben rend van. Egy nyugalmazott művezető nem hagyja szanaszéjjel a szerszámokat. Egyébiránt, a pedánság apái örökség.

Hatvanon túl nem sok holnap van hátra, muszáj precíznek lenni.

Hóna alá vette a sámlit, nyakába a kötelet... Ostobaság! A kisszékeken ülni kell; állni csak akkor, ha az ablakon függőnyt cserél az ember, vagy át akar kandikálni a szemközti szomszédba. Mi a fészkes fene van egy fényképen annyi bámulnivaló?!

A colostok kiment a divatból, a kútások is mérőszalagot használnak. Mire? A betongyűrűk magassága adott. A deszkaszálak hossza, szélessége ellenben változó, és a fagörcsök sem elhanyagolható tényezők. Nem kerülhetnek a fűrészfogak útjába. Muszáj precíznek lenni. Sükösdí hát, újra és újranyálazza a tintaceruzát. Szemüvege bepárásodik. Nem lenne szabad izgulnia, felbosszantania magát ostobaságokon. Nyugi, egy sámlí nem a világ! Legfeljebb kissé bicegni fog. A Holdnak is vannak fogyatkozásai. Rádásul, a holdutazás drága, míg egy sámlí mibe sem kerül. Rövid szál, széles deszka, néhány szög, fűrés, kalapács, meg egy kis kétkezi munka. A nyugdíjas ne nyugodjon!

Hatvanon túl nem sok holnap van hátra. Holnap! Múltba mélyülő kutakodás, vájkálás – víz meg sehol.

Szög, kalapács a polcon, a kézifűrés a gyalupad fölött, szemmagasságban van falra akasztva. A pedánság: erény. De hol a vasvinkli, a hosszúszerű, mért nincs a helyén? A deszka széles, vinkli nélkül lehetetlenség pontos, passzos merőleges vonalakat húzni. Nem bicegni, billegni fog a sámlí; bármikor kicsusszanhat a talpa alól. Világéletében kerülte a kutakat, semmit nem bízott a véletlenre – nem végezheti os-

tobán! Egy... egy meg nem talált vinkli nem döntheti a sírba!

Könnyű leakasztani egy bekeretezett fényképet a falról. Magda meg csak folyton néz. Tévét néz. Mosolya vigyor, sajnálkozása zokogás: mindig eltúlozza magát. Bezzeg, Seder néni boldog, megelégszik egy nem tudom micsoda fotográfiával. Ki lehet azon az átkozott képen, kicsoda?!

Férfi, nő; nászmenet, gyászmenet?

Könnyű neki. Soha nem volt férjnél, a sezlon nem fog kikopni alóla.

Sükösdire elhárít a gyalupadtól – álljon meg a nászmenet! A ma, ma van, nem holnap. Ha nincs rálátásunk a dolgokra, nem kerül meg többé, ami elveszett, s elkallódik, ami a tegnapi még megvolt. Nézni könnyű, lehajolni, meglátni, megtalálni valamit sokkal nehezebb.

A Holdnak fogyatkozásai vannak, a félhomályba vesző zugoknak, sarkoknak árnyai. Kimondhatatlanok és megfoghatatlanok. Felborzolják a pad alatti fűrészporthalmot, fényesítik a falnak támasztott ásó és kapanyelet. Végigmotognak a stelázi polcain, belekukkantanak a dobozokba, skatulyákba, és szállnak, röpködnek, suhannak-gyorsan, gyorsabban, még gyorsabban...

Kell lennie egy átmenetnek az emlékekből a nemlétebe.

Magda áll a műhelyajtóban, néz és megnevez. Sükösdire szenilis vénember, műhelye sötét, cselekvése hiábavaló. Minek nekünk sámlit? Az idő idővel kikopik a talpunk alól, magától is.

Magda a műhelyajtóban áll és vár. Tessék, az ura újfent felizgatta magát, elanyátlanodott, szemüvege bepárasodott. Holott illene tudnia: ami, aki kint van, az nincs bent; a lent nincs fent – a kerítések nem nőnek az égig, ahogy az akácfák se. Egyébiránt, Seder néni egy... egy boszorkány!

Magda vár. Sükösdire vár. Ma is jól végezte dolgát, még idejében lakatra zárta a kútházikót; eldugta a szárítókötelet, a vasvinklit az ura elől. Amúgy sincs víz a kútban, öt éve már, hogy kiapadt; hogy egy férfi felkötötte magát az utcában. Öt éve annak, hogy nap nap után Sükösdire körül neszez a halál.

Magduska megszólal:

Egy percre nem tudlak magadra hagyni, kitenni miattad a lábam az udvarról. A napját sem tudom, mikor voltam fodrásznál, varrattam új ruhát...

– Majd holnap... – szól közbe Sükösdire, s elhallgat. Ma már nem kerül meg, ami elveszett, végképp elkallódik, ami tegnapi még megvolt.

FINTA ÉVA

Vak vezet

(Ilinek, idősebb Pieter Bruegel képe nyomán)

*Kietlen faluszéli táj,
barnák az őszben és halott szemek;
nekik nem mond semmit az árok partja,
a mélység és a meredek gödör,
amely felé egymásba kapcsolódva
tapogatózik előre hat alak,
s az első, ki az élen elbukott,
hanyatt zuhanva húzza társait.
Kezek-botok láncba hiába – nem véd,
mert láthatatlan mindnek a világ;
s ki állt az élen, az sem tehet többet:
vak vezet a vakok seregét.*

*Így élünk mind, Ili, ne hidd, hogy másként.
Talán lelkedben nagy sugárban ég
a szívjóság, s miként a telihold,
behinti homloklebenyed falát
delejes képekkel, ahogy eléred
a dolgok legfélnélkebb peremét,
s színek-formák centrifugálják körbe,
szemtengelyed köré a nincs-világot.*

*Tudom, hogy átok az, ami rád szállt:
sötét madár, varangy egy mély gödörből,
kígyómarás, skorpióégetés,
csak száraz, tiszta pillaremegéssel,*

*puhán hullt két szemed nyitott terébe,
kútba esett és eltűnt a világ,
s alámerült a meder fenekére,
alá koponyád koppanó falára,
göndör, tömör velődben eltömődött,
tűnődni, tűnni akarván, de végleg.
Valamit nagyon nem akartál látni,
s becsuktad két csodányi ablakod.*

*Vak vezet világtalant azóta.
Bruegel tréfál, bosszant és dörömböl
betegségképekkel az ajtófélfán,
beengedtessen látatlanban, képek
tömegével a két hóna alatt,
olajszaggal, terpentinnel és régi,
elfáradt, öreg éléskamraszaggal,
munkásvonatok egykor mély szagával,
fokhagymás kolbászok, nehéz lehelet,
bakancs, kapca, büdös zokni szagával –
mindennel, mivel elhalkul az ember
ínyén az édes sóvárgás íze.*

*Megérinted a vak képet kezeddél,
Bruegel sem lát már, ne siránkozzon senki.
Egyszer eltűnik minden, csak nem egyenlőképpen.
Süketek és leprások is járnak a lakatlan világot,
s Bruegel nem küld hozzájuk soha senkit.
Egymást kapaszkodva haladnak egyre
őszbe, télbe, az eltűnő időbe,
elmúlásukba, ami végtelen.*

PENCKÓFER JÁNOS

Fényfolyam

*Élvezni az elsuhanót:
estben, éjszakában, hajnalban, reggelben*

1.

Szerelencsütörtök. Minden, ami vér- és léleklobbanás, és minden, ami megtisztulás, megnemesedés és felemelkedés is egyben. Igen, az az élmény jelezte a szerelencsütörtök közeledtét, melyben megjelent és mindjárt át is lényegült egy szalvia-szirom, egy sárga fényképezőgép és kackiás bajusz, egy MNF (díszítésű Gukker) ahogy Icukáék mondták –, de hát sorba minden: csuklós karfa, utazótáska, vagy épp az izülethasogatás, Skirecki Margit szája-íve, falukúti felbolydulás, Lahotáék csacska ikreinek felharsanó jelszava, hogy Megjöttek a táposok, igenis az az élmény, melyben minden hirtelen minősül, fordul át egy másik állapotba. Ugyanakkor mégsem kiragadva, kiemelve és csupán a szebbik, avagy jellegzetesebbik pillanatait tartva meg mind ezeknek, nem csak így Látjuk mi önmagunkat, nem, ők korántsem ilyesmi: Válogatott élményeket ápolnak a megérkezésükről, hanem Mindent őrünk – Most is mindent látunk, hallunk, érzünk –, mindent, mindent, ami Ekkor itt fogadott minket: ami ekkor jól elszédítette őket, hiszen elsősorban ezt a szédületet, Ezt vittük magunkkal első itteni szálláshelyünkre, elalvásunkba, és Ez vitt át bennünket első napunktól a másodikba: szerdából a csütörtökbe, igen: Talán az a legfontosabb, Ami elszédített minket. Ennek lett alapja az a mámoros öröm, mely Itt, a Falukútján találta meg őket, amikor már Valamennyien élveztük, mindannyian élvezték a káprázatot, azt az utolérhetetlenséget, hogy az égvilágon minden pezseg, zszibong, mozog, pörög, hogy a testet menten megszünteti, olyan izgalom zizegteti a lelket; mikor minden gyorsan változik, leginkább minden elmarad, örökre elmúlik A hirtelen mosolyú pillanatban: érzelem vagy ésszel szerzett tapasztalat,

ami való s ami nem-való: a szó, a kislányhangon kiénekelte szó, hogy szerelemcsütörtök vagy Egy furcsa, olyan félig-meddig kész torony, Egy fenyőfára hasonlító félig kész torony emléke fenn, a Szugoly oldalában, amint megvilágította hirtelen a Magyar Nova Futura, mielőtt oldalra állt volna, mikor minden-minden elmarad, és ennek ellenére semmi sem fájdalmas, szomorú vagy szorongásos: lehet Skirecki Ivett korú vagy Kovács Livia alakú itt az ember, lehet Csernyáki Feri, vagy Tunyogi úr, Icuka néni, esetleg épp A sárga Moszkvicsából rémülten kiugró, s papírlapját lobogtatni kezdő kicsi, köpcös férfi, amint félhangosan odajelez: Erika, hkmm, Erika, Igazgató asszony, itt vagyok, azonnal kezdhetjük, ha gondolod, e kisleányként viselkedő ügyintéző, vagy kicsoda, akiről azonnal kiderül, hogy Kristofóri Zoltán, amire meg Takáts-Kis Zsolt úgy felkapja a fejét, mint hogyha – Csernyáki Ferivel szólva – Julia Robertset mondtak volna, Jennifer Lopezt esetleg, ám amikor ez sem jelent, mikor önmagában ez sem jelent állandót, vagy figyelemreméltót, mert valami mindig fontosabb, valahogy mindig az a fontosabb, ami épp előáll, mert pezsgett, zsidogott, mozgott és pörgött minden itt, ezen a Falukútján –: micsoda egy megérkezés, hú, micsoda kikászálódás volt ez a gyér világításban. Tehát semmiképp sem kiragadva, kiemelve valamilyen átminősült élményt, semmiképp sem ilyen valóságot, semmiképp sem egy Valamiféle összezizegetett s összeérett – ahogy Kozma mondta –, nem egy ilyen lelkiállapotot ünnepezve Kerültünk a szerdából a csütörtökbe, hanem hát az Eddig megtett útra, Arra a talányos fonadékra ugyanúgy figyelve, azzal összekapcsolva e Falukútját: Így láttunk, hallottunk, éreztünk és tudtunk mindent ott, a Falukútján, arra a fonadékra is jól figyelve, amely idehozta őket, sőt még éjszakájukat is úgy alakította, hogy aztán majd onnan is tovább segítse őket, még ha baljós sejtelmekbe ágyazottan, ámde sugalmazza nekik: Nagyon rövid ám az élet –: lássák, hallják, tapintsák, érezzék: élvezzék – egy csöppet se sajnálják: élvezzék – az elsuhanót estben, éjszakában, hajnalban, reggelben, és ha több, ha úgy érzik, hogy mégis több az öröm, mint a félelem, hát mondják csak nyugodtan ki, amikor itt a másnap, mondják ki, ha úgy gondolják: szere-

lemcsütörtök. Ezt a fonadékot: ezt az utat, és Az utat továbbgyengető hangsúlyokat – ahogy Pflumm azt mondta –, azokat kell számbavenni, melyek estben, éjszakában, hajnalban, reggelben egyaránt megvoltak, továbbéltek, azokat a mozdulatokat és arckifejezéseket meg nyomatékokat kell számbavenni, melyek legelőször szembeötlő módon ott, a névsorolvasáskor tűntek elő, Kristofóri Zoltán rendezkedésekor váltak láthatóvá, amely rendezkedés hirtelen csapott át idéetlenkedésbe, kapcsolódásba. Ámde az, hogy Valakik csupáncsak Ezekre utaznak itt, közöttük – T. Varga Zsomborunk szavaival –: Egyeseket csak a viszonyfelgombolyítás, valamiféle pletykaútvonal izgalma hozott ide, na, hát ezt a Kovácslivi visszautasítja, aki Nagyáki szerint olyan szemekkel szúrta a körszakáll felé, amikor meghallotta ezt – mármint a viszonyfelgombolyítást és pletykaútvonalat –, mikor meghallotta ezt, ő Úgy nézett a körszakállra, mint a véres ingre –: Totál bepöccent a csajszí, pedig hát A bolond is láthatta: csupán évödni szeretett volna vele ez a körszakállas.

Cókmókok között, a kikászálódás utáni tipegésben-topogásban, ide s oda keveredő-kavarodó mozdulatok, gesztusok és szavak között – komolyra fordítva – hol lett volna Kovács Liviának arra ideje, hogy megsértődjön. Ő leginkább azt figyelte, Miért ez az idegeskedés, ő nézett, Mint a moziban, amikor ez a Kristofóri Zoltán nevű ügyintéző hirtelen valamin fennakadt, a szerencsétlen meghökkent – Ivett csak ennyit mondott: Na, ez beparázott –, merthogy nyögött, krárogott, szeretett volna túllépni azon, amibe belekeveredett, ám a zavar, az csak még inkább maga felé terelte a figyelmet. Láthatóan el akart valamit kenni, eltussolni, de ez olyan elbizonytalanodottá tette – Kovácslivi nem látott és nem hallott egyebet, ő ekkor csak ezt figyelte: Mi ez az egész. De lehet, meglehet, eddig a pillanatig egyszer tényleg csúnyán nézett Arra a Varga nevűre – Ha már Nagyáki állítja –, Tényleg, mintha órá célzott volna, piszkálódni próbált volna, De hogy véres ing, Na, mindegy, nem lényeges, annyi minden történt akkor, még egy kicsit az is izgalmas lett, ahogy ez a Kristofóri Zoltán sorba szólította őket – Ahogy ez a férfi buzgólkodott! –, amint rendezte a dolgát: kiket

kikkel, hová, kit kivel lehetne, hogyha változtatni szeretnének ezen az elhelyezésen, amit ő a vezetőséggel, az igazgató asszonnyal már lerögzített – így mondta, hogy: lerögzített –, Itt a legfontosabb az, hogy jól érezzék magukat, mindenki otthon érezze magát, ezt hangsúlyozta – méghozzá: Szakmányba, ahogy Lahotáék ikrei mondták mindenre, ami gépiesen ismétlődik –, s nem volt egyértelmű, hogy ez tetszik, avagy bosszantja az igazgató asszonyt, merthogy az csak várt, Erika nem szólt semmit, nem avatkozott az eligazító munkába. Ám amikor ez a fennakadás, zavar, krákogás, a Beparázás felkeltette a figyelmet, mikor az a névisméltés bekövetkezett, főként a csend s a várakozás, merthogy senki nem jelentkezett, na, hát e szünet szemmel láthatóan kibillentette a nyugalomból, pedig csak egy pillanat volt az egész. Csupán egy pillantig tartott ez a csend és várakozás a szabályos rendben, amelyben különben ekkorra már elég sokan úgymond: megtalálták egymást: szállásadó s vendég Szép lassacskán összeismerkedtek, egy-két keresetlen szóval és mosollyal bizakodóan néztek az este hátralevő idejére, vagy a beszédesebbjéből máris ömleni kezdett a szó, hogy Micsoda egy nap volt, meg hogy Várjunk, nyugtával, csak nyugtával, és kacagtak is hozzá, de itt ők is, itt mindenki elhallgatott, nézték, kit szólítgatnak, hogy ki az, aki nem siet, hát van olyan, aki nem akar véget vetni már Ennek az egész idéetlenkedésnek. Így aztán a Szahajdák Istvánon, ezen a néven még hogyha át is billent: döccent, s visszaállt a nyugalom – A Szahajdák, ó, az a szerencsétlen, Tényleg a Szahajdák István, milyen messze van, mintha egy hete történt volna, Az is mit összemazgatolt, mikor kereste, amikor nem találta sem az útlevelét, sem a, á, de hagyjuk –, és már folytatták a beszélgetést, ám az ismétlenül elhangzott, a hangosabban megismételt Boross Nándor s Gál Attila néven, itt már nem tudtak oly könnyedén átjutni, mert a csend, a sugdolózás, amely azonnal beindult, Erikát itt, ez a pillanat máris a színre dobta. És még ekkor is, mikor már mindenki figyelt, még ebben a töredék pillanatban is felhangzott, annyira buzgó volt szegény Kristofóri, így a sugdolózásra még rá is tett egy jókora lapáttal azzal, hogy még egyszer jóhangosan megismételte, hogy Boross Nándor, Gál Attila –

de az Attila vége már szinte elhalt –: igen, igen, Olyan felismerés volt ez, szinte tapintható lett az ügyintéző felismerése, az szinte hallható volt, amint olyasmit gondol, hogy Tessék, azt a kurva mindenit, amitől félttem, itt van, tessék, megehetem, bassza meg az ánti, na, ezt megint megcsináltam, na, ezt megcsináltam rendesen.

Csak egy pillanatra, hogyha szabad lenne neki, annak a Korrektül deresedő, De még milyen jól deresedő – amiként Aranka azt megjegyezte, és Eleonóra tódította –, magas, öltönyös, nyakkendős valakinek, hogyha szabad lenne annak a fekete köpenyesnek, aki elnézést kér, Hogyha szabadna, akkor ő közbeszólna. Csakis azért zavarja meg ezt az ügyintézést, Ugye Erika is, igazgató asszony, s Zoltán szintén megengedi, hadd szóljon ő, ha már így sikerült ideérnie: a Kedves vendégeink ne gondolják, ennek ez a rendje, azt, hogy errefelé ilyen a szokás, ilyen a vendégfogadás. Ezer bocsánat, tényleg Nagyon egy bolond nap ez a mai, elnézést, de ő is így mondaná, most már ő is így mondja – ha megengedik: Szpivák József ő –, és Bükkösteszéd polgármestere örül, hogy köszönheti, fogadhatja, akik végre-valahára szerencsésen megérkeztek erre a vidékre. Egész délután a Kedves vendégeink fogadására készült a cég, a Tsikeri és Társa, s természetesen a község: ők is: Bükkösteszéd, hogy – amint ezt amúgy mindig szokták – Méltón s méltó körülmények közt fogadják ezt a mai csoportot is, de hát annyi minden történt, hogy ő úgy érzi, neki már egész ittlétük alatt ennek a csorbának a kiköszörülésén kell majd fárdoznia, de ő ezt megteszi, ő megígéri, hogy ezt meg is fogja tenni. Nem engedheti meg senki, Ne engedjük, hogy a véletlenek sorozata, hogy a különösen balszerencsésé lett napok – Mint ez a mi szerdánk –, hogy hát ezek kifogjanak vendéglátókon és ideérkezetteken, hogy bárki azt higgye: Na, szép kis turistairoda ez, na, szép kis vendégfogadás az ilyen, ahol félhomályban tartják meg az eligazítást – Majdhogynem fű alatt –, hogy amint kiszálltak ebből a pazar luxusbuszból, Hát mi kutyafutóban intézünk mindent, itt, a gyér világításban, hancúrozó gyerekek között, egy néhány méterre a főútvonaltól, amely ha nem is olyan nagyon forgalmas, hiszen csak ide, egy másik faluba: Tiszavándra vezet,

De hát azért mégis. Úgyhogy ő azt mondja, arra kérne mindenkit, hogy Szánjanak még rá egy kis időt, kevéske fáradságot, s vonuljanak át Ide, egynéhány méternyire, igen-igen, már az ügyesebbje akár indulhat is, Menjünk csak, s ő közben is, meg majd már a teremben mindent elmagyaráz, mindent szépen Helyrerakunk, nem, az tényleg nem járja, hogy így az útszélien, ahogyan Mi nevezzük: Falukútján. Ő, a csomagokat akár hagyhatják, Az embereim itt maradnak velük, csak nyugodtan, nyugodtan – Amire mi meg nyomban átvonultunk, át a rézsút szemközti kis épületbe –, A mi gyönyörűen átépített régi klubunkba, ahol ők annyi, ó, de mennyi háborús filmet néztek meg. Bükkösteszéd s Tiszavánd – E rokon községeink – iskolás népe, hát volt olyan idő, amikor minden kedden itt tanyázott –, azt ők sosem felejtethetik el, de hát a felnőttek is, nem, azt ezek a Fiatal vendégeink, Nem, azt önök elképzelné alig tudnák. És mondta, fújta Szpivák József a magáét, ahogy Tunyogi úr mondta: Hivataloskodott is, meg közvetlenkedett is, amíg ők, a Magyar Nova Futurások átvonultak az új Szórakoztatóközpontba, ahol Akkor még egyszer, Ha megengedik, szeretettel üdvözölt a polgármester mindenkit, azokat külön is, akik e turistaút sikerén dolgoznak, fáradoznak: üdvözlés hát mindenkinek mindenkitől, szeretet e helység valamennyi lakójától, vezetőségétől, na és megkülönböztetett szeretet A vendégfogadó családjaik nevében, úgyhogy tényleg pezsgett, zizegett a minden, mosolygás, kacagás, beszélgetés, nem csoda, ha eszük ágában sem volt már az előbbi aprócska gubanc, hisz olyan Rokonszenves férfi ez a polgármester, Aranka szerint: Igazán kedves, Icuka, te hogy gondold, nem hasonlít ez a férfi kicsit a mi Huszti Péterünkre, mert a szája, meg a mosolya, hát nem olyan, mint amikor a Huszti elkezd: Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen én bennem – na szóval: szinte tökéletes volt a fogadtatás. Amikor pediglen Kristofóri Zoltán mellé ő, a polgármester úr is, és még Pekárcsik Erika is betársult, hát egészen családias lett Az egész minden, ami körülvette őket: ahogyan a neveket olvasták, meg ahogy a vendéglátó család képviselőiben bemutatkoztak A helyiek, az szinte egyetlenegy pillanat volt, olyan ügyesen és gyorsan, könnyedén

ment minden. Hogy hát akkor Szanyi Katalin s a hozzá került Lengyel Aranka, Lengyel Mihály és az unoka: Csernyáki Ferenc – jól van; Beckes Melinda és az ő vendégei: Somogyi Kálmán, Somogyi Eleonóra és úgyszintén az unoka: Babus Krisztina – rendben; Kézdi Zuzsanna és vendégei: Horváth Ilona, Sztarecz Mária, valamint Baksa Elemér és Tóth Béla – ez persze két különálló lakószoba, külön a férfiaknak és külön a két hölgynek – rendben; Halmosi Anna és vendégei: Tunyogi Albert és Tunyogi Bernadett – jó; Teszlecskó Irén és vendégei: Pákh Szilvia, Stéfán Györgyi, Kovács Livia valamint Skirecki Margit és Skirecki Ivett – szintén két külön hely; Lahota Anett és vendégei: Kozma Tivadar, Pflumm Gábor, Kiss István, Kissné Bimba Anna, Koleszár Attila és Koleszár Natália – minden úgy lesz, amint azt előzőleg rögzítették, úgyhogy A hatok: a két világtalan s az őket ellátó-segítő házaspárok Most valahogy teljesen elkülönültek; Brondzei Gyöngyi s vendégei: Nagy Sándor, Nagy Ákos és hát sajnos, amint igaz lett, hogy Szahajdák István, ő lemaradt a csoportról, úgyhogy csak ketten: Gyöngyikével majd még egy kis apróságot, mindjárt, szóljon, El ne fejeltsük már; na de tovább: Stecz Júlia s vendégei: Szedlákovics Tamás, Takáts-Kis Zsolt, valamint Korsunovszki Valentin és Molnár Márk, de szintén külön-külön – rendben; Korpos Karola és vendégei: Pihor Endre, Miklós József János, valamint T. Varga Zsombor és Kődöböcz András ugyancsak külön-külön – jól van; na és végül Kobály Miklós valamint Szabadi Zsuzsa – őket a Községháza szállásolja el, és persze szintén külön-külön, s akkor maradt-e még valaki? Ja, Fodor Ágnes, vele szintén mindjárt, amikor a Gyöngyikével; maradt-e még valaki? És ez a Maradt-e még valaki, ez milyen érdekes, hogy nem a gubanc felé terelte a közfigyelmet, ugyanis egymásra néztek, de korántsem úgy, Minthogyha kerestünk volna valakit, hanem hát ők, az immár összetartozók a saját biztonságukat nyugtázták ebben, hogy Ez megvolt, Na ez rendben, Akkor foglaljuk el szálláshelyeinket – Együnk már valamit!, Nagyon kéne már egy rendes vécé, zuhany! –, de itt aztán mégsem eseménytelenség következett, hanem különös kis dolog történt. Mintha elfogyott volna a szó, vagy mintha eddig valamilyen láthatatlan, ismer-

retlen valaki szeretne szólni, mintha most még ide is, a busz után még ide is utánuk jött volna az a valami, amire ők, mintha angyalokra kérdeznének, úgy kérdeztek rá ott, a buszokban, Tisztára ilyen lett most egy töredék pillanatra a rendezkedés: csend, csupán egy pihégesnyi szünet, ám az tökéletes némaság volt, akár délután a Magyar Nova Futurában: csend, amelyet felelősség megtörni, de aztán váratlanul Ivett bűgő-barna, bolyhos hangja Mikor belehegedüzt – Hát most induljunk el haza! –, no, hát ez mindenkit megérintett, megindított, Ez most mindenkire igenám hatott. Majdhogynem valamennyien – még másnap is, még harmadnap is, egész Ittlétünk idején – emlegették, alkalmanként vissza is idézték, mikor mire téve ki a hangsúlyt, úgy mondták el jónéhányszor, hogy az kijelentve is meg kérdeve is, de felkiáltva, felszólítva és óhajtvá szintűgy Hegedüzt – Hogy a Csernyáki Feri szavánál maradva utaljanak ők erre.

2.

Visszafelé lenne az előre? A hazafelé vivő s csalogató Természetünk, ösztönünk elengedése, szabadjára engedése, ez lenne a Valódi haladás: Előrejutásunk, hogy a legszebb, legigazabb irány ebben keresendő? Végsősoron van ilyen! És még csak nem is ritkaságszámba menően különös egy gondolat ez – Mondtuk –, nem egy hajmeresztő feltevés ez, melyre többen többször, később aztán sokan sokszor visszatértek, vitatkoztak részletein, ámde abban nem, Na, abban nem volt nézeteltérés, hogy az az élmény valóságosnak tekinthető-e, hogy hát ilyennek vegyék-e, ami Ennek a Skirecki lánynak, Ivettnek ehhez a rendkívüli hatásosra sikeredett Kihegedüztéséhez kötődött bennük. Merthogy érdekes: Ez valamennyiünkben felébresztett valamit, ez Nyomot hagyott, ezt a közbeszólást Nem mosta el olyan könnyen a zszibongás, nyüzsgölődés, amely persze A kis szünet után gyorsan folytatódott. Úgy bizony, a rövid csend után, A magától előállt szünet után mindjárt ki-ki megtalálta elejtett fonalát, ámde ezt az élményt nem tudta feledni senki, most már minden ezzel együtt formálódott, s szintén érdekes,

hogy azonmód, már ott, a hőkkenetben, már a rövid mondat elhangzá-
 sakor érezték azt a különlegesnek mondható vágy-ötletet, igény-ötle-
 tet, amely szerint valóban: Mi lenne, ha Itt és most hagynánk mi abba
 az egészet, na de tényleg: mi lenne, ha most ők elindulnának hazafelé.
 Az élmény, persze, nem ebből állt, ez csak Futólagos szélsősége volt
 az átvonuló gondolatnak – amint Takáts-Kis Zsolt mondta –, Ez az
 élmény – ahogy később magyarázták –, korántsem mondható egysze-
 rűnek, egysíkúnak, hisz az egyáltalán nem abból a Szimpla szálból állt,
 hogy szedjük-vegyük hát magunkat és – Ahogy az itteniek előszeretet-
 tel mondogatják –: Irány: Surány, vagyis ki se kell pakolni: Hátunkra
 a betyárbútort s gyerünk vissza, át a túloldalra. Dehogy-dehogy, egyál-
 talán nem ilyesmit éreztek ők akkor – Dodi szavát idevéve –: Primkó
 volna, hogy ez bizony túlságosan primitívnek volna mondható, ha ők
 az élményüket csupán erre zsugorítanák le, merthogy akkor épp a lé-
 nyegyet, az élmény és az érzés összetett lényegét veszítenék el. Tudnillik
 ők ezt úgy értették meg magukban ezt a hirtelen jött felvetést és elgon-
 dolást, ahogy azt a hangadók: a Varga Zsombor, Kődöbocz Bandi meg
 Szedlákovicsék is, Takáts-Kisék – No de felesleges most vagy húsz-
 huszonöt nevet felsorolni –, sokan na, ahogy azt ezek mondogatták:
 Olyan érzés támadt bennünk Ivett szavai nyomán, hogy épp ideje lenne
 továbblépni, ámde úgy gondolták ezt a továbblépést, hogy annak csak-
 is az otthonosság útján kéne folytatódnia: hogy úgy haladjanak most
 már előre, mintha nem az idegenségben, hanem az otthonosságban,
 egy elfeledett és most újra birtokba vehető otthonosságban lennének.
 Olyanforma érzés volt ez – ahogyan azt Tunyogi Albert elkezdte ma-
 gyarázni –, Mint amikor valamennyien a középkorúak: Az ifjúság s
 az öregség határán állók – Elég széles határ, ámde mégiscsak határ –,
 mikor az ezen egyensúlyozók egyszer csak felismerik, hogy a haladás
 és életbenmaradás iránya a visszaút, egészen pontosan: Az újrakezdés
 gyönyörűsége, hogy Most már érett szívvel, lélekkel szerezhettek – És
 kell is szerezniük! – lehetőséget az egyszer már bejárt út megtételé-
 hez, hogy egyszer csak ők mindannyian így vehessék, vegyék vissza
 jogos jussukat az élettől: A felszabadult eljárásadozást a szerelemben:

azt a könnyedséget, mely a legnagyobb terheink titkait is megmagyarázza nekünk, Egyébként – tette hozzá – úgy, amint azt mindannyian megtettük már tizenévesen, vagy hát a későn érők húszesztendős fejjel, csak akkor valahogy elhittük, ha egyszer már a miénk ez a szépséges teher, hát mindörökké nálunk is marad, Ha egyszer a miénk volt már, akkor mindörökre meg is értettük, hogy mit keresünk ezen a világon. Egyébként meg ez az egyik legnagyobb tévedés, és hogy milyen elfojtott erőt rejt önmagában, elég hogyha Ezen falukúti percek közül Arra emlékezünk, amikor a Tóth Béla ragadta magához a kezdeményezést, amikor meg sem várva, hogy a polgármester úr meg Pekárcsik Erika megszólaljon – kezükben egy-egy kis talpas pohárral vártak –, hogy a pohárköszöntőhöz felkészültek elmondják a mondandójukat, mikor a Tóth Bélát nem érdekelte senki, semmi: mindjárt, amint hozzájutott, felhajtott egy féldecit, és Szilvi szerint Úgy nézett körül, Mint aki első prédáját keresi, és amit e körbetekintéséhez még össze is hordott, na hát az Tényleg igazolni látszik Tunyogi úr bölcsességét, amit Ez a kackiás bajuszú nőimádó Tud az élet értelméről és a szerelem dolgairól, leginkább meg A világ legszebb csodájáról, amit ő a nőkről gondol, arról a csodáról, ami az ő egész életét Egy folyamatos szerelemmé tette, értelemmel meg is telítette.

De csak megkísérelni lehet, hogy Tóth Béla gondolatait bárki összeszedje! Hiszen ki tudná azt elmondani, mire gondolhatott vajon Ez a fazon, amikor a szerelem, a testi kíváncsosság és ahogyan ekkor fogalmazott: A mi magyar testvéreinkkel történő találkozást egybefonta, amikor – Nagyáki szavával – Ez a főszer szinte mindent mindennel összehozott. Mert hát hogyan, mi alapján, milyen elképzelés szerint kerül egymás mellé – vetette fel Sunyó is – például egy Valamiféle brácsa s cimbalom, aztán egy nótacsokor meg a Drága testvéreink, s főként Azt nem értette közülünk senki, hogy miféle Csapda ez, Miféle kelepce ez – ahogy Molnár Márk is megkérdezte. Mert valami olyasfélét hordott össze Ez a Tóth, hogy Kerüljük ki azt a cimbalomra, brácsára, esetleg vonósnegyesre írt nótacsokrot – Így mondta –, miszerint haza, Mi a testvéreinkhez, a Drága elszakított véreinkhez érkeztünk

meg, és Elő a kesergést, a siránkozást – Na, hát nem, E csapdát ki kéne kerülni, ámde ugyanakkor ezen az alapon álljanak eléje annak az egésznek, Ami mellénk elszegődött, mi e nagyon furcsa, balsejtelmes napot tudtuk nélkül alakította nekik ilyenné, mintha ők csak játéksze-rei lennének valaminek, Ami itt már régen elkezdődött, s ami Ekkor megint valamilyen újdonsággal készülődött előállni. Ez egy olyan ér-zés lehetett a Tóth Bélában, amit csak az ő szavaival lehet és szabad magyarázni, Mint amikor kocsink rátér végre-valahára – fejtegette Tóth Béla, miközben Lassan-lassan valamennyiünk kezébe pálinka került –, akire – Tóth Bélára – azért is figyeltek fel a harminchatok, merthogy ő csak ezzel kapcsolatban szólalt meg Idáig legelőször, és akin a Közel hatvan évét Szilvia még úgy is látta, hogy A manusz összes frizuráját, Séróját erősen jampecosra formálta, és farmerjakója gallérját felhajtotta, szóval: Tóth Béla szerint ez olyan érzés, ez A visszafelé előre érzés valami olyasféle, mint Mikor a kocsink rátér végre egy sima, de ismeretlen útszakaszra, ámde abban már a régről ismert felszabadult élvezetet – Ó, az első beteljesedett szerelem mámore! –, mikor ezt fedezi fel magában a sofőr, az utazó, amikor már ismerőseként fogadja az út hajlatait, döcceneteit, amikor ellazítja magát ez az ember. Ó ilyenkor bal kezével Így, alulról lazán tartja a volánt, a könyökét pediglen Itt, a csípőjében támasztja meg, mikor már az idegen út burkolata Zenét bont a gumiabroncson keresztül, Ahogyan ezt most is lehetett érezni. Na hát ezt ő beérkezésnek, a beérkezés élvezetének mondaná: ő valami ilyesmit szeretett volna mondani, hogy ne már Valamilyen idegenség kötelességszerű mosolyokban feloldódó távolságtartása jöjjön – ahogy Pflumm Gábor foglalta össze Tóth Béla megsejtett mondanivalóját – Nem a rossz házasságokban élők nyúge és kolonca jöjjön – Vagyis, hogy kéne ezt mondanía, hogy hát ő, a Tóth Béla, ő aggregényként senkit meg ne sértsen – rövidebben: nem a nyűg, a kolonc, gúzs-kötelék, hanem inkább Szerelem-otthon-szabadság – Biztos van ilyen! –, no, ez az, aminek itt jönnie kell, ez lesz az igazi folytatás, ha nem túl bonyolult ez, amibe, gondolja, nemcsak neki, hanem másoknak is nagyon könnyű belebonyolódnia, különösképpen, amikor egy ilyen helyen kell

ezt elmondania, Egy ilyen féldeci után, egy ilyen helyen, ahol ő – már megbocsássák neki –, ahol ő már szinte valamennyi levélrezenésben érzékiséget, valami buja sikamlósságot, pihegést, igen, ő ilyesfélét érez – s Szilvia szerint a tekintetével, A séróját is megrázva a helyi asszonyoktól és lányoktól várt valami visszajelzést, merthogy Minket került a szemével.

Lám-lám – mondta Tunyogi úr –, ez is őt igazolja, hiába mondják egyesek – Egyébként helyesen! – hogy idegesítően zagyva, sületlen és nem is tudja milyen az, amire valójában emlékezni sem lehet, amibe A mi Tóth Bélánk annyira belelendült, hogy végül is Szilvi odament és lecsendesítette, azaz: Megkértem, figyeljen, nézzen már körül, mert Nagyon kínos lett, hogy Tartottuk a poharakat, Mindenki kezében ott a pohár, Azt várjuk, hogy szólaljanak meg az Erikáék, ő meg Beszél a világba, Hadonászik is, sőt hallgatókat is tud toborozni, hogy ő mikor, milyen lazasággal tartja a volánt, hogy kockakőút, gumibroncs-duruzsolás, és méghozzá mindezt valamilyen érzékiséggel kívánja összehozni –: hát ez Tényleg elképesztő, Hajmeresztő, mennyi bolond van a földön, Azt se tudtuk, sírjunk vagy röhögjünk önmagunkon, Hát hogy kiben mi lakik, Ez tényleg elképesztő, Micsoda egy társaság verődött össze! Mert Valóban ijesztő és elképesztő, de hát Így volt, sőt, még az is meglehet, hogy Mi raktunk már ott a helyszínen valamiféle rendet Tóth Béla szavai között, mert Az ember már csak ilyen: törekszik a rendre – mondta Pflumm –, igenis igényli a rendet, de Aztán meg kitörni szeretne abból: egyszer épít, egyszer rombol, csak a kettőt nem csinálja egyszerre, de meglehet, hogy ez sem igaz így, hisz mivel magyarázható például, amit Koleszárné s Kissné tett a második féldeci után, mikor otthagyták a Pflummékat –, amikor felrugták A hatok társaságát, s Tóth Béla mellé sodródtak, Natália pedig – Koleszárné – Ködöböcz Bandit szerette volna barátnője s Tóth mellé valahogy odaédesgetni, amiközben férjeiknek is mutogattak valamit, ámde azok – Érthetően – nem mozdultak, Kozmáékat nem hagyták magukra. Meg hát Volt itt minden, sok minden egyéb is! Nem lehet cél, elsorolni, felsorolni, megemlíteni az összes különlegességet viselkedésben és szóban, gesztusban, Sumákolásban – ahogy Dodi mondta –, Finom

szivatasban, tán még annyit érdemes felhozni, hogy Mi magunk is csak csodálkoztunk, Miért nem idegeskedünk, hogy ők miért nem izgulnak azon, Mi lesz kint a csomagjainkkal ebben a Nem is félhomályban, hanem sötétségben, s miért nem érdeklí őket különösebben, hogy Mi ez a bizonyos Megjöttek a táposok, csak nem valamiféle csúfolódás, mert Az hőtzihér – ahogyan Dodi mondta –, hőtbiztos, hogy nem azok az édes csacska lánykák találták ki rájuk ezt a Nem is tudjuk, mit, hát nem a Lahota Anett leányai találtak ki ilyet, akik egyébként Fáradhatatlanul ismételték a dalaikat, amelyeket ma már nem adnak elő, amint azt Erikákék bejelentették Nekünk, akiknek száján olyan édesen csengett a Dobszerda, a Szerellemcsütörtök, minden. És a polgármester úr, a Szpivák József – Hát tiszta egy Huszti Péter! –, mintha megérezte volna, hogy A teret, ezt a Szórákoztatóközpontot előzőnlő angyalok – ahogyan Tunyogi úr mondta, aztán pontosított –, Azaz a felébredt vágy és kéj ugyancsak felébresztett démonai – hogy hát Ezek Nem tudják azért az összes embert olyan szédület felé terelni, mint Például Kiss-nét, Koleszárnét, Szilviát, a Tóth Bélát, Tunyogit, meg még legalább vagy tíz-tizenöt embert sikerült nekik, nos hát a Szpivák Józsi mintha megérezte volna, Mi történt itt valójában, Mibennünk, de még csak azt is, mi fog történni Ezekkel, Velünk később. Ezért aztán Vendéglátónk lecsengettetéseképpen ennek az egésznek azt találta ki, hogy megmagyarázza e harminchatoknak – Akik továbbra is csak harmincötök voltunk, méghozzá a Kobály Miklóssal és Szabadi Zsuzsával együtt –, megmagyarázza, hogy miként értendő a Lahota Anett kis csacska ikreinek jelszava, a zengő hangú szőkeségek újra s újra fel-felhangzó jelmondata, ez a Megjöttek a táposok, már Itt vannak a táposok, hogy hát Ezt senki ne érezze sértésnek, nehogy már azt higgye valaki, hogy itt sértegetik azokat, akiket idevárnak. Nem, ezt még csak véletlenül se gondolja senki, hisz egy nagyon kedves régi, családinak mondható kis emlékből maradt fenn ez a Megjöttek a táposok. A nyolcvanas évekből, mikor Teszéden is megjelentek – hát, Most így mondanám: megjelenhettek az Önök elődei –, igen, a legelső magyarországi turisták, akik akkor nem, ó, nem lehettek Efféle szabad turisták, hanem hivatalos

úton tartózkodtak itt, a Szovjetunióban, és csak nagy protekcióval engedélyezték a szüleiknek, hogy hát meghívassák őket ide, Teszédre. No, ebből az időből maradt fenn ez a kis nem-tudom-mi. Akkoriban történt, igen épp egy ilyen idelátogatáskor, egy kisebb mulatozáskor, amelyen Kristofóriék is jelen voltak – még hozzá a Zoltán nagyapja is eljött arra a találkozóra –, azon hangzott először el ez a tápos, de már ennek elmondását ő a kedves vendégfogadóra bízta, akik Ennél bensőségesebb keretek között mesélhetik el, hogy mi is ez a tápos – s Szilvia szerint A pofa úgy, de úgy nézett most már Miránk is, Kissné, Koleszárné felé szintén, Skirecki Margit szájára: ajakmozgására pedig úgy figyelt, hogy még az orrcimpája is mozogni kezdett, Ahogy azt a Tóth Béláé tette néhány perccel ezelőtt, úgyhogy: csak huuúú, phúú, meg háá, meg Mit lehet nekem még ehhez hozzátennem – mondta és kérdezte Szilvia, akinek Indulás előtti felkacagása a Tunyogi szerint Felért egy erotikus csábítással –, amiközben szőke-barna csíkozású haja megmozdult és intett –: semmit, neki, Szilviának ehhez nincs mit hozzátennie.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Amint a kihúlt ég alá

*A félsivatagban – ott is utolért,
rám talált a tábori posta:
önfeledt jókedvnek, arany derűnek,
gyakorta bánattal mérgezett
emlékkel táplált vágyaknak völgye;
a féltő szeretet méltatlan,
bár egyedül felkent közvetítője;
Most mely minőségében érkezett?*

*Istenem, ez a Magdi kézírása.
Ma éjjel másfél hónapja múltott,
hogy feldúlták álmom az ismerős holtak.
Azóta nem küldtem egy írott sort sem,
holott a hollók Ung erős várából
levelet ezalatt hármat is hoztak.*

*Bontatlanul forgatom kezemben.
Mit hoztál, madár, monddjad, mit várjak?
A számonkéréstől, aki már nem tart,
gyarapodhatnak azzal a bátrak,
és szemrehányás sincs kilátásban,
csak üresen rengő bölcső az ágon.
Csak ülő alakja dereng át kéklőn,
mikor írását jajjal kitárom.*

*Belém törődve, lemondva, sajnó
mosollyal hajlott az írópultra,
hogy másfél év meddő várakozását
egy kurta kérdésben semmivé oldja.
S miközben lezárta, címezni kezdte,
s vért hullattak a lombok a parton,
az illegális videojelek
behozták neki távoli arcom.*

*Órdarvak vetik fel úgy fejüket,
ahogy ő mozdult rám, délibábra.
Apró kis kontya nyakára omlott,
eleven szemeit keskenyre zárta.
A részleteket vallatta volna,
de a bizonyosságot
könnyen nem adják.
Légköri zavarok blokkolták körbe,
s a képernyőt felszántották a hangyák.*

*Teljessé tette azért a címzést,
rágyöngyözte az ötjegyű számot.
Az adás ettől tisztulni kezdett:
az Embán* túl zuhanó csillagot látott,
látta, ahogy a kopertát téptem,
hogy a homlokom kezembe ejtem.
De roppant valami fenn a magasban –
álmaink gerince – inkább csak sejtem.
S minden kapcsolat megszűnt közöttünk,
amint a kihűlt ég alá léptem.*

* Emba – folyó Kazahsztán nyugati részén

WEINRAUCH KATALIN

Nyári Mikulás

Az öregember ott ült egy kidőlt mérföldkövön a határtól pár méterre. Ruhája tiszta volt, és viseltesen, kopottan is látszott, hogy jó minőségű. Fején soha nem viselt sem kalapot, se sapkát. Fehér üstökét, egész arcát eltakaró mikulásszakállát szabadon markolászta a távoli, még nyáron is hófödte hegyekből idáig kószáló, soha nem pihenő alpesi szél. Az eső elől nem keresett menedéket, ruháját rajta szárította ki a napmelege és a szél. Senki nem ismerte, nem tudták ki ő, honnan jött, miért van ott. Vá-sott tarisznyájának a fedelét terítette rá a betonra, azon ült. A táska hasas fele szabadon lógott le a földig. Onnan vett elő néha egy harapásnyi en-nivalót, meg egy olyanfajta csatos üveget, ami emberemlékezet óta nincs forgalomban, már nem is igen látható, s ebből töltött vizet egy bádog-csuporba. Nem magának. Annak a nagyra nőtt, korcs kuvasznak, aki ott feküdt a lábánál, tapodtat el nem mozdulva mellőle. Kinézetében a kutya furcsamód hasonlított a gazdjára. Meg a viselkedésében is. Akárcsak az öreg, ő is álló nap hallgatott. Nem hallották ugatni, legfeljebb figyelmez-tetően morgott, ha túl közel merészkedett hozzájuk valaki.

A határközeli országútnak ezen a részén elég sűrű a forgalom, sokan járnak át dolgozni a szomszéd országba autóval, biciklin. Egy idő után már ismerősként köszöntötték az embert, aki nem válaszolt, még a fejé-vel sem intett, csak mereven elnézett a messzeségbe. Túl a határzónán nyújtózó zöld mezőkön, a kis erdősávon, valahova a látóhatár szé-lét csipkéző kéklő hegyekig. Megszokták, hogy ott van a kicsit habó-kosnak vélt vénség. Lehet, hogy süket, vagy tán siketnéma, találgatták, de igazán nem foglalkoztak vele. Aztán egyszer, egy távolabbi nagy-városból érkező autós megállt tankolni a közeli benzinkútnál. Amíg a kocsí szélvédőjét tisztogatta a benzinkutas, addig benn, a presszóban, a férfi a kávéját szürcsölgetve szóba elegyedett a pultossal. Valahogy felhozódott a határ közelében üldögélő öregember.

Nyári Mikulás... legyintett jóindulattal a fiatal pultos, nem árt sen-kinek... Azon az útjelző kövön üldögél tavasztól őszig, ami három éve dőlt ki, annál a szörnyű balesetnél... Fiatal férfi vezette az autót, vele volt a felesége, kétéves kislánya, az édesanyja és a húga is. A határ túlol-

daláról jöttek hazafelé, a férfi híres zenész volt, úgy mondják, Európa hírvő zongorista... Éppen szólókoncertet adott a szomszédos ország fővárosában. Oda kísérte el a család... Már átértek a mi oldalunkra, amikor egy török vendégmunkásokat szállító, szembejövő kisbusz óriási sebességgel frontálisan beléjük szaladt. Olyan erővel ütköztek, hogy a személyautó rácsavarodott a betonoszlopra és kettétörte. Azóta is ott hever egyik darabja az út mellett... A busz utasai alig sérültek, de az Opelben mindenki szörnyethalt... Vagy fél évre rá, úgy nyár elején jött az öreg... Néha késő őszig elvan, amíg le nem esik a hó... Van, hogy betér hozzánk ivóvízért, de egy szót sem szól senkihez. Biccent és továbbball a kutyájával. Nem tudni róla semmit, olyan, hogy is mondjam csak... olyan jól szituált, kissé ütődött vén csavargó...

A férfi fizetett és a határnak vette az irányt. Az öreget észrevéve lelassított. Talán, ha a barátságos pultos nem beszél róla, vagy ő nem figyel oda, fel sem tűnik neki és nem ismeri meg a lobogó szakállú, őszöreg embert. De így azonnal tudta, kit lát. Mégsem állt meg mellette. Mit mondhatna neki, mit kérdezzen tőle... A temetésen látta utoljára. Amikor a fiát, az ő gyermekkori barátját temették. Meg barátjának a feleségét, kicsi fiát, az édesanyját és gyönyörű fiatal hűgát. Az apán kívül mindenkit, az egész családot... Az ember és kutyája egyszerre fordította fejét a fékező autó felé. Az öreg kihűlt, érzelmek nélküli szemében a felismerés szikrája villant, s hunyt is ki egyazon pillanatban. És az állattal együtt egyszerre néztek el másfelé.

A fiatal férfi megértette a néma üzenetet és csendesen továbbgördült kocsijával. Nem törölte le a könnyeit, hagyta szabadon végigfolyni az arcán. Szeretett volna felülvölteni tehetetlenségében. Visszatolatni, megölelni és valami vigasztalót mondani annak a kilométerkövön üldögélő, a soha nem múló bánat szikláiból épített, s a jó Isten lábáig nyújtózkodó, ember kezével le nem rombolható fal mögé zárkózott öregembernek... A „jól szituált” vén csavargónak, a galambösz Nyári Mikulásnak...

Az ő fergeteges humorú, egykori kedvenc egyetemi tanárának, a jó tollú írónak, irodalomkritikusnak, B.I. bácsinak... De az autó kerekei alatt fogytak a kilométerek, és a távolság egyre csak nőtt közte, meg a mögötte elmaradó emberi fájdalom élő szobra között.

LÓRINCZ P. GABRIELLA

Patmoszi jelenés

*Varjúkárogás az élet.
Fekete zeneszó.
Jézus herceg kegyelme
halvány.
Elmúlt minden.*

*Tengerpart.
Olajfolton sellőtetem.
A vak jövőbelátók
megírtak mindent.
Nostradamus Jánossal
sétál,
A beteljesedett jelenésekről
beszélnek.
A Teremtő a teremtés
koronáját vigasztalja,
vegyszeres bort isznak.*

*Felgyül a maradék
megírott szó.
Nem lapozzák az
Élet könyvét.*

*Száznegyvennégyezer
temetés.*

Körmondat

*Csak körmondat,
Végenincs-ima,
Egyedül a gondolat
Nem rest Téged
Kérni, Uram.
Mert szorít a szájkosár,
Fejekben a mondat
Körbejár, mert Te tudod,
Hogy mi vár...
Rák, vagy törés, vagy ágytál...
A párnán is ott fekszik a
Körmondat:*

Isten

Isten Isten

Isten

De szólni nincs erő, nincs.

Szájkosár és a mondat

Újrajár:

Isten

Isten Isten

Isten.

CSORDÁS LÁSZLÓ

Lolita

(Humbert Humbert kétségek közt)

*Mért szeretnéd, hogy írjak néha rólad,
hogy versbe szedjem gyönyörű alakod?
Talán örömet okoz pár papírlap,
talán őriznek majd a halott sorok?
Bocsásd meg, hogyha cinikusnak tűnök.
Hidd el, nincs szükséged ilyen kacatra, -
mert nyelvem is (nézd csak!) ellepik a bűnök,
mikor gondolatomban kacagva,
nimfácskám, arcod újból feldereng,
s mintha a sötét utcán még fényre vársz,
úgy ébredesz bennem a remény, hogy leng-
e öltözékben megint mellettem állsz...*

*Mert homlokomat egyből víz borítja,
ha neved hallom, bűvös kis Lolita.*

**Istenes vers
(LPG-nek)**

*Nem volt a magát felemésztő
Tábori hullában,
A katona bűnében,
A megerőszkolt
Anya keservénél,
A föl-föltűnő horogkereszten...
Nem volt.
Nem volt sehol
Az isten.*

*És nincs ott a
Tagadó észben,
A csacsogó szájban,
A bizarr szerelemben,
Az üres hűtőben,
Tálban,
Kézben,
Ágyban,
Égben.
Nézd meg:
Tényleg
Nincs ott,
Nincs ott
Az isten.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Tábori posta (Folytatás)

Lassan egy hónapja már, hogy a tűzéosztálynak új politikai tisztje van. A szaporaszavú, víg kedélyű, ám néha kissé cinikus Kuznyecov őrnagyot nem sokkal az embai hadgyakorlat után alezredessé léptették elő, s ha jól emlékszem, a hadcsoport-parancsnokságon találtak számára előkelőbb és fontosabb beosztást. A szolgálat már csak ilyen – hallani olykor, ha a felsőbb utasításra menni kell. Kuznyecovot, akire természetes közvetlensége okán több tisztelettel néztünk bármely rideg tekintetű, a személyi állományt állandóan regnáló parancsnoknál, őszintén sajnáltuk, és jópofaságait egy idő után már nosztalgiával emlegettük. Az ő szájából hallottam először a férfi-nő viszonyt illető legoptimistább bölcsességet, mely szerint nem lehet ugyan minden nőt megkapni, de feltétlenül erre kell törekedni. Bevallom, a jövőre nézvést ez nekem is tetszett, a bajtársakról nem is szólva, holott jó részük még ábrándozott csak a testi szerelemről!

A mostani *zámpolit*, ez a Sumkov főhadnagy teljesen más anyagból való, abszolút érzéketlen az efféle életfilozófia iránt. Ennek örökösen lefelé görbül a szája, állandóan zsörtölődik, mindenben hibát keres, nyers beregi hasonlattal szólva olyan, mint a baszott róka. Néhány napja a kaszárnyaügyeletessel a Lenin-szobába hivatott. Én illendő módon jelentkeztem, de ő, mintha észre sem vett volna, rám se hederített. Állt egy kinyitott notesznel a kezében, és összevont szemöldökkel írt. Miután befejezte, erélyesen leültetett, noteszlapot és tollat tett elém, majd sorolni kezdte a mielőbb felszámolandó hiányosságokat.

– Itt van rögtön a Varsói Szerződés tablója. Hogy néz ez ki? Csak nézz rá, kész köpedelem. Teljesen elkoszolódott, az alsó sarkok papírborítása a sok tapogatástól, állandó taszigálástól megkopott, több helyen átszakadt, a guással írott betűk több helyen elmosódtak. A test-

véri hadseregek fegyvernemeinek stilizált ábrázolásai a sok napfénytől megfakultak, és ezt a Lenin – Marx-párost is ideje újrafesteni. Csak mondta, sorolta, én pedig jegyeztem a tennivalókat.

– Főhadnagy elvtárs! – mondom, amikor szóhoz jutottam végül – , a keretet Whatman-papírral beborítom, lealapozom, a szöveges részt átirom, de festeni – különösképpen Lenint vagy Marxot – nem tudok.

– Nem értettem! – néz rám hitetlenkedve –. Hát ezeket itt ki festette?

– Ezek már itt voltak, mielőtt én idekerültem, főhadnagy elvtárs. Én csak a felújítással, a számadatok, különféle mutatók frissítésével foglalkoztam, én művészi festést nem tanultam.

Hosszasan, kérdőn nézett rám, mint aki nem akar hinni a fülének. Aztán mégis felfogta, hogy tévedésben van velem kapcsolatban, és a maga selypítve szótagoló beszédmodorában, mutatóujjával a mellkasomat bökdösve, fejével minden egyes szótaghoz biccentve a következő megállapítást tette:

– *Gyejszt-vi-tyely-no, ti zse nye hu-dozs-nyik, ti toly-ko hu-dozs-nyik o-for-mi-tyely.* (Valóban, nem is vagy te festőművész, te csak egy kivitelező vagy.)

Azt hiszem, meg akart sérteni, de én nem hagytam magam. Szaporán bólogatva, szemébe nézve adtam neki azonnal igazat: – *Ták tocsno, tovaris sztársij lejtyenánt, ták tocsno.* (Igenis, főhadnagy elvtárs, igenis.) No, ezen meg ő húzta fel az orrát, mert szó nélkül megfordult és magamra hagyott. Erre én meg sem várva, hogy nyoma kihüljön, kifordultam a helyiségből, s átballagtam a kaszárnyával szemben álló kis vegyesboltba, ahol Antal százados felesége sürgött a pult mögött. A minap említette, hogy szeretne a bolt bejárata fölé egy újévköszöntő feliratot, mert – bár a szilveszter és az újév még odébb van, a karácsony egyre közeledik, hát legalább ennyi jele legyen a mi illegitimitásba kényszerített ünnepünknek.

– Milyen legyen az a felirat, Editke, mi az elképzelése?

– Hát, nem is tudom... Azt hiszem, jól mutatna, ha valami vidámabb formát adna a betűknek, esetleg, mint a részegek, ide-oda dülön-

gélnének, és lehetnének különböző színűek. Az a lényeg, hogy vidám legyen. Talán egy feldíszített fenyőág is kerülhetne mellé, valami szép színes gömbbel jól nézne ki. De magára bízom inkább, Laci, maga a festő.

– Tudja, Editke, a festői tudományomról épp most kaptam meg a főnököm minősítését. Ha ismerné a véleményét, talán meggondolná magát, és más piktort keresne erre a nem túl bonyolult feladatra. De ne vegye komolyan: bár nem neveztem én magamat egy percig sem festőnek, a betűírást úgy-ahogy eltanultam, s egy ilyen egyszerű kis munkára bármikor képes vagyok. De most inkább megyek, látom, vásárlói vannak, nem tartom fel tovább – fordítom búcsúzóra a beszédet, mert akaratlanul is észreveszem, hogy két bámészkodva várakozó nő eleinte csak gyanakvóan fülel megfajthetetlen nyelvünkre, majd türelmük fogytán egyre indulatosabb pillantásokat vetnek felénk. A küszöbről azért még visszaszólok: – Ha elkészülök velem, hozom.

A következő néhány napban mintha lelassult volna az idő. Nem jól mondom: van már egy hónapja is, hogy az előttünk behívottakat leszerelték, s mi megörököltük végre az öregbakák régóta óhajtott státuszát. A helyzetünk – többek várakozásával ellentétben – csak annyival lett könnyebb, hogy megszabadultunk Ivanovtól és csatlósaitól, akik az utóbbi hetekben árgus szemmel figyelték minden mozdulatunkra, nehogy idő előtt markoljuk el tőlük a hegemonia gyeplőjét. Ma már beismerem, nem volt teljesen alaptalan a félelmük. Az idő közeledtével szinte biztosra lehetett venni, kik formálnak majd elsőként jogot a hangadói, főnöki, felügyelői szerepekre, s ez nem feltétlenül az altiszti rang, nem is a beosztás szerint dőlt el. Ellenben, akiket szolgálatuk első félidejében sok méltánytalanság, megaláztatás vagy akár testi bántalom ért, azok közül mindig kivált egy-kettő, aki tudatosan készült a visszavágóra. Majd eljön az én időm – mondogatták eleinte csak hal-kan, később hangosan is, és testüket is jórészt ennek érdekében edzet-tek. Magamat illetően tiszta szívvel írhatom, hogy nem élt bennem egy szemernyi bosszúvágy sem. Átlagos, vagy az annál is gyengébb fizikai

képességgel nem sok reménnyel indulhattam volna ezen a tornán, s különben is... Azokat leckéztessen, akik sohasem ártottak nekem? Megelégszem én azzal, ha nem ugráltatnak egyfolytában, ha valame-lyest békén hagynak. 23-án azonban az őrségállításban ismét ütegünkre került a sor, s mivel a leszereltek helyére még nem érkezett meg a váltás, minden emberre szükség volt, nem maradhatott ki senki a fegyver alól. Vagy talán mégis? Az őrmester már kijelölte hármásával az őrszemeket, már elkezdődött az ebéd utáni felkészülés, amikor váratlanul beállított Sumkov főhadnagy, és közölte Kondratyenkóval, hogy helyettem keresnie kell valaki mást a *karaulba* (fegyveres őrség). Ha nincs senki tartalékban, kérjen egy embert a 2. számú ütegből, mert számomra – itt az év vége – sürgős munkát hozott, s már intett, hogy kövessem.

– *Nu, László, opjátý tyebe povezlo! Szácsok ti, sztárij szácsok!* (Na, László, neked ismét sikerült kibújni! Lógós vagy és kész, öreg lógós!) – szólt utánam Kalinyin ingerülten, ahogy elhaladtam mellette.

– És én mit tegegyek, Tolik? – tártam szét karomat –. Hidd el, hogy én sem üdülőbe készülök! – vágtam vissza jogos önérzettel, s követtem Sumkovot a kijárat felé.

Az pedig ment előttem kacsázva, minden egyes lépést megfontolva, mintha nem is katona lenne. A tábori öltözékhez dukáló csizmában lábai térdtájon kétfelé dőlve szabályos karikába íveltek, és talpai olyan óvatosan értek aszfaltot, mintha fájt volna nekik a lépést befejező mozdulat. Ezen jót derültem magamban, mert erre Teri nagyanyám képe villant be önkéntelenül, amint páhogva, imbolyogva gyakorta átdöcögött az újlaki Vásártéren, s mire a rozszant kisajtó küszöbe fölött alacsony, hordóforma testével áthatolt, köszönés helyett csak ennyi jött ki belőle: – Nincs lábom, pulyám, nincs lábom.

Az bizony, szegény Sumkovnak is alig van, amint látom. Szerencséje, hogy a légi tüzerek felfogtak rajta, mert a gyalogságnál nem vitte volna az őrmesterségig sem. Ami viszont a politikai pallérozás művészetét illeti, ott nem a lábmunka a fontos. Ott a harsány, hatásos jelmondatoké, a látványos forradalmi jelképeké, az eszközegeké, fogadalmaké és ígéreteké

a fő szerep. Oda igyekszünk most is, a szemléltető agitáció kisiparának műhelyébe, ahol, ha nem is teljesen hivatásos, de nálam jóval képzetesebb önkéntesek kezei alatt készülnek a politikai éberség rekvizitumai.

A festőműhelyt a híradós kaszárnya alagsorában, a fűtőház szomszéd-ságában rendezték be. Amint beléptünk, azonnal megértettem, hogy erre a célra ideálisabb helyet ki sem lehetett volna találni. Az alacsony mennyezet alatt kétcolos fűtőcsövek futottak tova, azok ontották magukból a meleget, a déli fekvésű, laposra szabott ablakok pedig a fényt. A fény a szemnek tesz jót, a meleg a pedig a száradó tablónak. Egy ingujjra vetkezett legény – szája sarkában bealudt cigaretta – egy több négyzetméteres keretre szabott kartonlapot alapozott éppen. Az ajtónyitásra felnézett, bólintott, majd egykedvűen járatta a festékhengert tovább. Sumkovnak nem ő kellett. A terem túlsó sarkában az asztal fölél görnyedő tizedes felé tartott. Jöttünkre ő is felegyenesedett, lerakta az ecsetet.

– Ő Sumkin tizedes – mutatta be a *zámpolit* jó előre –, megtanít téged néhány szakmai fogásra.

Az illendőség kedvéért én is elhadartam a nevem, de a tizedes nem tudott figyelni rá, hiszen a tiszt sem fejezte még be mondandóját, most éppen hozzám fordulva beszélt:

– Először is elmondja neked, hogyan lehet a legegyszerűbben Lenin-portrét készíteni és címert vagy más állami jelképeket festeni. Meg fogod látni, nem is olyan bonyolult. Na, ti csak dolgozzatok – fejezte be hirtelen –, nekem mennem kell, ma én veszem át az ügyeletet.

A fiú anélkül, hogy rám nézett volna, kihúzta az asztalfiókot, s egy degeszre tömött mappát vett ki belőle. Amíg bontogatta, keresgélt benne, rászánta magát, hogy megtörje a csendet.

– Mit is mondtál, mi a családi neved?

– Fábrián.

– Úgy hangzik, mintha örmény lenne, de te nem úgy nézel ki.

– Magyar vagyok. – válaszolom, s mert sejtem előre, hogy ezt képtelen lesz egyszerre megemésztetni, valamivel még megfjelem: – Kárpátaljáról jöttem, a magyar országhatár közeléből, ahol élünk még vagy száznolcvan-kétszázezren.

Bólintott, mintha értené, s míg a papírok közül különböző méretű Lenin-fej és szovjetcímer-sablonokat szedett elő, keze abbahagyta a matatót, s szemeit először emelte rám igazán.

– Én pedig mordvin vagyok – mondta halkán, de jól érthetően, s azt hiszem, egy kissé bele is pirult.

Bocsássa meg nekem az Úr, de a finnugor rokonságtól valahogy sohasem tudtam lázba jönni. A nyelvtörténeti és az uralisztikai előadásokon – bevallom – gyakran elszundítottam. „Költő! Trágyadomb! Azt hiszi, hogy ezt könyvből is megtanulhatja?” – fakadt ki magából önérzetében sértett, nyers modorú tanárunk, s agyonhajtogatott, sárgult jegyzetlapjait, kutatásai száralmas bizonyítékát, ujjai közt fennen lobogtatta. De most, ebben a pillanatban... azt hiszem, engem is melegíteni kezdett belülről valami, és a legőszintebben bánni kezdtem sok-sok mulasztásomat. Ha csak néhány, a magyarban és a mordvinban is azonos gyökerű szót citálhatnék elő gyarló emlékezetemből, mennyivel könnyebben indulhatna most a beszélgetés! A finn és az észti *kodu, kala, vöj* (ház, hal, vaj) emlegetésére a rokon teljesen érzéketlen, de a sokat emlegetett, nyelvészeink által rekonstruált finnugor ősmondatok (*Vete patana peje* – Fazékban fő a víz, *Vete uszkala kala* – Vízben úszik a hal) produkálásával sem tudtam igazán érdeklődését felkelteni. Próbálkozhatnék azonban az ősi hitvilág fogalmaival – jutott eszembe hirtelen.

– Tudod mit? – szántam rá magam. Írd le, hogyan hangzik a te nyelveden az orosz *nyebo* (ég, égbolt), s leírom én is a magyar megfelelőjét orosz betűkkel, majd a kettőt összehasonlítjuk.

A fiú kétkedve, kelleetlenül nyúlt a ceruzáért, de míg leírta azt a néhány betűt, megmozdulhatott benne valami, s mire felegyenesedett, már az ő szemében is őszinte kíváncsiság égett. Papíromat kérte, ő akarta elvégezni az azonosítást. Egyezniük kell! Egyezniük kell! – ismételtettem magamban, minden akaratomat összpontosítva, de amint ránézett az írásomra, elhúzta száját, s tagadólag rázta fejét. Az én ked-

vem ezzel rögtön odalett, s már csak futva pillantottam az elémm tett bizonyítékokra. *Minyel* – olvasom lelombozottan. Hát igen. A *minyel* és az *ég* szavunk hangsorai még csak egymás közelében sem járnak. Számba vettem mégis, hogy érezzem legalább a mordvin szó ízét, s mert elég jónak találtam, fellobbant elmémben rögtön a mécses: ugyanerre a fogalomra nekünk más szavunk is van, mégpedig a *menny*. Ez a kettő – a nyakam tenném rá – azonos gyökerű! Nyelvrokron bajtársam talán felfogta, talán nem hirtelen kerekedett jókedvem okát, én azonban elégedett voltam, mert azt éreztem, hogy egy bizonytalan eredetű, erősen hiányos falmaradványban helyére tettem egy több ezer éve kilazult követ.

A kölcsönbe kapott sablonokkal visszatértem a kaszárnnyába, s kevéssel vacsora előtt az egyik előkészített tablón már ott díszelgett a világproletariátus vezérének portréja. Első kísérletre nem is rossz – állapítottam meg magamban, s hozzáálltam, hogy kicentizzem a cím betűinek helyét.

– Na látod, tudsz te dolgozni magasabb szinten is, ha megmutatják neked a módját – állt meg mögöttem elégedetten az ügyeletes tisztként szolgálatba lépett Sumkov.

Megnyugtató, hogy a főnök elégedett a munkámmal, ezek szerint ma már nem fog háborgatni. Ezt majd holnap folytatom, vacsora után pedig előkészítem, s takarodóig talán be is fejezhetem az Antalnénak megígért újévköszöntő lózungot, mert reggel nagy napra, Jézus születésnapjára ébredünk.

Nem jó a szentestét egyedül várni, mit kezdjen az örömhírral az ember egymaga? A pásztorok, királyok is mind összeálltak, úgy siettek a megváltó felé, de itt ki figyeli a betlehemi csillagot? Utóbbi ungvári karácsonyaim is ilyenforma sivárságban teltek, kivéve '71 szentestéjét: az azért mégiscsak más volt. Emlékszem, hazaútról szó sem lehetett, és nem tellett már sem kalácsra, sem borra. Szembefordultam ekkor az érzéketlen ateista havazással, és egy hitvány zsebkéssel elindultam, hogy fenyőt szerezzek magunknak valahol. Sötétedett, amikor egy be-

havazott, elhagyott parkban ráakadtam. Ott gubbasztott nagyobb testvéréhez szorulva, féloldalassá nyomorodva, és megszúrta, amikor a kést tövére tettem. Aztán kabátom alá gomboltam, testemmel felmelegítettem, s attól kezdve nem neheztelt rám. A lakótelepi lépcsőházban sötét volt, csak tapogatva értem fel a második szintre, s kissé tétovázva, bizonytalanul a kilincsre tettem a kezem. A szívem kétszer szaporábban vert, mint amikor a fácska tövét nyiszáltam. Ha nincs itthon a lakás bérlője, én világgá megyek bánatomban. Az ajtó, ahogyan karácsonykor illő, csengetés nélkül, nyitlatlanul tárult, s amint beléptem, ott állt előttem egy hálóingos angyal, akinek közelsége kedvesebb és bódítóbb volt akkor a frissen sült mákos kalács illatánál...

A bajtársak csak este öt után jönnek meg a *karaulból*, a kaszárnyában alig lézeng valaki. S ha itt lennének, úgy nem lennének-e egyedül? Senki sem sejti köztük, hogy én most az enyéimhez vágyom, s azt végképp nem, hogy miért. Egyetlen hely van a közelben, ahol ma várják az angyalt: az Antal kapitányék lakása.

Megjött az üteg a szolgálatból. A lábtörőknél hangosan csattognak a csizmák, a sapkákról leverik a vizet. Jó is a huszonnégy órás fegyelmet feledve visszatérni a kaszárnya megszokott melegébe. Csak a fegyverraktár szörnyű csengője ne szólna, mert az elől mindenki menekül. De üríteni kell a táraikat, harmincas raklapokba állítani a hatvan töltényt, a fegyverrel együtt leadni. A fiúk elcsigázottak, kedvetlenek, némelyek ingerültek, mielőbb szabadulnának koloncaiktól. A lerúgott csizmák az ágyak előtt párolognak, a kaszárnya megtelik lábszaggal. Egy-két üdvözlő szó, ugyanannyi barátságos hátbavágás, s mindenki igyekszik a dolgára. Az én utam – egyelőre – a Lenin-szobába vezet. Hosszában összetekerem az újévköszöntő feliratot, s hogy úgy is maradjon, a hengert egy fél újságoldalba göngyölöm, végein az újságpapírt visszahajtogatom. Magamra gombolom köpönyegem, s kilépek a novemberről visszamaradt kellemetlen időbe. Az égbolt ólmos, csillagtalán, felnézni rá tán nem is érdemes.

A szűkre méretezett lépcsőházban félhomály van. Mint szeretetre, jó szóra éhes lelki tolvaj, úgy hatolok előre, holott angyalként szerettem volna jönni, ajándékokkal gazdagon. A csöngetést követően alig telik el egy perc, ám nekem az is hosszúnak tűnik. Már örömmel fordulnék vissza, de késő. Az ajtó kitárul, s civilben áll ott Sándor, és nézünk egymásra, mindketten meglepetten.

– Elnézést az alkalmatlankodásért – hebegem zavaromban –, csak ezt a feliratot hoztam el Editkének, mert ő kérte... a bolt bejárata fölé szeretni kitenni.

S míg Sándor a tekercest átvette, rászántam magam, és bátortalanul boldog karácsonyi ünnepet kívántam. Az én földim ekkor egészen közel hajolt, mutatóját ajkain keresztbe téve, szemében bocsánatképpel csöndre intett.

– Itt van a főnököm – mondta bizalmasan –, tudod, Szmolenszkij ezredes.

– Értem – válaszolom, s egyben jelzem, hogy máris megyek, a világot sem szeretnék terhükre lenni.

– Várj egy kicsit, ne siess annyira, rögtön jövök – néz rám kérőleg, s eltűnik a nappali ajtaja mögött.

Körbe sem érkeztem tekinteni az előszobában, épp csak a galambszürke ezredesi köpönyegen akadt meg a szemem, mert amilyen gyorsan eltűnt a százados, úgy vissza is tért. Jobb kezében rumos üveg volt, a másikban tányérka pohárral, néhány süteménnyel. Megtöltötte az öblös kis stampedlit, és egészségemre kínálta. – Egészségükre és boldog karácsonyt! – vizszonoztam a jókívánságot, majd kiürítettem az elem tett poharat.

Már csak az óév búcsúztatása maradt hátra az esztendőből, ezzel meg csak megleszünk valahogy. Vannak itt eleget, akik kellőképpen, sőt annál is jobban átélik az újév nyugodt, zavartalan körülmények között való fogadását. Megértem őket, nekik már ez az ünnepük: az egykor mélységesen vallásos oroszok nagyobb része ezzel váltotta fel a Szibériába száműzött karácsonyt. És amint a példa igazolja, jó nekik, nem kívánják a régit azóta se vissza.

Átszellemült arccal ülünk a kaszárnya közepén felállított fenyő körül. Színes papírszalagokból ragasztott díszei feloldódnak az erőteljes zöldben, de a csúcson trónoló üvegszillag a plafont veri és vörösen világít. Tisztjeink közül senki sincs jelen. Egyedül csak Kondratyenko apánk érzi, hogy fiai mellett a helye. Fontos lehet neki is ez az este, mert megszokott művi vigyorát levetette, s mintha belülről is kicserélődött volna, egyfolytában sugárazik arcáról a szeretet. A vasalószobában terüj-asztalkát szervezett: nagy fazék aszalt körtéből és mazsolából főtt kompót illatozik rajta, hozzá keksz, nápolyi bőségesen. A lemezjátszó-ból szalonképes orosz esztrádzene szól, vannak, akik épp csak ráhangolódtak a ritmusra, és vannak, akik már együtt dúdolnak az énekessel. A következő szám fülbemászó, közkedvelt keringő, melynek hívására hárman is felállnak, hogy székszomszédjukat táncra kérjék. Ezt ismerem – tolakszanak elém az újlaki gyerekkori emlékek, mint filmvászon, megelevenednek az ottani híradós zászlóalj szombat esti, szabadtéri táncmulatságai. Ott is így kezdődött, egymással fogódzkodtak össze a katonák, míg az elfordítható kerítésdeszkák alatt be nem surrant hozzájuk néhány közismert, környékbeli leányzó. Leányzók? Ízléstelenül kimázolt öregedő csatalovak voltak, akik alkalmi partnert már csak a katonák között kereshettek. Itt azonban rájuk sem lehet számítani, így hadd botladozzanak csak a fiúk egymás karjaiban, hadd szokják a gyöngédséget, hadd éljen ezúttal egy kicsit a lélek is.

Ami az én lelkemet illeti, nem egészen erre vágyik. Pedig Szerjozsa Szemjonov, aki eddig sejtelmes arccal bámult maga elé, most egyenesen felém tart.

– *Dáváj, Fráncuzik, potáncuj szá mnoj!* (Gyere, kis Francia, táncolj velem egyet!) Fejemmel ösztönösen nemet intek, magam elé tartott, kifordított tenyérrel háritom a kísértést, de ő tudomást sem akar venni róla.

– *Nu dáváj uzse, sto ti lomájesszjá kák celká* (Na gyere hát, mit kéreted magad, akár egy szüzlány?) – sürget már-már ingerülten.

Látom rajta, hogy a további ellenállással nagyon a lelkébe gázolnék, ezért felállok és hagyom, hogy átkaroljon. Számítottam rá, hogy erőteljesen fog vezetni. Nagyokat lép felém, hátrálok, de ő egyre elszántabban tol maga előtt, s a félfordulatoknál jobb kezének szétterpesztett ujjai szinte a bordáim közé hatolnak. Megpróbálnám mozdulatainak irányát az arcáról leolvasni, de fejfel magasabb tőlem, így csak kezei munkáját értékelhetem. Mire nagy ívben körbehaladunk a fenyőn, a zene leáll, s én megkönnyebbülve szabadulnék tőle, de nem ereszt. Gyorsan lemezt cserél valaki, s felhangzik a felkapott *Pesznyári* együttes egyik édesbús száma. Partnerem, mintha csak erre várna, karjaival tökéletesen körbefon, majd apró mozdulatokkal ráhangolódik a zenére. A legtöbb fiatal kedveli ezt a lassú muzsikát, ilyenkor lehet igazán közel kerülni a lányhoz. Tisztában van ezzel az én táncosom is, mert hosszú lábát térdben meghajlítja, s erőteljesen betolja az enyéim közé. E gesztust egyelőre nem tudom mire vélni, de amint fejét a vállamra hajtja, már sejtem, hogy minden ízével közel akar kerülni hozzám. Talán jólesik neki testem melege, talán ha lány lennék, megháborodna utánam, talán imponál neki idegenségem sajátos egzotikuma. Nagy izzadt tenyere alatt bal lapockámon átnyirkult a mundér, forró lehelete égeti nyakamat, de egész lénye azt sugározza, hogy valahol másutt járnak a gondolatai. Most felkapja a fejét, feleszmél hirtelen, s már a szemembe fordulva sóhajtja:

– *Oj, Fráncúz, Fráncúz, dávno uzse nám porá dámoj!* (Ej, Francia, Francia, régen otthon lenne már a helyünk!)

Mohy Sándor életéről, művészetéről

(Befejezés)

Mohy Sándor (1902–2001) egész élettére alapvetően és meghatározóan a Szamos középső folyásához és vidékeihez kötődött, s e földrajzi téren belül lényegében három városra (Szatmárnémetire, Désre, Kolozsvárra) lokalizálható. Számára ez így adatott, így rendeltetett. A művész – s erre a körülményre a pár évvel fiatalabb barát és pályatárs, Banner Zoltán több írásában nyomatékosan hívta fel a figyelmet – „azon kevesek közé tartozott”, akik ritkán és „alig tették ki lábukat erről a vidékről”. A pálya kezdeti szakaszaiban Mohyban is fölmerült a Nyugat művészeti életének, főleg iskoláinak, irányzatainak helyszíni tanulmányozása, hiszen kortársainak java része, a korabeli művészek magukra nézve kötelezőnek tekintették a külföldi műhelyek, akadémiák látogatását. Ő viszont inkább a honi lehetőségeket igyekezett megragadni, hasznosítani. Arra helyezte a súlyt, hogy odahaza tegyen szert képességeinek fokozatos kibontása mellett minél nagyobb fokú szakmai képzettségre. A mesterséget tartotta fontosabbnak; a mondén, nagyvilági módi idegen volt számára. Neki nem okozott gondot a vidéki élet: ebben született, s ezt vette természetesnek. Így a „vidékiesség veszélye”, s az ebből fakadó, esetleges lépéshátrány az új stílusirányzatoktól benne fel sem merült. Ő eleve otthon érezte magát környezetében, s e téren nem volt éppen egyedül. Nagy elánnal és intenzitással dolgozott, ami megszokott tempójává vált. Egy-egy elkészült művét gondos vizsgálat követte, megbeszélésekkel és kiértékelésekkel. Már a rajztanári diploma megszerzése előtt, a kolozsvári Belle Arte Művészeti Főiskola három kivételes képességű végzős növendékeinek egyikeként – Szervátiusz Jenő és Tasso Marchini évfolyamtársaival – ő is részt vesz az 1929-es Bukaresti Tavasz Tárlaton. (Erre a nagy megmérettetésre tanáraikkal együtt jelentkeztek, de mind a négy festőtanár, köztük Mohy műhelyfőnöke, Catul Bogdan is, az előzsűrizés „áldozata lett”), A tanítványok, később mindhárman országos hírű mesterek, akkor a Salonul Oficial (a Fővárosi Hivatalos Szalon) „legnagyobb

meglepetését jelentő sikerüket aratták műveikkel. Ezzel pedig egyben belépést nyertek a komoly megítélésre számot tartó művészek sorába” – adta hírül a *Keleti Újság* 1929. április 25-i száma. Mohy *Leányfej* c. szobra feltűnően magas értékelést kapott.

Ebben az időben még Szatmárnémeti és környezetének miliője jelenti számára az „energiaforrást”, a biztos háttérű bázist. A megyeszékhely Szamoshoz közeli részén, az akkori Mátyás király utcai udvaron, ahová 1910 őszén Dercenből átköltöztek, a két hosszanti, egymásra nyíló lakóház egyikében lakott a Mohy-család. A másikban az idős nagyszülők: őket akkor látják először az unokák. A nagyapa, Mohy Elek, ez idő tájt „nyugdíjas” református lelkész; a nagymama, Kovács Tullia, már igen beteg: megérkezésük után néhány nap elteltével, életének 72. évében halt meg. Az apa, id. Mohy Sándor, anyja halála után a vásárlás előjogán vette meg az udvarhoz tartozó, több mint egyholdas, gyümölcsfákkal beültetett kertet. Ehhez még két másik telek is tartozott (kerttel, szántóval), ugyancsak a szamosparti lankák dülőin. Id. Mohy Sándor kertészként hasznosította szakismereteit. Munkája révén látványosan hozta ki a bennük rejlő lehetőségeket: lassan, biztosan alapozva meg a később városszerte csodált Mohy-kertészetet. Amire szükség is volt a rövidesen beálló első világháborús idők, de főleg a megszorított család (öt fiú és egy lány) eltartása miatt.

A háború, ha távolabb is zajlott, minden családot megviselt. Így emlékezett vissza: „A háztáji, a föld, a szántó sürgős munkák idején mégis segítséget kért. Milánt, a szerb hadifoglyot állandóan kiigényeltük. Erős fiatalember volt, hozzáértő és szorgalmas: ásott, kapált, ültetett, kaszált, kezelte az állatokat. Mindenre vállalkozott és mindent becsülettel el is végzett. Én, 13-14 éves fiú létemre, vele együtt dolgoztam és megtanultam a munkát tisztelni.”

A két ház (az egyiket még a háború előtt átépítették) a telkekkel, mindennel, anyai ági örökség volt. Dédnagyapja az Ugocsa vármegyei Forgolányban született nemes, nemzeti és vitéz Kovács Dániel tulajdonát képezte egykor, aki a XIX. sz. derekán Szatmárnémetiben telepedett meg s ott szabad gimnáziumot tartott fenn. A kor szóhasználatában „paptanárr”, azaz igazgató-tanító (rektor) volt. A szabadságharc után

„a teológiai tudományokba vette be magát”, s igyekezett „ébre tartani 1848/49 dicsőséges emlékezetét”. Nagy könyvtára is volt: az ezer kötetet jóval meghaladó könyvmennyiség több mint felét latin nyelvű könyvek tették ki. Ezeket végrendeletében nagyrészt a debreceni kollégiumnak, kisebb részét pedig a Szatmári Református Főgimnáziumnak adományozta; a több száz darab magyar kiadvány viszont a család tulajdonában maradt. Ezek jó részét még Mohy is használta, lapozgatta. Nem sokáig. A háború végén a könyveket tároló lakrészbe, ahogy Mohy Műhelynapló c. könyvében említi, „idegen emberek költöztek. (A 70-es évek végén sem írhatta, hogy „a királyi román haderő katonái” – F.G.) Az elraktározott könyvek tudatlanok kezébe jutottak, s lassan, észrevétlenül, egyre fogytak (...). Pár lépésnyire a nyomorúság tüzelte el őket.” (Műhelynapló, Dacia, Kolozsvár-Napoca, 1981. 82. old.) Tegyem hozzá: a Mohy-család nem kis megbotrányozására!

Mohy Sándor a legidősebb gyerek volt a családban. A Dercen környéki tanyán a korabeli táj hatott rá a maga elevenen inspiráló világával, amire oly sokszor visszaemlékezett. Egy László Gyulának (1910–1999), a neves történészprofesszornak (aki nem csak régész, de képzett festő és művészeti író is volt) írt levelében ez áll: „Én már gyermekkoromban a szülőfalum közvetlen közelében levő Szernyemocsár szélén állva, egyre néztem a vörös lábú, fekete-fehér színű golyákat, s a zöld zsombékos vizekben fürdőző lila bivalyokat; s hozzá még a széleken sárga gallérú napraforgók tükröződtek, míg felettük fehér fellegek úsztak a sötétkék égen...” (Id. László Gyula: *Orbis pictus. Mohy Sándorról. Tiszatáj*, 1980/9.) Festő is akadt a „családban”, a Szatmáron élő unokatestvére személyében. Idézem Mohyt: „Apám leánytestvérének, Berta néninek legnagyobb fia, Miklós akkor (1912-ben) 18 évesen vékony csontú, szőkés fiatalember volt... Kezdő festő létére métereken felüli vászakra másolta – színes levelezőlapokról – magyesterek (Munkácsy, Daubigny, Courbet) sokalakos kompozícióit és egyes müncheni festők ismertebb képeit... Én, tíz évvel kisebb, szájtátva bámultam... Feléledt bennem valami, egy különös vágy, ami aztán többé nem hagyott békén.” (Műhelynapló, 1981. 81-82. o.)

A két világháború közötti időszak jó része a pálya megalapozása, a képletes „falrakás” jegyében telt. „Mindent a művészet érdekében!” – ez volt jelmondata, akárcsak minden Szatmáron élő művésznek ez idő tájt. 1931-től Mohy óraadó tanár ugyan, de annyit sem keres, hogy festősze-
rekre fussa. Mégis nagy kedvvel és akaraterővel mélyed a munkába; robusztus szorgalommal alkot, kísérletezget. Minden terepen bizonyítani szeretne. Bármit fest, azon rögtön meglátszik a kivételes tudás; minőségileg teremt újat, egy megoldásaiban megfoghatatlan jellegzetességgel. Technikája folyamatosan javul, de ő mégis elégedetlen. Úgy érezte, „szinte sürgeti az idő”. Igen, mert vezérli a cél: a felsőfokú szakvizsga. És Szatmár, a maga „kisvárosi” életformája adta lehetőségeivel jó alapot ad elképzeléseihez, terveit megvalósításához. Mohy pedig egyre inkább rátalál saját útjára, amely később betagozódik majd az erdélyi magyar művészet ma már klasszikusnak mondott keretébe. Nagybánya nélkül ez minden bizonnyal nehezebben alakult volna. Mohynak (és nemzedékének) e hajdani „állomás” meghatározó volt és maradt. Egyik tanulsága éppen abban nyilvánult meg, hogy időben felismerték: a korabeli európai nagyvárosok műhelyeinek ismerete távolról sem jelentett, jelenthetett mindent. A legkiválóbbak (így például Nagy István német és olasz akadémiaikon, Mikola András, Ziffer Sándor, Bordi András Párizsban, Nagy Imre Münchenben és Londonban, Mattis-Teutsch János az avantgarde születésének majd’ összes helyszínein, Nagy Albert, Fülöp Antal Andor Rómában stb.) odakint szerzett tapasztalatai nagyrészt *szembesülésüket* hozták az ottani iskolákkal és irányzatokkal, természetesen ki-ki a maga állásfoglalása szerint. Míg egyeseket a nagy művészeti központok műhelyszemléleteivel és irányjaival való azonosulásuk a szinte teljes, néha irracionális elvonatkoztatások felé mozdítottak, néhányukat ez a szellem egyenesen visszaűzte a hazai realitásokba. De voltak olyan művészek, akik a hagyományokban megfogható gyökerekhez, ill. ezek újrafelfedezéseikhez, újraértelmezéseikhez igazodtak.

A saját, valóban megelégedésre szolgáló útra rálelni nem könnyű. Mohy Sándornak sem ment egykönnyen. Vallomásai, jegyzetei mutatják, hogy még az 1930-as évek elején sem tudott olykor teljesen mentesülni bizonyos „hatásmaradványoktól”. (Pl. Ferenczy Károlynak Mohynál

alig érezhető, de kisebb mértékben helyenként mégis visszaköszönő stílusárnyalatától, holott annak „ropogós faktúráját” már régen meghaladta. A hatások mindenkori természete ugyanis az, hogy egy adott pontig jól tájolóak és inspiráló jellegűek, de később, reverzív módon, már inkább gátló tényezőkként jelennek meg. Miként másoknál, úgy Mohy festészetének kibontakozásában is lehetett hasonlókat tapasztalni; mesterei azonban – Thorma, Ziffer, Áts Ferenc, Szopos Sándor – ezekre még idejében felhívták figyelmét. Az ilyen jellegű „fegyelmezés” mindig jót tesz a pályán induló növendékeknek, a későbbiekben is. A radikális Bastien-Lepage (1848-1884), az „érzések mestere” által alkalmazott, Erdélyben Ferenczy Károly közvetítése révén megismert és elterjedt „finom naturalizmus” s az egyéb technikai megoldásokkal ide átszüremlett impresszionisztikus hatások az idő tájt többeket megérintettek. Mohy úgyszintén, bár ezeket ő a saját egyéniségéhez igazította és igencsak személyessé oldotta, az eredetiségre oly sokat adó művészt ez mégis zavarta, töprengésekre készítette.) Amikor viszont, sok kísérletezés után, rátalált a széles, színes síkformák kiegyensúlyozóbb hatású varázsára, az új felfedezés egyszer s mindenkorra feledtetni tudta vele a gátló, zavaró elemeket. Az igazi öröm érzése, élménye feledhetetlenné emelte számára a pillanatot, amely jelentős lépésnek bizonyult. Mohy Sándor fejlődő művészete minőségi változásokat hozott a korábbi (pl. a még verista megjelenítésű *A kakukkos ember portréja*, vagy *A szép násfa*, *Szürke festősapkás önarkép*, *Zsuzsánna és a vénék* stb.) műveihez képest, – holott ezek a képek igencsak kiemelt helyen állnak életművében! Ő írta: „Én nem programszerűen jöttem velük, hanem csak ráébredtem az új formák képépítő jellegére és főleg arra, hogy érzéseimnek ezek teljesen megfelelnek.” Íme, néhány általa kiemelt munkája, már a 30-as évek elejéről: „*Festő és modell*”, „*Cigányfű, zöld korsóval*”, „*Szilvaszedők*”... Ezeket bizony a színek, a foltok és a fantázia, vagyis a ritka bravúros megoldások jellemzik, amelyek nála bevallottan „az új szemlélet főszereplői”. (Mohy: 1937). Az ekkortájt festett képek szinte minden téren és műfajban – tájképek, aktok, csendéletek, portrék – előre vitték ezt a művészetet.

1933 decemberében aztán, a szatmári képzőművészek hosszú és kitarító munkája, erőfeszítései árán létrejön Erdély és a Partium két világháború közötti korszakának első (és egyedülinek bizonyuló) nagy képzőművészeti kiállítása: a Szatmári Téli Tárlat, a királyi Romániában, a kisebbségi lét körülményei közt élő magyar művészek heroikus vállalkozásaként. A fokozatos román „nemzetesítés” két kemény évtizede minden magyar (és más nemzetiségű) intézményt leépíteni vagy háttérbe szorítani igyekezett. Nem maradtak ki ez alól a korabeli művészeti műhelyek sem. Az 1925-ben Kolozsvárott létrejött képzőművészeti főiskolát, a Școala de Belle Artét hét évi működése után 1932-ben a „célszerű átszervezés” Temesvárra költözteti. (A két világháború között Romániában ezen kívül még három ilyen képzőművészeti főiskola létezett: a bukaresti, az iasi (jászvásári) és a kisinyovi (kisjenői) – a moldván terület Besszarábia részeként, 1940-ig Romániához tartozott.) Désen 1916 óta festőtanoda működött a csíkszeredai születésű Szopos Sándor vezetésével. Ez a kör (festőműhely) indította útnak Incze Jánost, Kántor Antalt, Kunovits Andrást és Czóbel Béla feleségét, Mondok Máriát. Dési Huber István életművének fénye lényegében már csak utólag aranyozta be az itteni művészeti életet. 1934-ben azonban az addig zavartalanul működő művésziskolától megvonták a városi szubvencióként meghatározott állami támogatást, ami gyakorlatilag az iskola megszűnését jelentette.

Ilyen körülmények között az 1933-as Szatmári Téli Tárlatnak óriási jelentősége volt, elsősorban kisebbségi magyar szempontból. Az itt kiállító művészek a legjobb munkáikkal szinte demonstrálták jogosultságukat, életképességüket. A szervezőmunka is jelentős volt, különösen e kiállítás spiritusza rektora, a kiváló műtész és szakíró Tereh Géza ügyszeretete, buzgalma vívott ki oszthatatlan elismerést. (Hasonlót ebben a korszakban a lényegesen nagyobb támogatásokat kapó román képzőművészek nem tudtak felmutatni.) Mohy ezen a tárlaton egymaga 35 művel vett részt, ezek zömét olajfestmények, akvarellek és rajzok képezték. Az eseményt méltató írások különösen kiemelték az akkor már jelentős művészként számon tartott Mohy Sándor alkotásait. „Olyan személyes étellel érzem a jelenlétét minden képe mögött, amint oldja és bogozza az arányok, a térbehelyezés, a tömegekkel gyönyörködtetés titkait, hogy

szinte hallatszik szaggatott lélegzete... Érzem a kutató, az alkotás szerzői számaival dörömbölő embert a színek díszlete mögött... Látjuk a képi szerkezet kemény logikáját, s a megpróbált irányokban olyan friss, olyan gorombán tehetséges eredményeket látunk, amik előtt lekívánczik a kalap.” (Tereh Géza: Az első szatmári téli tárlat. Szamos, 1933. dec. 13.) A legnagyobb figyelmet Mohy csendéletei mellett a *Fiú, zöld tónusban*, a *Mezítláb*, a *Szánkóhúzó*, s az *Őnarckép, akttal* c. képei keltették fel: ezek valóban aztán az életmű meghatározó darabjainak bizonyultak.

Eltelt egy év, és 1934-ben újabb jelentős elismerést arat a bukaresti Hivatalos Szalon kiállításán, ami közelebb hozza számára a „nagy megmérettetés” esélyét. 1935-ben aztán államvizsgát tehet a román fővárosban: a felsőfokú szakvizsgán (examen de capacitate) egyedül az ő munkái érik el a legmagasabb osztályzatot. Ennek eredménye volt az is, hogy Désre kapott kinevezést.

A Kolozsvárhoz közeli kisváros élén nagy műveltségű, művészetpártoló polgármester állott: dr. Pop Cornel, aki nyomban felajánlotta Mohynak az 1934-ben gazdasági nehézségek miatt megszüntetett festőiskolát. Fizetést itt ugyan nem kapott, mert állást a dési gimnázium biztosított számára. Mohy, aki 1936-ban megnősült, csak 1937 szeptemberében cseréli fel Szatmárt új állomáshelyével. Felesége a kolozsvári egyetemen latint és francia nyelveket tanít, Mohy az Andrei Muresianu líceumban végzett munkája mellett – főleg 1938–40 között – teljesen újjászervezte a kisváros művésziskoláját. Ez idő tájt hagyta jóvá professzori címét a királyi állam. A tanfolyamokat téli-nyári turnusokban, szemeszterek szerint alakították.

Dés fontos állomáshelynek bizonyult a Mester életében. Írta is: „... üdítőleg hatott festézetem fejlődésére”. Régebbi és új barátai, ismerősei megszerették vele a várost és annak környékét. Ez ki is fejlődött alkotásaiban. Mohy nagyra becsülte és értékelte az itt élő, küzdő szellemű értelmiség primorjait, különösen Incze János festőművész és Daday Lóránd író barátságát, nem különben dr. Pop Cornel polgármester segítőkészségét. Sajnálta viszont, hogy Dési Huber István csak nyaranta látogathatta Dést, ill. az itt élő fivérét, Huber Győzőt (ő volt ekkor a város főmérnöke), akivel Mohy igen szívélyes viszonyban állt. A Mester szívesen osztotta meg vele (és másokkal) vívódásait, gondolatait, még

„legégetőbb kételyeit vagy dilemmáit is művészeti kérdésekben”; pedig saját bevallása szerint, amúgy „zárkózott természetű” volt.

1940 áprilisa végén Désen került sor a művészprofesszor első egyéni kiállítására. Ekkor már kétségtelenül érzékelhető volt az „idők változása”: küszöbön állt (Észak-)Erdély és a Székelyföld visszatérése az anyaországhoz. (Ami aztán augusztus végén a második bécsi döntés értelmében be is következett.) Ez az időszak meghozta számára alkotói kiteljesedését, ami leginkább nagyívű kompozícióiban mutatkozott meg: kezdve a „hatalmas békét” sugárzó *Varró nő*-től a „hatalmas kiszolgáltatottságot” felmutató *Menekülés* c. monumentális képéig stb. Ez utóbbi a központivá emelt, monolitikus ősanyság-erejével korszakmeghatározó műnek bizonyult. 1940 koratavasán festette, készülve erre a kiállításra. Később, 1944-ben a mű elveszett, de a hatvanas években Mohy újjáfo-galmazta. S ez az 1970-ben ilyenformán végleg befejezett mű lett a Mester egyik legmaradandóbb alkotása. Olyan volt ez nála, mint Picassónál a *Guernica*. Hasonlóan a művész kortársaihoz, a picassói műnél sokkalta jelentőségtejjesebbnek látom és tartom ezt a kompozíciót: találó és élő szimbólum is ez a Rendért kiáltó ősanyaasszony, a karján ülő és kézen fogva vezetett gyermekeivel együtt; őserejűen ösztönös, de mégis parancsoló fegyelme uralja a teret, monolitikus egységgé, „tömbbé” formálja az emberi akaratot – így adva választ a kor és a világ kihívásaira, a XX. század alapvetően érzékletes kérdéseire. Érződik itt a személyes élmény, a „nagy család” homogén tudata, kohéziója. Az 1970-ben véglegesített változatot nézve, most az elsőről a korabeli művészettörténészek még akkor *nem*, a későbbiekben viszont már nem nyilatkozhattak. Banner Zoltán is csak okos önfegyelemmel írta erről 1981-ben: A festő „nem a haláltól, hanem az egyedüllétől félti” a kor emberét; „nem a szenvedés rémíti el, hanem a kontaktusok megszűnése”. (Ez érthető is: sem 1944 után, sem a Çeaeuşcu-érában nem taglalhatták ezt a festményt a maga kellő mértékű mélységében.)

Mohy Sándor első egyéni tárlata akkor a vártnál is nagyobb sikert hozott. Ez volt az oka, hogy a Művész festőiskolájának kapui – ugyan-csak váratlanul – bezárultak. „Nem volt különösebben meglepő mégse, tekintve azt a korabeli zűrzavart, amely az előljárósági fejekben ural-

gott” – nyilatkozta később a Mester. Aztán egy újabb váratlan malőr következett az államfordulatot követő hetekben, 1940 szeptemberében. Mohy bemutatkozó látogatásra ment a város új – déscichegyi földbirtokból avanszált – polgármesteréhez. Az akkor már nagy népszerűségnek örvendő festőtanoda, amelynek épületét a fordulat előtti években dr. Pop Cornel hathatós közreműködésével közmunkák révén sikerült tökéletes állapotba hozni, az új helyzetben új hozzájárulásokat igényelt volna: rendezni a státuszokat, a „studencek” ellátását, új átszervezéseket eszközölni. De az „új seprű” szentori hangütéssel adta tudtul: „Itt nincs szükség festőkre!” Pár nap múlva a műterem már a város új futballcsapatának öltözője volt...

1941-ben újra Szatmáron, majd Désen és Kolozsváron állítja ki újabb műveit. Még ez év őszén a Barabás Miklós Céh tagjává választják. 1942 áprilisának első hetében, a művészetpártoló értelmiség ösztönzésére, a dési Városháza díszterme ad otthont Mohy második egyéni tárlatának, ahol a művész félszáznál több művét állítják ki. Ezt követi Kolozsvárott a sétatéri Múcsarnok megnyitása alkalmából rendezett tárlat 1943 tavaszán, majd ugyanitt a Barabás Miklós Céh őszi kiállítása. Csoportos tárlatok ezek, ahol Mohy műveinek igen jó visszhangja van. László Gyulát, a régészt és művészt idézem: „Mohy Sándor *Önarcképe és Szilvaszedője* igazán remek alkotások; az elsónél sokkal gyengébb önarcképeket láttam a Palazzo Pitti világhírű önarcképgyűjteményében.” (László Gyula: A Barabás Miklós Céh kiállítása. *Termés*, 1943. (3.) ősz.) A méltán híres csikos sálas, festőbarettes önarcképét akkor is, azóta is megannyi lap, könyv és folyóirat publikálta. Entz Géza művészettörténész (aki később, Budapesten, 1990-ben az Antall-kormány szakállamtitkára volt) annak idején így írta le ezt a portrét: „Mohy Sándor monumentális felépítésű arcma az. Szerény, semleges háttér előtt gúlaként magaslik a művész mellképe. A testet sárgásbarna köpeny fedi. Ezt koronázza az erőteljesen szembeforduló fej. Mindkettőt a körvonal vastag acélpántja fogja körül. Az arckép tömegszerű megjelenését fokozzák a merész, biztos lendületű ecsetvonások. A részletek színben és formában egyaránt ‘elmaradnak’. A kompozíció szoborszerű határozottsággal érvényesül.” (Entz Géza: A Barabás Miklós Céh kiállítása Kolozsvárt. *Hitel*, 1993/12.)

A kompozíció, mely rajzalapú szerkezet, kifejezésekkel feltöltött megjelenítés nála. Dekoratív, néhol szecessziósan gazdag anyagában rengeteg forma rejtőzik. A szerkezeti erővonalak hangsúlyosan érvényesülve fogják körül elemeiket: összefoglalóan, szigorú elvek szerint. Lehetőségekként pedig a széles színek. Mert Mohy a maga módján kolorista. Kompozícióiban minden jelen van: a szenvedély, az indulat, az ember határtalan szeretete, a harmóniában feloldott líra; a mindennapi szépség, elánnal, ámulattal és természetesen maga a teljes Élet. Ezekben mintha a Mester újraindítaná a magában rejtőzködő szobrászt. Szinte hősként hatnak ránk ábrázolt alakjai, akik rusztikusan, kiegyensúlyozott méltósággal lépnek elénk, élő agyagból megálmódottan, mint a *Menekülés*, az *Új öröm*, az *Anyaság*, a *Mosónő*, a *Kőfaragók* vagy az *Útkövezők* c. képein testet öltő alakjai. A fő téma általában a család, a szűkebb és a tágabb környezet, amelyekben Mohy leginkább otthon van. Ugyanakkor kitekintése a világra rendkívül széles.

Ezek a benyomásaim, amikor Mohy Sándor képeit szemlélem az albumszerű kiadványokban. De nem olyan egyszerű mégse! Fodor Sándor erdélyi magyar író például (vele 1992 nyarán ismerkedtem meg Budapesten egy parlamenti látogatáson) Mohy kompozícióit összetettebbnek és disztináltabbnak látja. *Az én galériám: Mohy Sándor – teremő játék* c. írásában fejtegeti, hogy Mohynak az Alföldhöz szokott szeme alakjait sokszor mozdulatlanokként is ábrázolja; azzal a céllal, hogy magatartásukat még nagyobb méltósággal emelhesse ki. „Az emberi test megtanulható formáin keresztül a lélek összetettebb mivoltának a felismeréséhez jutott el – ami csak keveseknek adatott meg, mert nincs két egyforma lélek a világon.” (*Utunk*, 1976/2) Hasonlóan vallott a Mesterről a másik közismert erdélyi író, Bálint Tibor A lélek topográfusa c. írásában (*Zsebtűkör. Igazság*, 1975. december 10.) Banner pedig ezt teszi szóvá: „Mohynál az épületekben és a holt tárgyokban több a mozgás olykor, mint az emberi figurákban. (...) Ellentmondás telíti feszültséggel (mégis) kompozícióit, amely a felület rafinált mivisége és a szavakkal kifejezhetetlen belső mélység, a humánus egyszerűsége között mutatkozik.” (Banner Zoltán: *Mohy Sándor*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982. 47. old.)

Mohy Sándor témáihoz tisztelettudóan, aggályos szeretettel állt hozzá. Megfigyeléseiből indult ki, örökké kutatva, elemézve a motívumokban rejtőző lehetőségeket. Meditatív alkatából következett, hogy a festést nála jóval megelőzte az asszociatív, koncentrált képzettársítás, amely saját benső énjéből fakadt és célratörően a tartalmak töménységére irányult. Eszköztárából ehhez csupán válogatnia kellett, hogy festészete virágnyelvén kifejezze érzéseit, gondolatait. Amikor festőállványához lépett, többnyire már csak föl kellett vinnie ezeket a vászonra.

A II. világháború éveit az intenzív őserővel alkotó Mohy Sándor számos tárlaton – köztük a már említett két egyéni (1940, 1942) és két újabb, ezúttal Budapesten sorra kerülő (1943, 1944) csoportkiállításon – mutathatta be műveit, nem is szólva a több ízben Kolozsvárott, majd újra Désen, Szatmáron és Marosvásárhelyt is megrendezett közös tárlatokról. Valamennyi műfajban (grafikák, csendéletek, kisvárosi tájképek, aktok mellett különösen az arcképek és a kompozíciók terén) egyaránt „otthon” volt és – ami fontos – újítani tudott. Ezt az ő igencsak egyéni stílusa szinte predesztinálta. Eleve benne volt, benne rejlett ez módszereiben, ami egyébként is alkotási mechanizmusainak mindenkor meghatározójaként és mozgatórugójaként működött – természetesen a művészi lényeglátás vezérletével.

A háborús helyzet, a gazdasági állapotok súlyos körülményi közt „a primitív élet gondjaival” naponta kellett megküzdeni. Magán és embertársain egyaránt érezte a nyomorúságot, a felgyülemelő keserűséget. Az utolsó években Mohy a városi légvédelemhez osztották be, éjjel-nappali szolgálatra. A „művészkedést” bizony olykor szüneteltetnie kellett. Mégsem akadt el teljesen, amit az ekkor festett *Háború*, *Anyaság*, *Virág bácsi és felesége*, *Öregasszony unokájával* c. képei tanúsítanak. Ez idő tájt kap egyre nagyobb teret és szerepet a család. 1940-ben született meg Zsófi lányuk, egy év eltelte után pedig a fiúk, Tomi. A család, az otthon szeretete, féltése „áttemperálja” rajzait, képeit, kompozícióit. E hihetetlenül mély szeretet megnyilvánulásával egyidejűleg ott érezhetőek azonban a lélek szüntelen vívódásai is a kor kihívásaival szemben; a világ művészet- és emberellenes fenyegetései közepette pedig az értékek devalvációja, az embert önmagából kiforgató, alattomos „vas-szándékok” miatti szorongás, aggódások stb. „Egy nagyméretű kép vívódó, félig meztelen,

törődött asszonyt ábrázol, két kisgyerekekkel. Körülöttük vörös az ég, bar-na a föld, s tövis tépi szakadt rongyaikat. A kép megformálása sokáig eltart, nehezen születik meg az egymást érő légiriadók közben... De azért elkészült, az élet átváltott, s egyszerre új tartományok szabadultak fel a lelkekben” – ahogy később megfogalmazta. (Mohy: *Egy kép születése. A Hét*, 1974. dec. 27.) Talán az akkori események hatása, hogy egy idő óta „Tizianó-módszerrel” alkot: a megkezdett, félig elkészült munkák befejezéseit rendre halogatja; olykor egy-két évre, néha több időre – évekre is – elodázza. De ezek ellenére olyan remekművek kerülnek le készen az állványáról, ha ritkábban is, mint az őserőt sugárzó *Bivalyok* (a széki szalmakalapos legénnyel); a csodálatosan bensőséges *Nyári nap* (fele-sége és kislánya a verandán – ilyen cím alatt is tárlatra került), aztán a *Nemzedékek*, a *Piros kalap*, a zseniálisan megoldott *Műteremben*, a kis Tomit ábrázoló *Falovas* vagy a *Kitört ablak*. S bár egyes művészettörté-nészek a háborús években elkezdett képeit, amelyeken később a Mester kisebb-nagyobb mértékű módosításokat eszközölt, a végleges elkészítés dátuma okán már a háború utáni korszakához sorolják, Mohy Sándor szerint „az ilyen időpontozásnak nincs különösebb jelentősége. A *Danaidák* c. képe például bármelyik évre datálható.” Az volt inkább baj, hogy néhány festménye Szatmárnémeti bombázásakor 1944 szeptem-berében a tűz martaléka lett, köztük a művészettörténészek által nagyra értékelt, 1931-ben festett *Őnarckép akttal*, az „erdélyi őnarcképfestészet remeke”. Csak fényképmásolatban maradt fenn. De ez is „eredeti hatá-sát kelti a nézőben, kiolvasható belőle vallomása a kézzel fogható élet szépségéről, a felnagyítatlan valóság örömeire hitet tevő művészi elköte-lezettségéről”. (Banner) Erről írta majd harminc év távlatából Vetró Artúr szobrászművész az *Utunk* 1958/17. számában: „Józan és egyensúlyra törekvő. Sem a biblikus világ, sem a história, sem a *képzelt világ* nem ihleti festésre; képeinek tárgya sosem tartozik a fantáziaszülte, jelképes világhoz... Az ő világa: »az egyszerű realitás«. (*Stílus vagy modor? Gondolatok Mohy Sándorról*).

De az a tartalmi-művészeti folyamat, amely 1940 táján kezdett ki-teljesedni alkotásaiban, a háborús idők után is folytatódott. Példa erre a *Mosónő* (1946) c. képe. Mintha József Attila verseit olvasnánk, olyan

meghatódottság fogja el a nézőt. Ormótlanul nagy fateknő a vaskemen-
cén álló mosófazék előtt, a konyha szűkös keretében görnyed a súlytalan
víz fölé, gyúrva az áztatott holmit, a vézna asszony megtört alakárnya.
Vele szemben egy támaszkodó fiúcska merengve néz el a kép szélének
előteréből, leverően és reménytelenül az elmosódott semmibe. Mohy
ítélete ez arról a korról, amely ilyen elesett és kiszolgáltatott helyzetbe
sodorta az embereket. Stílusának ez a páratlan realitása telibe találó, –
akárcsak a *Kőfaragók* c. műve. Ez utóbbi témáját a dési két hegyen
húzódó temetők alján találta meg, az ott éppen sírköveket faragó mun-
kások alakjaiban. Az arra járó Mester azonnal ráérzett a természet által
felkínált életkép érvényességére, a különleges kontrasztot adó pillanati
egység monumentalitására. A követ törő idősebb, hatalmas tömbbé me-
revedő figura szemébe húzott kalappal, kezében fabunkóval és vésővel
formázza a darabos követ, a másik mezítlábas társával, aki még nagyobb
tömböt farag. A háttérből megmunkált sírkövek alakzatai teljesítik ki a
teret. Az egész kép is mintha egyetlen pattintott kőmaradvány lenne. A
főalak inge patinás-ködös, rózsaszínhalvány, kőport derengő; előtte pe-
nészes-zöldfehéres, félig megmunkált-darabolt kőfaragványok. Ez az
1945–1946 táján készült kompozíció Mohy Sándor több művével együtt
került fel arra az 1948-as kolozsvári tartományi kiállításra, amelyet már
az új, szocialista érának megfelelően próbáltak összehozni. A témákat
ekkor még nem határozták meg. A kiállítást követő elemzésen azonban
a zsűri román tagjaiban heves indulatokat váltott ki ez az ábrázolásmód:
a kép a kizsűrizésnél is rosszabb kiértékelést kapott. Mohy így komment-
álta: „Negatív példának deklarálták. A Bukarestből küldött zsűritag azt
mondta: a kőfaragó öregnek nagyok a kezei, szögletes az inge, inassal
dolgoztat... Kizsákmányoló kisiparos... A kép festője a magántulajdon
népszerűsítésében vétkes... Egy másik kompozícióm: járomba fogott
fekete bivalyok, mellettük (is) mezítlábas széki fiú... Hogyan? Traktor
helyett bivalyok?”

Ez a szocreál kritika megbélyegző volt, azonnali következmények-
kel. Műveit „kizsűrizték”, leparancsolták a tárlatokról; őt magát pedig
ellehetetleníteni igyekeztek az új hatalom potentátjai. Mohy biztos eg-
zisztenciájára hivatkozva a közületi megbízottakat is lebeszélték művei

megvásárlásáról. Nehéz idők következtek. Mohy keserűen írta, hogy azon az ominózus kolozsvári tárlaton (1948), miután az „új szemlélet” kivesézte a képeit, egyes román „kollégák” ott a szemé láttára másolgták témáit, megoldásait; egyikük később „megfelelő” művet is alkotott ezekből. (*Műhelynapló*, 28. old.)

A remekművek néha tetszhalálba kényszerülnek. Idő kell hozzá, hogy feltámadjanak. Így volt ez a *Kőfaragók*-kal is. 1959-ben került sor „Az építő és természetátalakító ember” szlogenű országos képzőművészeti pályázatra. Ezen Mohy Sándor „elfekvő képe”, amelyről a Mester csak lefújta a port, első díjat nyert, ami azt jelentette, hogy az felkerülhetett a kor erdélyi művészetének főfalára”. Idézet a pályadíjnyertes mű zárójelentéséből: „Mohy Sándor képe, a *Kőfaragók*, noha nem utal közvetlenül az építőmunkások sajátosan mai környezetére, mégis, kiegyensúlyozott kompozíciójánál, jellemző formakezelésénél, finoman összehangolt színvilágánál fogva a pályamunkák legszebbjei közül való. Különösen az az érzékenység ragadja meg a szemlélőt, amellyel Mohy a kifaragott kövek szögletességét és mértani formáit kiterjeszti a kőfaragók figuráira is, mélyen és hitelesen érzékeltetve ezáltal a környezetet és a mindennapi munka alkat- és jellemformáló erejét” (*Művészet*, 1959. 2. sz.)

Bár Mohy munkáit nem méltányolták, tudására mégis szükség volt. Az új, Ion Andreescu nevét viselő kolozsvári Képzőművészeti Főiskola megalakulásakor, 1949-ben állást kapott annak festészeti tanszékén. Öt éven át Désről járt be ide vonattal. A családdal együtt csak 1955-ben tudott beköltözni a Budai Nagy Antal utcai lakásba. Professzorként is „ingázni” kellett, „saját művészi meggyőződése és az ötvenes évekre jellemző hivatalos elvárások között”. Annyi bizonyos, hogy Mohy, körülményeire való tekintettel, rákényszerült ugyan a „kor megkívánta” engedményekre, de „nem volt képes” és nem is akart szabadulni saját meggyőződéseitől „sem festészetében, sem viselkedésében”. A hatvanas évekre viszont ez a „korszak” szerencsére már valamelyest lecsengett, a villámlás alábbhagyott (nem úgy, mint pl. a kárpátaljai képzőművészetben, ahol az 1947. március 21-i „értelmiségi gyűlésen” elindított „kozropolitaellenes” kampány egyre fokozottabb mértékű tombolásokban csúcspontot ért el, másféle fedőnevek alatt, főleg a hruscsovi-brezsnyevi korszakban).

Mohy Sándor mindenkor meg tudta látni a számára való gyönyörű témákat, azokból az ő realizmusával, stílusával őszinte, eredeti és érzékeltes, a hivatalostól mégis eltérő művészetet teremtett. Minden, még az idő is, őt igazolta.

Ami pedig 22 éven át tartó oktatótevékenységét illeti, az amerikai és más „szuperrealizmusokat” aligha befolyásolhatták Mohynak a Ion Andreescu főiskoláról folyamatosan elhangzó, bíráló értekezései. 1955-ös „művészeti rehabilitációja” egyébként is, igen sajátos módon, az ő régi erejébe vetett hitét, reneszánszos hevületű öntudatát erősítette fel az egyre érettebb művész fegyelmezett fölényének impulzusaival. Ezt tanúsítják *A család* c. négyes önarcképe (sic!), a bivalyos szánon vitt jégablákból sugárzó *Falusi tél*, a *Fütyörésző*, a *Fogfájós*, a *Külváros*, a *Jégtörők* c. képei. A hatalomtól és annak hivatali világtól igyekezett távol tartani magát. Nem voltak illúziói, Kolozsvártól sem várt jóformán semmit. Elvonult életformát alakított ki itt, eleinte csak a szintén mellőzött Nagy Alberttel állt baráti kapcsolatban. Őt az ötvenes évek elején képeinek „jelképes értelmű, félreérthető narrációja” miatt „vonta ki a művészetből” a szocializmus hajnala.

A 60-as, 70-es évek letargikus korszakában, ha be is lengte a művészeti élet légtereit az ideológia és a kontraszelekció, Erdélyben azért el lehetett mozdulni a „sajátosságok” felé. Volt egy hallgatólagos „türelm-játék” (inkább cinizmus) hatalmi részről az ott élő művészek irányában. (Ami Kárpátalján elképzelhetetlen volt: itt a legkisebb ártalmatlan máságra lecsapott a Nagy Tagló, ha a művész valamiben is eltért a pártfelügyelt paradigmáktól.) De vajon kell-e említeni a Romániát mindig olyan mélyen megülő társadalmi bizalmatlanságot, amelynek okozója Trianon volt? A formalizmus és apolitizmus vádjai viszont zavarták és bosszantották Mohyt. Jogosan, mert nyitott volt a társadalmi élet mozgásaira, változásaira. Még akkor is, ha a hatalom álszent és képmutató magatartása, cinizmusa riasztotta. De kezdetektől fogva tudta: csak a saját erejére támaszkodhat. Önállóságát féltő heroizmusa ott feszül robusztus, egészséges daccal szinte minden önarcképén! Őt soha nem küldték Párizsba vagy más Európai művészeti központokba állami pénzen, mint román kollégáit. A conducatorok Romániájában ezt tudomásul kellett vennie, csakúgy, mint minden erdélyi magyar képzőművésznek.

Kompozícióit vizsgálva, a nézőknek feltűnnek a nagyobb formátumú képek. Ezek többnyire falfelületi nagyságúak vagy legalábbis azok arányaihoz alkalmazkodnak ugyan, de – a csendéleteket leszámítva – nem szobabelsők enterióri kellékeinek készültek. Nála ez közösségi ügy, amiért a legtöbbet kell tenni; ezért – mert nincs más választása – mindent: fájdalmat, keserűséget, bizakodást – az egész életet munkába öli, hogy energia legyen, erővé váljon közössége összes igényeivel és vágyaival. Látva, tudva, érzékelve ezeket, a szemlélőt a motívumok, a szerkezeti elemek sokfélesége és a megoldási módok egyedisége nyugtázza. A tárgy is természetesen, a maga változó-bővülő világával, vonzataival. Tematikailag az urbanisztika, szerkezetesedő látásmódjával gazdagodva. Mohy Szatmáron kialakult alföldi szemlélete, amelytől nem akart elszakadni, kezd váltakozni a (kis)város látványszerűségek-sugallta formabontó elemeivel. Utóbbiak nyilvánvalóan az építészeti struktúrák elvonatkoztatató, de csak alkatrészszerű hatása. Leginkább Dés (és csak később Kolozsvár) hozadéka ez: az itt meglátott ház- és épülettömbök, hidak, pillérek, állványzatok, a meghullámoztatott utcák (dombra fel és lefelé) kisvárosi tájai új funkciót kapnak a vásznain. Mohyt idézve: „Milyen jó lenne olyan világban élni, ahol a dolgok nem folynak össze, hanem határozott síkokból ékelődnek egybe.” (Mohy: *Kolozsvár. Igazság*, 1974. okt. 16.) Világos, hogy a Mesternél a síkok, a tömbök, a struktúrák festői szemantikája másabb, tágasabb a megszokottnál. Vonatkozik ez a színekre is: a fehérek, a szürkék, a mélybarnák tele vannak humánummal. Nem is színek már, hanem a megindult lélek érzékeltes változásai. A különleges elrendezés, az erővonalak, a szögletesként határozott vagy alakatlan formák látványát a szerkezet mozgatja, sajátos összesítésben, egyben olyan inspirációval, amely az intelligens néző képzelőerejére is épít, alapoz. Indításokat generál, mozgásba hozza érzéseit, gondolatait a nyitva hagyott kérdések irányába, a rendkívüli művészi élmény többletével. Mert ez a szemlélet a dolgok háta mögé néz: nemcsak a tárgyról beszél, de arról is, ami azt megformálta. A tájkép, ábrázoljon az falusi vagy városi tájat, a maga teremtette formanyelvével művészetének mindenkor katalizátora volt. Már a legelső *Leány a parton* c. festményén megjelentek a szögletes kövek; s a szabálytalan alakú, de plaszticitásu-

kat hangsúlyozó, önálló életre kelt építőkockák belső nézetükkel szorosán és szervesen tapadva egymáshoz, nemes egyszerűséggel rakták, állították össze a tisztán új Mohy-jelenséget. A lírai elemek és hangulatok később sem maradtak el, mert a forma alakváltásai hozzáidomították ezeket a *tárgyi attitűd*hez.

Az ő képszerkesztésége ösztönösen és tudatosan a saját meglátásai-
ból indult, majd alkata szerint szublimálódott, de nem minden előzmény nélkül. Tudni kell, hogy erről a tájról indult el egykor Barcsay Jenő is, a nagy magyar konstruktivista. Mohyra viszont Barcsay nem volt különösebb hatással, mert Mohy sokáig *szobrászi szemmel* nézte a világot. Ezt támasztja alá a pályatárs, Vetró Artúr szobrászművész vizsgálódása: „A forma a térben – a szobrászi szemlélet – a szerkezet és annak törvényei – ez kíséri végig Mohy Sándort, a festőművészt életpályáján mindmáig. Ez képzeti szükségszerűen a szerkezet, a konstrukció törvényeinek keresésére. Az igazság, a valóság szeretete oly nagy ebben a piktorban, hogy stílusának fő alkotóeleme, a szerkezetesség sosem vált öncélúvá nála.”

Mindazonáltal Mohy soha nem volt konstruktivista, mint ahogyan nem volt impresszionista, expresszionista vagy kubista sem. (Voltak néhányan, akik kubista jelzőkkel illették egyes műveit, de aztán tisztázódott, hogy ezek tájékozatlanságból eredtek.) A célirányos Mester alkotói módja nem annyira elméleti, mint inkább gyakorlati szempontokhoz kötődik. Nála a látvány egésze és egysége a lényeg, mind külső és belső vonatkozásokban, erős és biztos tartalom szerinti összefüggésekben, a harmónia lehetőségei felé vont irányokban. Figyelmét soha nem egyedül és egyoldalúan a kép valamely kizárólagos elemének (pl. csak a szerkezetének) feltárására irányítja, hanem az összetartó és összeilleszthető miliőre, a nézőt is bevonva a dolgok rendezőelvű világába. Mohy a saját kétdimenziós keretében olyan megfoghatatlan, mégis érzékletes „varázslattal” jár el, amely észrevétlenül, de hatásosan teremti meg nézője számára azt a mélységet, amelyet új, „harmadik dimenzióknak” nevezhetünk. Ez némileg emlékeztet ugyan a kubisták eljárására (náluk „a látott és ábrázolt fizikai tér képe nem egy optikai látvány, hanem a „*mozgó szem*” által összegyűjtött, váltakozó nézőpontok megidézése és képi rendezése – ahogy azt, amerikásan látva, *A közösségi művészet felé* c. tanul-

mányában Kepes György jelzi). Mohynál mégis teljesen másképp van ez, hiszen ő rendszerint *egy adott optikából* ábrázol. Nála a motívumok komplexitása, viszonylagos homogén egysége szinoptikusan, szintézist teremtve jelenítődik meg. Ő röntgenszerűen látta, vizsgálta át a múlt századelő belobbant „izmusait”, s ezeket elemezgette tanítványjaival tanórák sorozatán, jó rálátással erényeikre és hibáikra. Nyilvánvalóan nem a szocreál demagógia számlájára írandó, hanem a nagy tudású szakembereknek kell betudni, hogy Erdélyben nem kaptak lábra az öncélú és egyoldalú stílusirányzatok. Kubizmusról például egyáltalán nem is beszél a művészettörténet. (Mattis-Teutsch János az egyetlen „üde kivétel”: ő a dadától a posztmodern változatokig mindent kipróbált.)

Mohy kompozícióinak realitásjellegét csak fokozta a páratlan művészi erő: ez tette és emelte hitelessé, valóságossá. A XX. sz. második felének első évtizedeiben alkotott egyes művein (*Új híd, Építők, Toronyház*) érezhető némi lojalitás az elvárások iránt, de a „vezérszólam” mellőződött. Valószínűleg ez is egyik oka lehetett annak, hogy Mohyt soha nem kérték fel freskók készítésére, holott a középületek dekorációja rendszeres volt. A mindenkori hatalomhoz dörgölődző dilettánsok, csacsenerek hada viszont tett róla, hogy rontsa a (város)képet, a közízlést. (Kárpátalján pl. a közösségi *termek, buszmegállók, vasútállomások* „művészkedő produktumai” jelentették ugyanezt.)

Mohy Sándor festészete diakrón voltában jól kivehető háromszintes képződmény, amelyben Szatmár az alapozás, Dés a falrakás, Kolozsvár pedig a kupolát is felmutató tetőzet. Szinkroniáját ugyancsak ez a környezet, ez a világ adja együtthatóan a tájképek, portrék, csendéletek és kompozíciók műfajaiban, szimultán jelleggel. De a műfajok közül „függetlenül is egyedülálló a jelenkori egyetemes és hazai (romániai – F.G.) művészet történetében” Mohy arcképcsarnoka, amint az Banner Zoltán hangsúlyozta. Esett már szó a Mester portréiról, most nézzük a jelenség markánsabb voltát a maga egyedisége tükrében.

Mohy portréfestészete, kompozícióitól jóval eltérőbben, szintén szobrászi belelátásokból indult. Később már inkább az ember ismeretének mélylélektana érdekelte, vonzotta. A „külső” arc egészét a belső tartalom jeleníti meg – ez a benyomásunk, főleg a Mester kolozsvári

időszakától kezdve. Az út azonban idáig hosszú volt. Korán elkezdte, s annak idején volt is alkalma szert tenni effajta ujjgyakorlatokra. 1922/23-ból fennmaradt vázlatfüzeteibe sokféle arccokat rögzített a testbeállítások mellett, akkor még Litteczky Endre irányításával. 1928 őszén, amikor bevonult katonai szolgálatra (az egy évi terminust Szatmárnémetiben, sőt jórészt otthon, a Mátyás király utcai házukban tölthette le!), a parancsnokság, tudva, hogy festővel van dolguk, „különleges” feladatot jelölt ki számára: katonai térképek rajzolását, másolását. Erre pedig a kaszárnya nem volt alkalmas hely. Idézem Mohyt: „Az ezred parancsnoka feltette a kérdést: tudok-e portrét festeni? – Tudok! Nem sok idő múlva a szülői ház előtt katonai fogatok jelentek meg, s én megkezdtem az ezredes, a tábornok, az őrnagyok, a kapitányok stb. és feleségeik portréinak elkészítését...” (1990-ben mosolyogva kommentálta: „igazi iparidőszak volt!”)

Ám az ő valódi arcképcsarnokát, amely később kezdődött, „feltérképezni” teljes egészében lehetetlen. Becsült számuk jóval meghaladta a 250-et, s ezeknek is legalább 98 %-a magántulajdonban van. Többféle szempontokból lehetne sorozatokra bontani, besorolni. Pl. úgy is, ahogyan kifejtette: „Összes kritikusaim portréit megfestettem, nagy-nagy szeretettel és tisztelettel.” És valóban: a műveit reprodukcióként közlő albumokat lapozgatva, láthatjuk többek között a messzeségből figyelő László Gyulát, a régészprofesszort; Ditrói Ervint, Borghida Istvánt, a könyv fölé hajló Banner Zoltánt, Pattantyús Károlyt, Viorica Guy Maricát, Murádin Jenőt, Mircea Tocát, Hans Loewöt, Kántor Lajost, akik többször és sokszor elemezték művészetét. Aztán a számkra is jól ismertek (Bálint Tibor, Balogh Edgár, Szervátiusz Jenő és Tibor, Gáll Ernő) mellett a már kevésbé vagy egyáltalán nem ismert írók, művészek, egyetemi tanárok (Daday Lóránd, Fülöp Antal Andor, Fuhrman Károly, Incze János, Puskás Sándor, a fiatal Löwith Egon, Pirk János, a színész Bánhidi László, a szőlőleveles háttérből Dsida Jenőt és Kányádi Sándort megzenésítve előadó Horváth Mária, Belani Margit énekesnők; barátai, kollégái, ismerősei közül dr. Bálint Zoltán, dr. Victor Papilian, dr. Emil Gherman ortopédsebész arcképei... (El tudom képzelni a Mester sajnálkozó arcát egy későbbi, az 1978-as kolozsvári gyűjteményes kiállításán, ahol a több műfajt is megjelenítő

képei mellett csak 37 portréja kerülhetett fel az „igen kimért falakra”... És akkor még ott vannak önarcképei, amelyek zseniális megjelenítő erejükkel kiemelkedő vonulatát adják életművének. E vonulat fő állomásait az önarccoremekművei, pl. a rembrandtosan komponált, poppaurélosan megkavart háttérű *Önarckép-től* (1923) kezdve olyan portréi jelzik, mint a *Szürke festősapkás önarckép* (Banner interpretációjával mondvá, ebben „szinte az ifjú Van Goghot látjuk”), aztán az 1931-es *Önarckép* (fényképről), a *Török fezes* (1936), az 1943-as „önarca” (amelyről László Gyula és Entz Géza írt elismerően), majd az 1962-es *Önarckép ecsettel*, a *Fogfájós*, *Fütyörésző*, *Maszkos* c. önábrázolások mellett a híres *Borotválkozó önarckép* (1968) vezet fel az 1970-nel induló új, még elmélyültebb portréi sorozatát. De vajon miért, mi okból kell ez a sok önportré? Hiúságból? Szó sincs ilyesmiről! Ő maga vallotta: „Az önarccorendszerint tanulmány. Itt és ilyenkor sohasem a tárgyi szemlélet a rugó. Ha csupán egy arc „térképe” lenne a cél, akkor hiábavaló egy sorozatnyi „térkép” unalmas kiizzadása.” A műfaj nála „szembenézés magunkkal, a léttel, mély és őszinte önvizsgálattal, keresve a Láthatatlan vetületét a Látottakon”. Nem hagyható figyelmen kívül a központot kapó ember és a környezete, bárhol is éljen. Más képein is ez a töprengő, vívódó, gondokkal küzdő-küszködő, magát felfedező ember van jelen. Még ott is, ahol meg sem jelenítődik, vagy csupán elmosódó árnyként van ábrázolva. Ilyenkor tárgyai beszélnek róla, mint csendéleteiben. Olykor pedig a maga alkotta kompozíciókban. Kezdve a magára való eszméléssel. „Halandók, szép vagyok!” – kiált fel Mohy Charles Baudelaire szavaival. (Ilyen címmel írt esszét Mohy Sándorról Szatmári Sándor a kolozsvári *Művészet* c. folyóirat 1992/1. számában.)

Az általa ábrázolt ember felülemelkedik önmagán, s legyőzve gátló körülményeit, elesetten vagy megsebzetten is diadalt sugároz avagy éppen csak fütyörészik. De ami ennél fontosabb: katartikus élménnyé formálva mutatja a tisztaságot, a Rendért folyó küzdelmének erkölcsi magaslatait. Ezt méltatták benne kortársai, az erdélyi magyarság prominens képviselői. „Mohy Sándor képóriásai egy eddig nem kellőképpen méltányolt erdélyi művészt emeltek élvonalba; különösképpen fölényes erejű, szinte gigászi önarcképével érte el a legnagyobbak közé sorolást” –

írta a festősapkás, ujjaival és keze fejével az állát támasztó, háromnegyed profilú *Önarckép*-éről a költő Jékely Zoltán (*Világosság*). Hasonlóan vélekedik a művészettörténet is: „Mohy ebben a műfajban köröz mind mélyebbre a láthatón túli, a szinte csak elgondolható emberi és festői igazságok valósága felé; s végül is mi más lenne, minden művészet értelme, ha nem ez a gyönyörű partraszállás?” (Banner Zoltán).

Időnként sokszor visszanezett pályájától már messzire tartott nagy példáira, a művi minőségek, teljesítmények tiszteletlábláira. A mérce magas, az önvizsgálati elemzés kötelező. Vajon mondhat-e még valami újat Rembrandt, Van Gogh, Picasso, Gauguine, Chagall, Matisse, Braque, Klee, Modigliano vagy Mondrian az ő számára? Vagy lehetne-e még mélyebbre ásni? A művészeti írók alig, sőt egyáltalán nem is említik a kezdetekben Mohyra nagy hatással bírt és csodált Leonardo da Vincit. Pedig az a mód, ahogy a reneszánsz olasz mestere önmagát belekomponálta műveibe, régen felkeltette Mohy figyelmét. Leonardo a maga jól felismerhető arcát vitte fel vásznaira, s legtöbb képének főalakjában jelen van – így a *Mona Lisa*, a *Sziklás Madonna*, az *Angyali üdvözlés*, *Szent Anna* és minden fontosabb nőalakja ábrázolásában is! – ugyanakkor az 1512-ben vörös krétával készített, szigorú szemű *Önarckép*én érdekes módon (nyilván a mondandó kiemelt okán) szerényen rejtőzködni igyekezett. Mohy hasonlóan, de egészen másképp viszonyult saját szerepéhez. Tudva és átvérezve az alkotói személyes jelleg meghatározó fontosságát, súlyát, ő önarcképein adja-mutatja leginkább valódi énjét. Az életpálya egy-egy állomásai ezek, a megtett úton szerzett tapasztalatok összegezései, a felmutatható szemléleti változások okán. Ezeken ő sokkal otthonosabb és felszabadultabb; több irányba tud elmozogni, míg mások arcképeit festve már köti a modell iránti tisztelet. De a modellt ő nem csupán festi („másolja”), hanem teremti és formálja a maga stíláris gondolatainak eredetiségével. A felfedezett vonásokat, jegyeket viszonyítani igyekszik, elsősorban önmagához, még mielőtt azok a rajzhálóra kerülnének. A művészi látvány akkor kezd megfogalmazódni, amikor automatikusan működésbe lép a megfigyelő és a megfigyelt egymásra hatását rendező *kiegészítő egység elve* a számunkra már rejtelmes festői összefüggések felől. Ilyenkor a művész „igen közel kerül önmagához”.

A képen természetesen a modell „alánya” jelenítődik meg a megszólalásig való hasonlósággal és létteli hűséggel. A karakterei szinte beszélnek. A festő gyönyörködik és elégedett: festői játékát kiteljesítette. A modell ugyancsak meg van elégedve, nem győzi csodálni a kifejezően pontos és precíz, jól ható alkotást. Majd évek, évtizedek múlva jön a szakíró, a barát, aki az eltelt idő alatt számos arckép elkészítését látta már Mohy műhelyében és egyszer csak azt mondja meglepetten: „De hiszen itt majd’ minden harmadik arc – önarc.” (Banner Zoltán) Vagyis a Mester ezeken önmagát (is) megfestette. És ez így igaz. Azzal a kiegészítéssel, hogy *majdnem minden arcképén ott van*, - fiúcska, legény, élete derekán járó férfi, majd az öregség tisztos korából. Nemcsak védjegyként, de mint diagrammatikus kulcsjel, a kölcsönös összefüggések és eltérések képi arányaiban. Ott van, de nem mindenki látja. Csak a mélyebbre látó szakmai szem, amelyneknek megadatott a Mohy-portrék zömének ismerete. (Meg e sorok írójának, kinek megsúgta ezt a Mester!) Mert valóban: nem csak képletesen, de valóságosan is jelen van ő, úgy mint a vízjelek a XVI. századi flamand papírmalmok mártott lapjain vagy mint a mai bankjegyeken. Látható láthatatlansággal, sarkallva minket, hogy arcunkat magasba tartsuk a fény felé. Nem alaptalan az a megállapítás a múlt század művészei és művészettörténészei részéről, hogy Mohy portréfestészete önmagában is, egyéb műfajú képeitől függetlenül, egyedülálló vonulata a XX. sz. erdélyi és az egyetemes művészet történetében. Hangsúlyozták ezt a kortárs román művészek és az ott élő művészeti írók is. Végigtekintve a Mohyról szóló román képzőművészeti szakirodalmat, igencsak bőséges a vele foglalkozó írások száma. Ezek jó része elemző munkák, értékelések, ismertetések és méltatások, olykor pedig hosszú értekezések (mint pl. prof. Dumitru D. Sarin, Ilie Calian, Laura Ungureanu vagy Mircea Toca eszmefuttatásai). Nem véletlen, hogy az első Mohy Sándorról készült monográfiát román művészettörténész, Negoită Lăptoiu írta (*Alexandru Mohi*. Editura Meridiane, Bucuresti, 1978. Artisti români-sorozat).

A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola festészeti tanszékén 22 éven át ő az erdélyi művészeti élet leginspirálóbb és legnagyobb hatású művésznevelője. Szakmai tudását illetően már a Belle Arte időszakában sem maradt el tanáraitól, sőt olykor meg is előzte őket; az

új főiskola falai között pedig utcahosszal járt kollégái előtt. Volt elég elfoglaltsága, teendője rektorhelyettesként is. Hozzám írt soraiból idézek: „Mikor prorektor lettem, munkám egyre sokasodott. S bár a festészet hatalma, örömei folyton sarkantyúztak, relatíve kevés egyéni kiállítást sikerült szervezнем. Csak egy fővárosban (Bukaresti '77) volt nagyszabású retrospektív bemutatkozásom. Igaz, onnan azt Románia (RSZK) nagyobb városaiban is bemutatták.” Igen, ez akkor országos kiállításnak számítódott. Ilyen vagy ehhez hasonló egyéni tárlatról álmódott minden képzőművész. Korábban 1973 nyarának végén volt már ilyen – Constantin Dinu Ileával és Cseh Gusztávval közös – kiállítása Bukarestben, teljesen egyéni viszont csak 1966 májusában Kolozsvárról, majd ugyanott 1970-ben. 1974 és 1975 őszén pedig Désen és Kolozsvárról újra egy-egy. Ezek is egyéni kiállítások voltak. Ami viszont a csoportkiállításokat illeti, azokon (1945, 1946 és 1948 után) művei ott vannak. 1952-től kezdve nem múlik el év anélkül, hogy valamelyik tárlaton ne szerepelnének a képei! 1947-ben Budapesten *A jelenkori romániai képzőművészet* címmel rendezett tárlaton, 1958-ban Moszkvában *A szocialista országok I. képzőművészeti triennáléján*, majd több bukaresti Országos képzőművészeti kiállításon állítják ki az oda beválogatott képeit. Külföldön pedig „Moszkva után Berlin, Varsó, Wien, Bpest, Telaviv, stb... stb. következett, de csak kollektív kiállításokon szerepeltem. Magánívek listáján pedig Kanadától Jeruzsálemig...” – pontosan idézett sorai jelzik, jól mutatják, hogy a személyére szóló meghívásokat nem érvényesíthette. Az RSZK illetékesei Mohy professzor kiutazásaitól valahogy elzárkóztak. Tudomásul vette. Egyik levelében ezeket írja: „Párizsban, New Yorkban, Brüsszelben nem jártam. Őszintén meg kell mondjам: a festészet öröme annyira lekötötte életem, hogy magamat adminisztrálni nem volt időm! (Elment ettől a kedve, ami megviselte – F.G.) Sőt, mikor az egyik párizsi művészeti folyóirat szerkesztője felszólított: küldjek biográfiát, képeimről színes fényképet, munkám közepette a kérést elodáztam, elszalasztottam az alkalmat és a lehetőséget... nem küldtem! De az egyik moszkvai folyóirat (Иностранная литература №4 '78 és №2 '79.) hozott tőlem színes reprodukciókat.”

A szocialista Románia „egyres körreben” mit sem számított a társadalmi rang, elismertség. (Mohyt 1964-ben a Munkaérdeprend 3., 1968-ban a Kulturális Érdendrend 4. fokozatával tüntették ki. Többet érdemelt volna, már akkor, hiszen számos országos és nemzetközi tárlaton nyert díjakat!) 1968-ban egy román delegáció tagjaként, 66 éves korában először ment külföldre: ellátogathatott a Szovjetunióba. Kijev, Moszkva, Leningrád műkincsei közt inkább a klasszikus külföldi mesterek művei érdekelték. Az Ermitázsban pl. először láthatta eredetiben Rembrandt *A tékozló fiú* c. alkotását. Annyira lenyűgözte, hogy már a teremőr is felfigyelt rá. Mert Mohy nem csak azt látta meg ebben a képben, amit a művészettörténészek vagy amit ott a tárlatvezetők sebtében mondtak. Ő a megrázó kép lényegét rembrandti átéléssel, az atyai szeretet transzcendens hatalma értéséből, annak érzékelési erejéből párolta, oldotta-itta magába. A megjelenítés *hogyan és mit* egyik megoldási módja kötötte-nyűgözte le, a valóságos képi eszméből sugárzó gondolatisággal együtt.

A kilencvenes évek elejéig ez volt egyetlen külföldi útja. Bár Nyugatról számos meghívót kapott, az odautazásokkal már meg sem próbálkozott. Hogy némileg jobban értsük: a Mesternek voltak külföldön élő barátai, ismerősei. Mohy még Popp Aurél környezetéből jól ismerte pl. a nála tíz évvel fiatalabb, kolozsvári születésű Gáll Ferencet. Gáll később Rómában és Párizsban folytatta tanulmányait. 1945-ben véglegesen letelepedett a francia fővárosban. Sikeres pályát futott be, más erdélyi művészekhez hasonlóan. Francoise Gallt a francia állam számos érdendrenddel és kitüntetéssel jutalmazta. Sokáig a francia művészek szakszervezetének alelnöke, később a nagy hagyományú Sociétés des Artistes Independants elnöke volt. Erdélyhez és hajdani kollégáihoz, így Mohy Sándorhoz soha nem lett hűtlen: alkotásaikat minduntalan szerepeltette a párizsi tárlatokon, meghívókat küldött számukra képzőművészeti albumok, egyéb kiadványok mellett stb. Mohy Sándort és festészetét nagy igyekezettel próbálta megismertetni Nyugaton. Voltak is ilyen kiállításai Mohynak Párizsban, még az Egyesült Államokban is: Ohióban és Kaliforniában, az ott élő magyarok körében.

Mohy Sándor festői nyelvét meghatározó dominanciával főleg a változatos színek tették-emelték olyan különlegesen egyedivé az erdélyi festészetben. Kolorista volta nem kizárólagosan csak a tájképein és csendéletein, de minden műfaj minden elemi vonatkozásában megnyilvánul. Enélkül elképzelhetetlen volna minden meglátás. Vele kél életre folyópart, kisvárosi ház, nyári alkony; sarjad virágként hídpillér, monumentálissá a daturavirág, a női test, de a léckerítés is vagy a behavazott utca. Csodálta, rajongta a színeket. Kezében az ecset a színek melódiáját zengi. Nem véletlen a hasonlat: tudott és szeretett zongorázni. (Erre még tíz éves korától kezdve a nagyapja tanította.) A színek nála valóban rangosítják a tárgyakat, a jelenségeket s velük a kaktuszos, napraforgós, birsalmás vagy sütőtökös csendéletek körét. Mértanias egyszerűsítéseiben leginkább a természet, a kert ajándékai lobognak elő: nárcisz, szegfű, ciklámen mellett a szilkék, csuprok, tányérok. Már korai képein szerephez jutnak a később kiteljesedő fő motívumok, pl. a kettészelt, tincsekre vágott döblec, a galambszárnyak és a váltakozó szőttesek.

Tanítás közben a diákjai rajzait nézve, a szeme apró fekete pontokat rögzített. Ezek foltokká nőttek, eltűntek majd újra megjelentek. Másnap, harmadnap megint. Később összefolyva, rongyfoslányokként. Fáradtság nyomta szemhéjait. A foltok napról napra ijesztő sötétséggé nagyobbodtak a jobb szeme alsó részén. Tanácstalan lett. Végül orvoshoz kellett mennie, bár irtózott tőlük. Pár évvel azelőtt operálták, sérvre. A műtétet a kórház igazgatója vállalta, aki jól ismerte Mohyt. Az eltávolítás könnyűnek látszott, mégsem sikerült. A mogyorónyi sérv, amint a műtőasztalra feküdt, becsúszott a hasszalagok közé, eltűnt, nem találták. Sietni is kellett, és... összevarrták. Operáció nélkül. Nem csoda, ha bizalmatlanná vált az orvosok iránt. De a baj most sokkal nagyobb volt, mint gondolta. A szeméről volt szó. Idős korban (hatvanéves rég elmúlt már) a műtét kockázatokkal jár. De vállalnia kellett, mert nincs szörnyűbb csapás a szem, a látás elvesztésénél. A született vak boldogtalanságánál csak a 'szerzett' vakság dühe a nagyobb. Megoperálták. A szemgolyó felső jobb sarkának hátsó részén a levált retinát a „gárdaorvos”, ahogy Mohy nevezte, helyére illesztette. Hosszú heteken, hónapokon át leragasztott szemekkel kellett feküdenie. Ha fölkel, szédülés fogta el. Tántorgott, egyensúlyvesztés fenyegette,

kegyetlen érzés vette el erejét. Orvosa nem ismert ilyen operáció utáni tüneteket; váltig a szemet okolta. Levetette a kötést és kiírta betegét. Odahaza még negyed éven át gyógyulnia kellett: sokáig a fekete szemüveg kis világos pontján keresztül nézte a világot. Kevés javulás mutatkozott. Felesége ápolta, gondozta. A nyakszirt alatti merevség csak masszírozásra engedett. És „a legjobb orvos” türelme – élelmet, vizet, napfényt, levegőt, hangulatot megfelelő dóziszokban adagolva – lassan, fokozatosan bizakodóvá tette a kiludni készült reményt. És a szédülést, az egyensúly bizonytalanságát kezdte háttérbe szorítani az életfenntartó erők akarata. A szemüveg kis világos pontja igen lassan, de mégiscsak tágult. Majd később bekövetkezett a régen óhajtott gyógyulás. És írás közben, amit leragasztott szemekkel is próbált gyakorolni, már egymás alá kerültek lassan a sorok. Látása visszatért.

Mohy Sándor később, amikor az ezzel kapcsolatos orvosi szakirodalommal megismerkedett, meg volt győződve róla, hogy az egyszer már levált, bár megoperált retina, könnyebben megsérülve újra leválik, de idővel mégis visszacsúszik eredeti helyére, orvosi beavatkozás nélkül is. Ezt fejtegette többször Szervátiusz Jenőnek. Ő, amikor megtudta, hogy a szemműtéte elkerülhetetlen, bekötött szemmel kezdte gyakorolni a fafaragást. Mohy a saját esetét, lezajlása után pár évvel érzékletesen leírta, s ez meg is jelent a *Korunk* 1973. májusi számában.

A professzor úr 69 éves korában (1971-ben) vonult nyugdíjba. Művészetét a 70-es, 80-as és a 90-es évtizedekben változatlanul ugyanaz a strukturális és érzelmi kiegyensúlyozottsággal megkomponált belső ragyogás jellemezte, amely korábban is meghatározója volt. A festői hangulat, képformákba öltözködve, a mindennapok valóságához hűen, a maga realista elemeivel köti le a néző figyelmét, észrevétlenül és rejtelmesen, de azzal a többlettel, hogy működésbe hozza és továbbvigye a képzeleteket, kiteljesítve a Mester által generált álmot.

A korábbi remekművekhez (pl. *A kerítésnél*, *Üvegmosó*, a *Székiek*, *Biciklisek*, *Jegyések* stb.) hasonló, sőt azokat is meghaladó alkotásai mellett a teljesség igénye nélkül az *Olvasó*, a *Magas fennsíkon*, a *Danaidák*, a *Napraforgók*, a *Hegy-völgy utca*, *A szobrász*, *A Szamos parton*, *Művészek*, *Útkövezők*, *A múltból*, a *Napraforgós csendélet*, *Hólapátolók*, a *Szintézis*, *Párisz almája* c. képei klasszikus módon maradandóak.

Említenem kell, hogy az 1989/90-es változások után az 1990 decemberében megalakult Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága prominens tagjainak, Tóth Lajos, Benkő György, Kolozsvári László, Hidi Endre, Riskó György, Pálfy István (ő titkári minőségében akkor a Magyarok Világszövetségében a Képzőművészeti szakcsoport vezetője volt) kezdeményezésére 1993-ban meghívót küldtek Mohy Sándornak, a szülőföld meglátogatása céljából. S bár ez igen jól esett neki, az idős Mester mindannyiunk sajnálatára, hajlott korára való tekintettel, már nem merte megkockáztatni „a hosszú utat”. Még a budapesti út is megviselte. Itt 1992-ben a Magyar Nemzeti Galériában volt gyűjteményes kiállítása. De láthattuk a róla szóló dokumentumfilmet is, amit Xántus Gábor készített az RTV megbízásából, ugyancsak 1992-ben.

Hosszú élete végén már súlyos beteg volt, agyvérzés bénította le. Azután 2001. augusztus 11-én elszenderült, örökre megpihenve az Úrban. A festői ecset azonban, mint mindig a családban (innen több festő, képzőművész és rajztanár került ki!), azóta is ott jár a vásznanon – most már inkább az unokák kezében.

FODOR GÉZA

A 19. honvédhadosztály tevékenysége az 1849. évi országos hadiesemények tükrében

Az 1848–49-es szabadságharc legfontosabb eseményei a főhadszíntéren zajlottak, a háború sorsát eldöntő csatákat, ütközeteket itt vívták. Emellett voltak fontos szerepet játszó mellékhadszínterek (például: Erdély, Délvidék). Az északkeleti országrész (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék) azonban semmiképp sem tartozott ezek közé. Az itt állomásozó alakulatok a szabadságharc végéig csekély erőt képviseltek. Egyedül az utolsó hónapokban indult meg egy önálló, ütőképes hadosztály szervezése, amely hadtestté fejlődhetett volna, erre azonban a hadihelyzetnek a magyar fegyverek számára végzetes alakulása már nem hagyott időt. A fent nevezett, az 1849. év nyarának közepére jelentős harci potenciállal rendelkező alakulat, 19. hadosztály néven vonult be a magyar hadtörténelembe.

Magyarországon a hadseregszervezés teljes lendülettel Jellasics hadainak kiverése után indult meg, amikor 1848 októberében nyilvánvalóvá vált, hogy előbb-utóbb számolni kell a császári-királyi csapatok fő erőinek támadásával is. 1848 őszén és telén a szabadságharcban szolgáló alakulatok ad hoc jelleggel alakultak meg az országnak a belső lázadások és külső támadások által veszélyeztetett részein. Az Észak-Magyarország védelmét ellátó I. magyar hadtest megalakulásában fő szerepet játszott a lemergi főhadparancsnokságból induló gróf Franz Schlick altábornagy támadása, aki áttörve a Dukla-szoros megerősítéseit azzal a szándékkal vonult be Sáros megyébe, hogy Kassa elfoglalása után a magyar főváros irányába nyomuljon előre. A Schlickkel való harcokat az ún. „Pulszky-hadtest” vállalta fel, előbb Pulszky, Mészáros, majd Klapka vezetésével.

A Magyar Hadügyminisztérium a fent nevezett galíciai támadások ellensúlyozására és a Zempléntől Máramarosig terjedő határszakasz – a Pulszky-hadtesttel összehangolt – védelmére elrendelte a 19. hadosztály két dandárjának megalakítását. Az 1. dandár parancsnoka Zurics Ferenc, második Lázár Vilmos lett. Míg előbbi 1849. február. 13-tól a Szatmár-Ugocsa-Máramaros megyében levő csapatok (dandár) parancsnoka volt, addig Lázár Zemplén, Bereg és Ung határait őrizte.

1849 tavaszán tovább folyt a magyar honvédség szervezése-fejlesztése. Valószínűleg ennek szellemében került sor a 19. hadosztály további két dandárjának megalakítására, amit a következő forrásszöveg is bizonyít: „Debreczen, April 16án 1849. Kassán felállítatik a 19dik hadosztály 3dik és 4dik dandárja; a főparancsnokság ez egész hadosztály felett a magos kormány által Bikkesy alezredes urra bízott. Ez intézkedés legkevésbé sem másítja önnek [azaz Zurics Ferencnek] utasítás szerinti állását; csak köteles leend ezentúl őrnagy úr félhavonként a létszám és az elhelyezkedési kimutatást mondott hadosztály parancsnokságának beküldeni.”

Az önkéntes- és a honvédseregek kiegészítése céljából 1849 áprilisában szerveződött meg a felső-magyarországi IX. hadtest, amely előbb Dembinski, majd Dessewffy Arisztid parancsnoksága alatt állt. E sereg területvédelmi céllal felállított önkéntes csapatokból jött létre, melyek szervezési és működési elveik következtében félreguláris alakulatoknak számítottak.

1849. május végén a IX. hadtestből és a lengyel légióból létrejött a Henryk Dembinski altábornagy vezette felső-magyarországi vagy más néven északi hadsereg. Ennek kötelékébe tartoztak továbbra is a négy északkeleti vármegyében állomásozó erők. A következő seregszerkezeti módosítás június elején történt, amikor Dembinski lemondása miatt átszervezték az északi hadsereget és ettől kezdve a felső-magyarországi hadtest és a lengyel légió mellett e csapattesttel egyesítették az Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegyék védelmét ellátó 19. hadosztályt is. Kossuth egyébként június 1-jén írja meg Wysockinak, az északi hadsereg új parancsnokának, az átszervezésre vonatkozó utasításait. Ezen változtatás következménye lett Görgey hadügyminiszter június 2-án íródott parancsa, amelyben Kazinczy Lajos ezredest bízta meg az immáron önálló tevékenységet folytató 19. hadosztály vezetésével.

Kazinczy Munkácson hozza létre főhadiszállását. Fő feladata az volt, hogy a hadosztálya szervezési munkálatait kellőképpen ellássa, illetve, hogy őrizze Magyarország északkeleti határait egy esetleges galíciai vagy orosz támadással szemben. Utóbbi nemsokára be is következnek: június közepén a Dukla-hágon át a cári intervenció főerege Paszkievics herceg vezetésével Észak-Magyarország földjére lép. Az események további kimenetele több okból is megpecsételte a Kazin-

czy-hadosztály sorsát. Legelőször is meg kell említenünk, hogy országos viszonylatban az észak-magyarországi katonai helyzet volt a legreménytelenebb, mivel itt 16 500 fő és 49 löveg védte a határszéli megyéket 135 500 orosz katona és 448 löveg ellen. A túlerő e régióban kilencszeres volt! Másrészt tovább rontotta a magyarok helyzetét, hogy a honvédsereg egy hónappal a tavaszi hadjárat után, az orosz intervenció előestéjén nem rendelkezett egységes haditervvvel. Többek között ez okozta azt, hogy az újabb hadjárat megindulásakor annyi improvizáció jellemezte a magyar hadvezetést. A 19. hadosztály ezredese a felmerülő nehézségek (például: orosz intervenció, egységes haditerv és fegyverek hiánya, századainak siralmas állapota stb.) ellenére ambiciózus maradt, amit egy június 26-i, Görgeyhez írt levele is tanúsít: „Valóságos rettenet a csapatokat meg is nézni. Miniszter úr adjon anyagot, s én ezen stratégiailag és az ország üdvére fontos pozíciót meg fogom védeni.”

Időközben Wysocki tábornok az egyetlen, ebben a helyzetben hasznos taktikát alkalmazta: csapataival időről időre védőállásba helyezkedett, majd a kibontakozó orosz támadás elől kisebb-nagyobb utóvédharcok árán visszavonult. Ezzel a taktikával sikeresen hátráltatta a cári erők előrenyomulását. Paszkievics tábornagy és főerege július 8-ig az elfoglalt Miskolcon maradt, majd megindult Pest felé, ahová várható volt Görgey Artúr és az általa vezetett főszereg azon része, amellyel Szeged irányába igyekezett levonulni. Ezzel egyidőben a Wysocki vezette hadsereg az Alföld északi részére vonult vissza és itt beolvadt Perczel tábornok közép-tiszai hadseregébe, mellyel egyre délebbre vonult, aminek következtében az eredetileg alárendelt Kazinczy-hadosztálytól elszakadt.

A Wysockitól elszakított Kazinczy egyedül maradt az orosz sereg oldalában, amelynek jobbszárnya – Cseodajev vezetésével – veszélyesen közel került a Tiszához. Cseodajev hadserege egyébként 40 ezer emberből és 128 ágyúból állott. Miután az orosz parancsnok egészen Debrecenig tört előre, Kazinczy június 30-án kénytelen elhagyni Munkácsot, és még ezen a napon levelet intézett Bemhez, amelyben közli, hogy Husztra vonul, s egyben szolgálatait is felajánlja az erdélyi seregek számára. „Osztrolenka véres csillaga” azonban – helytelenül – visszautasítja a hozzá forduló ezredest, továbbá meghagyta neki, hogy az oroszok mögött igyekezzen zavart kelteni.

Július tizedike körül Cseodajev visszavonult Debrecenből, így a cívisvárost harc nélkül foglalhatták vissza Perczel Mór seregei. Ennek köszönhetően a Kazinczy Lajos parancsnoksága alatt álló északkelet-magyarországi területekre az orosz seregek nem nyomulnak be, de a határ túloldalán állomásozó galíciai erők gyakran hajtottak végre határszéli portyázásokat. A 19. hadosztály esetén a legnagyobb problémát azonban az jelentette, hogy a magyar hadvezetés nem tudott Kazinczynak világos és egyértelmű parancsokat adni arra nézve, hogy milyen tevékenységet folytasson. Példának okáért július 10-én Kazinczy Mészáros fővezértől ugyanazt a parancsot kapta meg, mint pár nappal korábban Bemtől; de július 15-én egy újabb parancs Knézich hadtestéhez csatolta. Majd ezután egy hét sem telik el, s a 19. hadosztályt Kassa esetleges megszállására utasítja Mészáros. A fent nevezett, egymásnak ellentmondó utasítások tétlenségre készítették az ezredet.

Görgey közben a Sajó környéki harcai után a Hernád mellett állomásozott avégett, hogy időt adjon a 19. hadosztálynak a dél felé való nyomulásra és a főserceghez való csatlakozásra. Ezután július 27-én a tábornok távollétében vezérkari főnöke, Bayer ezredes utasította Kazinczyt, hogy siessen Nagykálló környékén csatlakozni hozzájuk. Estére azonban változott a helyzet, mert az orosz főerő Tiszán való átkelése megghiúsította e tervet. Az események hatására Görgey új parancsot intézett Kazinczy Lajoshoz, melynek lényege így foglalható össze: az északkelet-magyarországi erők parancsnoka vagy maradjon a helyén, vagy csatlakozzon Bemhez, mert a magyar fősereggel való egyesülése kivitelezhetetlenné vált.

Görgey ez utóbbi nevezett parancsa még be sem érkezett Kazinczyhoz, mikor ő az előző levélre válaszolva július 30-án Ungvárról közölte, hogy csatlakozni kíván a magyar főserceghez, ezért másnap Tiszaújjak felé veszi az irányt. A 19. hadosztály ezredese jelentésében kitér továbbá a július 28-án lezajlott galíciai betörésére, amely „csetepaté” a hadosztály egyetlen harci vállalkozása volt.

A Kazinczy-hadosztály tiszai átkelését Görgey Artúr július 27-én írt második levelének kézbesítése tette fölöslegessé. Az északkeleti megyék területén szolgálatot teljesítő csapat ezután Munkácsra vonul, ahol parancsnoka augusztus 1-jén levélben ad tájékoztatást Görgeynek. Tudatja tábornokával, hogy jelenlegi helyzetében biztosítani tudja

a Munkács és Nagybánya közötti hadiüzemeket, illetve legrosszabb esetben is ki tudja erőszakolni az Erdélybe való visszavonulást.

Közben Erdélyben is felgyorsultak az események. Július 29-én Bem Kossuthtól kéri Kazinczy hadosztályának rendelkezésére való bocsátását, mivel a lengyel tábornok Grotenhjelm orosz altábornagy hadosztályát akarta Beszterce városánál megtámadni. Bem elképzelését Aulich hadügyminiszter mellett maga Kossuth is támogatta. Ezért az erdélyi erőkkal való csatlakozás végett augusztus 6-án Kazinczy hadosztályával együtt elhagyta Munkácsot. Naszód vagy Beszterce táján kívánt Bemékhez csatlakozni. Nem tudott róla, hogy az öreg lengyel a segesvári és a nagycsúri vesztes csaták után az augusztus 9-én bekövetkezett utolsó nagy csatavesztésének helyszíne (Temesvár) felé vette az irányt.

1849. augusztus 20-án a 19. hadosztály megérkezett Zsibóra, ahol egyesült az erdélyi hadsereg maradványaival (Gál Sándor vezette csapat). Kazinczy itt kapta meg az eredetileg a maradék erdélyi csapatok parancsnokához címzett, fegyverletételre felszólító Görgey-levelet. A haditanács a fegyverletétel mellett döntött, bár többen elleneztek azt. Köztük volt a 105. honvédszászlóalj őrnagya, Várady Gábor is, aki zászlóalját hazavezette Máramarosba, majd ott feloszlatta. Rajtuk kívül is sokan távoztak egyénileg vagy csapatostul, így Kazinczy ezredes mindössze pár száz katonával és tiszttel tette le a fegyvert augusztus 25-én Grotenhjelm orosz csapatai előtt Zsibón, a Wesselényi Kastélynál. Ezzel az utolsó mozgó magyar haderő is kapitulált.

Kazinczy bízott az oroszok emberségében és jóakaratában. Ennek ellenére rövidesen átadták őt Clam-Gallas vezérőrnagy császári-királyi csapatainak. A fogságba vett ezredes szeptember 8-án érkezett meg Aradra, ahol október 13-án a hadbíróság felségsértés bűnében találta vétkesnek, ezért teljes vagyonek Kobzásra, továbbá lőpor és golyó általi kivégzésre ítélte. A huszonkilencéves honvédparancsnok életének három puská együttes tüze vetett véget az aradi vársánc árkában 1849. október 25-én. A sortűz eldördülése előtt hazáját említette: „*Isten ne hagyj el szerencsétlen hazámat!*”

Kazinczy Lajos katonai tevékenységének jelentős hányada kötődik vidékünkhez. Munkács központtal önálló hadosztályt alakított, melynek funkciói közé tartozott az északkeleti régió határvédelme, a kormány hátországának biztosítása, a munkácsi vár védelmének, il-

letve magának a honvédtoborzásnak a megszervezése. Hadosztályát mindig igyekezett a legjobb tudása szerint fejleszteni. Ezt bizonyítja, hogy míg június elején csapata 4260 fővel rendelkezett, addig a Kazinczy-hadosztály július végére 7-8000 embert foglalt magába. A sors fintora azonban, hogy e számban jelentős haderő az orosz betörés okozta káosz és a magyar katonai parancsnokok (Görgey, Bem, Mészáros) ellentétes utasításai következtében – a mohácsi csatáról lemaradó Szapolyai-sereghez hasonlóan – nem került bevetésre. Ennek ellenére mégsem nevezhetjük a Kazinczy Lajos ezredes által irányított 19. hadosztály tevékenységét haszontalannak, hiszen e seregnek köszönhetően az északkelet-magyarországi régió a magyar fő- és mellék-hadszínterek nyugodt és stabil hátországát tudta képezni.

Jegyzetek

SOLYMOSI, 2009:50

KEDVES, 1992:8

Máramarosban ilyen jellegű lázadások voltak a román ellenszegülők megmozdulásai. A lázadások megfékezésére és megelőzésére 1848. augusztus 24-én a román származású Mihályi Gábort nevezték ki kormánybiztosnak.

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002: 21-23; HERMANN, 1998:35

DÉR, 2001.

Zurics Ferenc honvéd alezredes: 1812. Szarvkő (Sopron m.) -? Debrecen. Vagyontalan polgári származású, magyar (?). A nagyváradi katonai nevelőintézetben tanul. Kilépett főhadnagy (1830-1848 júliusáig a 37. gyalogezredben szolgált). Júliustól a debreceni nemzetőrség kiképzője. Szeptembertől százados, két század debreceni önkéntes nemzetőr (a „veres szállagosok”) parancsnoka az aradi ostromseregben. XII. 18 (1)-től e beosztásban őrnagy. 1849. I. 17 (1)-től honvéd őrnagy, a 68. zászlóalj parancsnoka. II. 13-tól a Szatmár-Ugocsa-Máramaros megyében levő csapatok (dandár) parancsnoka. V. 25-én 3. osztályú katonai érdemjellel tüntetik ki. V. 29 (23)-től alezredes, dandárnok, majd hadosztályparancsnok Kazinczy ezredes seregében. Néhány havi vizsgálati fogság után kegyelmet kap (Nagyvárad, 1850. VI.). Haláláig Debrecenben él (BONA, 1987:344).

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:44-47

Kárpátaljai Állami Levéltár, F. 1000., op. 1., od. zb. 30., l. 10. (1849. ápr. 16, Magyar Hadügyminisztérium, Debrecen); MOLNÁR, 2009:62

BONA, 1998:20-23

HERMANN, 2001:68; SOLYMOSI, 2009:89

Kazinczy Lajos honvéd ezredes: 1820. X. 20. Széphalom (Zemplén m.) – 1849. X. 25. Arad. Kisbirtokos nemesi származású, apja az ismert irodalmár és nyelvújító, magyar. A tulli utásziskolában végez. Kilépett főhadnagy (1839-1847-ben a 9. huszárezredben szolgált), foglalkozás nélkül.

1848 júniusától önkéntes a 10. honvédszászlóaljban. VIII. 27-től honvéd főhadnagy, Ivánka nemzetőrtáborának segédtisztje, IX. 13-tól százados. XI. 28 (16)-tól őrnagy, a 2. utászzászlóalj szervezője Pozsonyban és a 3.-é Győrben. 1849 januárjától alezredes, az 1. huszárezred parancsnoka, dandárnok Perczel seregében. Február közepétől hadosztályparancsnok az 1. hadtestben. Nagysallónál 3. osztályú katonai érdemjelet kap (IV. 19.). V. 25-től ezredes, hadosztályparancsnok a 8. hadtestben. VI. 2-től az Ung-Ugocsa-Bereg-Máramaros megyében levő csapatok főparancsnoka, ugyanitt egy gyalogos tartalék hadosztály szervezésével bízzák meg. Augusztus közepén 8000 főnyi hadtestével Erdélybe indul Bem segítségére. A világsi fegyverletétel hírére az erdélyi hadsereg hozzá csatlakozott maradványaival Zsibónál feltétel nélkül leteszi a fegyvert a cári csapatok előtt.

Aradon golyó általi halálra ítélik és kivéggzik (BONA, 1987:190-191; HERMANN, 2001a:39).

FAKÁSZ, 2002:63

HERMANN, 1999:19

HERMANN, 1999:18

FAKÁSZ, 2002:64

SOLYMOSI, 2009:127-128

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:69-70; GYALÓKAY, 1941:247

BAGU, 2002:105-106; GYALÓKAY, 1941:247; FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:70-71

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:72-73; PÁSZTOR, 1979:80

GYALÓKAY, 1941:246-247

BAGU, 2002:106; FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:73

BAGU, 2002:106-107; SOLYMOSI, 2009:137

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:71-75; GYALÓKAY, 1941:258-261; HERMANN, 1998:49.; KORÁNYI, 1861:165-184.; PÁSZTOR, 1979:83-85

HERMANN, 2000b

BAGU, 2002:108; PÁSZTOR, 1979:148

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:67-68

Felhasznált irodalom:

BAGU BALÁZS (2002): *1848-49-es emlékhelyek Kárpátalján*. Mandátum Kiadó, Budapest-Beregszász, 99-109. o.

BONA GÁBOR (1998): *A szabadságharc fegyveres ereje*. Hadtörténelmi Közlemények 1998/1. sz., 3-27. o.

BONA GÁBOR (1987): *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.

DÉR DEZSŐ (2001): *Az északi mozgó hadtest létrejötte*. Aetas 2001/2. sz. Interneten: <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00018/2001-2-12.html>

FAKÁSZ MIHÁLY – FAKÁSZ JÁNOS (2002): *Északkelet-Magyarország a szabadságharc viharában*. Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség, Munkács.

GYALÓKAY JENŐ (1941): *Adatok a Kazinczy-hadosztály történetéhez*. Hadtörténelmi Közlemények, 246-261. o.

HERMANN RÓBERT (1998): *A kormánybiztosi rendszer 1848-49-ben*. Hadtörténelmi Közlemények 1998/1. sz., Budapest, 28-77. o.

HERMANN RÓBERT (1999): „*Tenni kevés, de halni volt esély*”. Hadtörténelmi Közlemények 1999/2. sz. Interneten: <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00009/pdf/hermann.pdf>

HERMANN RÓBERT (2000a): *Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc vértanúi – október 6*. Magyar Oktatási Minisztérium, Nyiregyháza. Interneten: http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/libri/konyv_v.pdf, 1-85. o.

HERMANN RÓBERT (2000b): *Az 1849-1850. évi kivégzések*. Aetas 2000/1-2. sz. Interneten: http://www.aetas.hu/2000_1-2/2000-1-2-04.htm

HERMANN RÓBERT (2001): *1848–1849 A szabadságharc hadtörténete*. Budapest.

KEDVES GYULA (1992): *A szabadságharc hadserege. I. A lovasság*. Signatura, Budapest.

KORÁNYI VIKTOR (1861): *A zsidói fegyverletétel*. Honvédek naplójegyzetei. 2. kiadás. Pest.

MOLNÁR FERENC (2009): *A máramarosi határvidék hadászati problémái az 1849. évben*. Acta Beregsasiensis 2009/2. sz., 61-71. o.

PÁSZTOR EMIL (1979): *A tizenötödik aradi vértanú*. Kossuth Könyvkiadó-Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.

SOLYMOSI JÓZSEF (2009): *Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848-49-ben (Az Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegyék területén történt események)*. Doktori (Phd) értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest.

SZEREMLEI SAMU (1867): *Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről*. XV. kötet. Pest.

Az oktatáspolitikai lehetséges hatásairól (Beregszászi ukrán és magyar tannyelvű iskolába járó tanulók szüleivel készített mélyinterjúk alapján)

Bevezető gondolatok, a téma aktualitása

A Kárpátalján élő magyar közösség szempontjából fontos, s egyben aktuális probléma az iskola tannyelvének a megválasztása. Hiszen a tannyelv megválasztása jelentős mértékben befolyásolhatja a helyi magyar kisebbség jövőjét, nemzeti identitását, anyanyelvi nevelését és társadalmi mobilitását.

Kutatási témámmal – mely az elemi iskolai tannyelv – választás lehetséges nyelvi és társadalmi következményeinek a feltárása a kárpátaljai magyar kisebbségi közösségi szempontjából – , 2008 óta foglalkozom. A témával kapcsolatosan mélyinterjúkat készítettem kárpátaljai magyar szülőkkel a gyermekeik számára való iskolaválasztás szempontjairól, azaz szerettem volna megtudni: milyen valós vagy vélt okok, esetenként sztereotípiák motiválják őket döntésük meghozatalában. (Séra, 2009)

Számos kutatási (nyelvészet, szociológia) eredmény bizonyította már, hogy az anyanyelv megléte meghatározó fontosságú a határon túli magyar nemzeti kisebbségek identitásában. (Görömbei, 2008: 7-8.). Az oktatástervezésnek, a nyelvtervezésnek pedig fontos szerepe van a kisebbségi közösségek nyelvmegtartásában. A kárpátaljai magyarság nyelvi célja, hogy megtartsa és a lehető legtöbb funkcióban használja az anyanyelvét, magas szinten beszélje az államnyelvet és kommunikációképes legyen legalább egy világnyelven is, illetve nyelvi készségeit legyen lehetősége használni és kihasználni. (Beregszászi, 2002). A nyelvi célok elérésének egyik leghatékonyabb eszköze az oktatás. Jelenleg azonban épp ellentétes politikai és nyelvi céljai vannak az ukrán államnak és a kárpátaljai magyar közösségnek, melynek következtében az elmúlt években az állam által előírt oktatáspolitikai lépések jelentős mértékben veszélyeztették a helyi magyar anyanyelvű iskolahálózat működését és fennmaradását.

Kutatásom azt vizsgálja, hogy az 1991-ben függetlenné vált, s nemzetállamot építő Ukrajna milyen elvárásokat és kihívásokat állít ma a nemzeti kisebbségek felé érvényben lévő oktatáspolitikai irányvonalával, s ezen elvárások (döntések) hogyan befolyásolják a kárpátaljai magyar közösség anyanyelvi nevelését, iskolai tannyelv-választási stratégiáit, identitását, társadalmi mobilitását és jövőbeli megmaradását.

A kutatásról, a kutatás résztvevőiről

Vizsgálatomat az egyetlen Kárpátalján található magyar többségű városban, Beregszászban végeztem, ahol az előző évekhez viszonyítva jelentősen csökkent a magyar anyanyelvű elsős diákok aránya, akik magyar tannyelvű iskolában kezdhették meg tanulmányaikat a 2009-es évben.

Ennek egyik oka épp Beregszász város magyar többségűsége lehet, melynek köszönhetően az anyanyelv támogatottsága az iskolán kívül is megvan. A másik ok pedig, szintén a viszonylagos többségi helyzetből fakadóan, az államnyelv nem megfelelő szintű ismerete a beregszászi magyarok esetében. Utóbbit sok szülő az ukrán tannyelvű iskola választásával igyekszik orvosolni, mondván, a magyar nyelv támogatottsága a családban és a környezetben úgyis megvan. (Séra, 2009)

Jelen elemzés egy három éve folyamatban lévő kutatás legújabb eredményeiről számol be. A vizsgálat célja, hogy (Beregszász példáján) feltárja és ismertesse az elemi iskolai tannyelv-választás lehetséges következményeit. A kutatás helyszínéül egy-egy magyar és egy-egy ukrán tannyelvű iskolát választottam Beregszászban: 4. sz. Kossuth Lajos Középiskola (magyar tannyelvű), Beregszászi 1. sz. Általános Iskola (ukrán tannyelvű), Beregszász 6. sz. Általános Iskola (magyar tannyelvű), Beregszászi 5. sz. Középiskola (ukrán tannyelvű). Mind a négy intézményben első osztályban tanító tanárokkal és az osztályban tanuló elsős diákok szüleivel készítettem irányított beszélgetéseket a szociolingvisztika módszertanának megfelelően.

Mivel az interjúk elemzése számos pontból engedni láttatni a tannyelv-választás problematikáját, ezért jelen írásomban a szülőkkel készített interjúk elemzésére szeretnék kitérni. Azt igyekszem bemutatni, hogy a megkérdezett beregszászi magyar szülők miért döntöttek az ukrán,

illetve a magyar tannyelvű iskola mellett, mi befolyásolta őket döntésük meghozatalában.

Az első osztályos tanulók szüleivel készített interjúk elemzése

Az oktatás, a kormány bizonytalansága, az oktatási rendeletek sugallta álláspontok hatással voltak Beregszászban az első osztályosok szüleinek tannyelv-választási döntéseire. A kialakult helyzetre nemcsak az oktatási intézmények, a tanárok, hanem a szülők is reagáltak. Az interjúk elemzésével szeretném bemutatni, hogy a magyar szülők milyen motivációk hatására választották az ukrán tannyelvű iskolát, vagy épp a politika befolyásolás ellenére mégis a magyar tannyelvű iskolát.

Motívumokba foglaltam össze mind a magyar tannyelvű, mind pedig az ukrán tannyelvű iskolában tanuló gyerekek szüleinek tannyelv-választási döntéseit befolyásoló tényezőket.

A magyar tannyelvű iskolában tanulók szülői interjúi alapján az alábbi tannyelv-választási motívumokra lehet következtetni: *rejtett kompenzáció, magyarországi továbbtanulási cél, magyar nyelven való tanulás fontossága.*

Rejtett kompenzáció

„Mert én orosz iskolába jártam, s nekem nagyon nehéz volt, mert ott az osztálytársaim mindig lemágyárkáltak. Én mindig mágyárka voltam. Meg nehéz is volt, úgy első meg második osztályba, nem értettem, úgy bedobtak orosz iskolába. Mindegy, hogyha angol iskolába adja az ember, ugyanúgy. Nehéz volt.” (BMSz, 6)

Mivel a szülő elmondásai alapján az orosz és az ukrán nyelvet az orosz tannyelvű óvodában, majd később orosz tannyelvű iskolában sajátította el, ezért számos nehézséggel, olykor kudarcélménnyel kellett szembenéznie, amitől a gyermekét meg szeretete volna kímélni azáltal, hogy magyar tannyelvű iskolát választ gyereke számára. Viszont a tannyelvvél kapcsolatosan azt is meg kell említenem, hogy a gyerekeknek az ukrán tannyelvű óvodát választotta, s az óvodai csoporttársai közül csak az ő gyereke kezdte meg tanulmányait magyar tannyelvű iskolában.

Magyarországi továbbtanulási cél

„Szeretném, ha továbbtanulna, mert a nővérem is Magyarországon tanult, most már Németországba lakik, aztán gondolom ő is ott folytatja.” (BMSz, 6)

Sok esetben amiatt, hogy Ukrajnában bizonytalan az oktatás kimenete, a felsőoktatásba való bekerülés lehetősége, az oktatás stabilitása, a szülők azt érzik, hogy gyerekeik nem fognak tudni érvényesülni az országban, ezért a jobb boldogulás reményében a magyarországi továbbtanulást választják továbbtanulási célként gyerekük számára.

A magyar nyelven való tanulás fontossága

„Hát nem tudom, szerintem egyértelmű, anyanyelvén kell az óvodát meg az iskolát is végeznie a gyerekeknek „ (BMSz, 4)

A szülő véleményében az interjú további részében is többször szerepel az anyanyelven való tanulás fontossága. Elmondásai alapján ő is és a felsége is anyanyelvén tanult, mindketten értelmiségiek, s szeretnék, ha gyermekük továbbtanulna, s ezért a magyar tannyelvű iskola választását tartották célszerűnek a gyerek jövőbeli boldogulása érdekében.

Egy másik szülői vélemény hasonlóképp fontosnak tartotta a magyar tannyelvű iskola választását:

„Én magyarba szerettem volna, mert én hiszem azt, hogy ha minden magyarul megy, akkor többet meg tud tanulni, mint akármilyen jól beszélt idegen nyelven.” (BMSz, 4)

Az interjúk alapján mind a két szülő szeretné, ha továbbtanulna a gyereke, ha valamilyen felsőoktatási intézményben szerezhetne diplomát, és ennek nem látják akadályát abban, hogy magyar tannyelvű iskolát választottak, bíznak az anyanyelven való tanulás eredményességében.

Az **ukrán tannyelvű iskolában** tanulók szülői interjúi alapján az alábbi tannyelv-választási motívumokra lehet következtetni: *nyelvtudás megszerzése, társadalmi mobilitás (ukrán nyelven fog csak tudni érvényesülni), magas szintű tudás megszerzése.*

Nyelvtudás megszerzése

„Magyar volt csak a községbe, magyar iskolába jártak egy évig, majd átadtuk ide, hogy tanulja a nyelvet, muszáj” (BUSz, 5)

A szülő válaszából az interjú elemzésekor kiderült, hogy a gyerek magyar nyelvű községben járt óvodába és az elemi iskola első osztályába is. S mivel nem sajátította el megfelelőképp az ukrán nyelvet, úgy döntöttek, hogy Beregszászban, egy ukrán tannyelvű iskolában fogja folytatni tanulmányait. S mivel ukrán tannyelvet választott gyereke számára, ezért, hogy a gyerek minél jobban elsajátítsa az államnyelvet, már a családban is (!) többször beszélnek ukránul.

Társadalmi mobilitás (ukrán nyelven fog csak tudni érvényesülni)

„Meg kell, az nélkülözhetetlen, már ha itt akarnak élni. Mert fontos, egyszerűen. Tudja az ukrán nyelvet, mert az nélkülözhetetlen.” (BUSz, 5)

„Mert gondoltuk, hogy Ukrajnában csak ukrán nyelven fog elérni valamit, hogyha felnő.” (BUSz, 1)

A szülők az államnyelv elsajátításában látják gyermekük érvényesülését, boldogulását. Hiszen ha azt szeretnék, hogy gyermekük Ukrajnában éljen, elérjen valamit az életben, annak elengedhetetlen feltétele az államnyelvtudás megszerzése. S mivel az egyik szülő elmondása alapján az otthoni magyar közösségben nem tudta elsajátítani az államnyelvet, ezért átirányította ukrán tannyelvű iskolába gyereket.

Magas szintű tudás megszerzése

„Mert a magyar iskolák egyszerűen nem képesek megtanítani, nem haladnak ott semmivel”. (BUSz, 5)

A megkérdezett szülő tannyelv-választási indokként jelölte meg azt a tényt, hogy a magyar tannyelvű iskolában képtelenek megtanítani az ukrán nyelvet, illetve emellett azért választotta gyermeke számára az adott ukrán tannyelvű oktatási intézményt, mert az oktatás színvonala szerinte ott jóval magasabb, mind az államnyelv, mind pedig az idegen nyelv oktatásában.

Összegzés

Az iskolai tannyelv megválasztása elsősorban identitásformáló hatása miatt fontos. Hiszen a választott iskola, annak tannyelve és az ott elsajátított információ, a tanulók identitásformálásának meghatározó tényezői is. (Göncz, 1995).

A kárpátaljai magyar szülőknek számos megválaszolatlan kérdéssel kell szembesülniük, mielőtt tannyelvet választanak gyerekeik számára.

Írásomban azt vizsgáltam, hogy az 1991-ben függetlenné vált, s nemzetállamot építő Ukrajna milyen elvárásokat és kihívásokat állít ma a nemzeti kisebbségek felé érvényben lévő oktatáspolitikai irányvonalával, s ezen elvárások (döntések) hogyan befolyásolják a kárpátaljai magyar közösség tannyelv-választási stratégiáit, identitását.

Az oktatáspolitikai döntések hatására a szülők olykor rejtett módon is, de választanak egy tannyelvet, s ezzel egy oktatási modellt is gyerekeik számára. A mi célunk, hogy kutatási eredményeinkkel segítsük a szülőket döntéseikben, azonban a döntések meghozatala nem a mi feladatunk. A kárpátaljai magyar nyelvészek, politikusok, oktatók, társadalmi szervezetek, hiteles emberek felelőssége abban áll, hogy kutatási eredményeiket és társadalmi céljaikat bemutatva és megfogalmazva megismertessék a szülőket döntéseik társadalmi és nyelvi következményeivel.

SÉRA MAGDOLNA

Felhasznált irodalom:

1. Beregszászi Anikó – Cserniczkó István – Orosz Ildikó: *Nyelv, oktatás, politika*. Ungvár: PoliPrint, 2001
2. Beregszászi Anikó: *Magyar nyelvi tervezés Kárpátalján. Célok, problémák és feladatok*. Doktori értekezés: kézirat, 2002
3. Cserniczkó István: 2008 A nyelvészek társadalmi felelőssége, avagy: néhány érv az anyanyelvi iskola mellett. *KárpátInfo* 2008. július 28., 5.
4. Göncz Lajos: *A tannyelv hatása a tanulók személyiségfejlődésére többnyelvű környezetben*. In: Kassai Ilona szerk. , *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1995:65-81.
5. Görömbei András: *A nemzeti önismeret értékei*. In: *Fedinec Csilla szerk., Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest, 2008: 7-8.
6. Séra Magdolna: *Az iskolai tannyelv-választás szerepe a kárpátaljai magyar kisebbség jövője és megmaradása szempontjából*. Kötél Emőke – Szarka László szerk. *Határhelyzetek II. Kultúra-Oktatás-Nyelv-Politika*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. Budapest, 2009: 241-267.

Pap Ildikó *Táltosok c. regényváltozata*

Egy kidolgozatlan regény körül kialakult vita lezárásának kísérlete

Sajnálatos jelenség, hogy az Együtt Fórum rovatát mindezidáig nem a szakmai párbeszéd, a tudományosan megalapozott érvek ütköztetése jellemezte, csupán a gyakorta jelentkező perszonális ellentétek nyertek formát, a személyeskedést sem nélkülöző stílust megütve lehetetlenné téve a diskurzust annak tárgyát illetően.

Nagy szüksége van a kárpátaljai magyar irodalomnak egy szigorú, széles látókörrel rendelkező kritikusi közösségre. Most, amikor néhány tehetséges fiatal a nyilvánosság elé került, és nemsokára még többen mutatkoznak be (ugyanis személyes ismeretségi körömben is sokan léptek az íróvá válás útjára), nem engedheti meg senki magának az ilyen kijelentéseket: „Ti abból éltek, azt értékelitek, amihez nem értetek, mert nem művelitek” (idézi Fodor Géza kritikai észrevételeire Nagy Zoltán Mihály) [Nagy 2010: 120]. A megbántott írói önérzetet tükröző állításra egy kritikusi közhelyet idézhetnénk, miszerint nem kell tyúknak lenni és tojást tojni ahhoz, hogy megállapítsuk egy tojásról, az záp-e vagy sem. Természetesen a kritikusokkal sem vagyok elfogult, sőt. De az írónak tudnia kell, hogy amit egyszer publikált, az óhatatlanul is egy irodalmi folyamat része, s legtöbbször az alkotótól teljesen független értelmezésekben létezik maga a mű. A kritikusnak és a tanulmányírónak pedig azt kell szem előtt tartania, hogy értelmezése, legyen az bármennyire megalapozott, szükségszerűen szubjektív és korhoz kötött.

A *Táltosok* megközelítése

Az *Együtt*ben eddig öt olvasattal találkozhattunk. Keresztesi Szilárd, Horváth Attila, Nagy Zoltán Mihály, Fodor Géza és Lengyel János saját interpretációjukban mutatták be a *Táltosokat*. Nincs jogom megkérdőjelezni egyik olvasat hitelességét sem (legfeljebb magam is előállhatnék egy újabb változattal, de ezáltal még nem jutna előrébb a vita), Fodor Géza megközelítését viszont mindenképp bíráltnám.

Induljunk ki abból a tapasztalatból, hogy az irodalom egy autonóm művészeti ág, melynek törvényszerűségeit a remekművekből vonhatjuk le. Éppen ezért nem hiszem, hogy szerencsés lenne a történelemtudomány különféle szempontjainak alárendelni az irodalmat. Fodor Géza kissé elhamarkodott feltevést fogalmaz meg a történelmi regényt illetően, mikor ezt írja: „Egyetlen műfaj sem számolhatja fel saját kritériumait. (...) Egy történelmi tárgyú regényrész (...) [t]árgyát nem emelheti a fantasztikumba, eseményeit nem vezetheti le feltételezésekből; ismert történelmi alakjait nem ábrázolhatja torzítottan, főleg önmaguk ellentétéként nem” [Fodor 2009: 76-77]. Fodor Géza nem számol azzal a ténnyel, hogy aligha lehet ma elkülöníteni egymástól a történelmi és társadalmi regényt, ugyanis a műfaji határok átrendeződtek. De ha csak a történelmi regényt vesszük alapul, akkor sem lehet ilyen biztonsággal definiálni a műfaji keretet, mivel nem minden történelmi tárgyú regénynek alapfeltétele a történelmi hűség (ilyen Jókai *Török világ Magyarországon* c. regénye; bár elfogadjuk történelmi regényként, mégis tudjuk, hogy ebben a műben a múlt csak keret, melyen belül az író tetszőleges fikciókat mesél) [Koltai – Hegedűs 1989: 517-519]. Miért ne fogadhatnánk el Kodolányit olvasva, hogy Julianus barát fordította magyarra az *Ómagyar Mária-siralmat* (Julianus barát), Móriczot olvasva Bethlen és Báthory stilizáltan szélsőséges jellemét (*Tündérkert*), vagy épp a hun-magyar rokonságot, amikor Gárdonyi világába merülünk (*A láthatatlan ember*)? Az irodalom végül is nem igazságköteles.[1] A posztmodernben épp ezért kérdőjeleződött meg a történelmi hűség, mondván: az voltaképp „a fikció és a feltételezett valóság összekeveredésén, a történelem valóságának csak textuális hozzáférhetőségén, a történelem „diskurzusának” textuális dinamizálásán alapszik” [Szirák 2001: 30].

Ezeket az előfeltevéseket elfogadva a szöveg megformáltságának vizsgálata sokkal eredményesebbnek bizonyulhat, mint a történelemtudományi megközelítés, annál is inkább, mivel ma már felismerte az irodalomtudomány, hogy a prózában a nyelv a versnél nem kisebb, csak más szerepet játszik [Szegedy-Maszák 1988].

Műfaji és stílusbeli meghatározás, elemzés

A legelső problémát Pap Ildikó művének műfaji és stílusbeli meghatározása jelenti. Horváth Attila az irányregény műfaját veti fel [Horváth 2009b: 76], Nagy Zoltán Mihály „oknyomozó jellegű történelmi regény”-ként definiálja [Nagy 2009: 64], Fodor Géza műfaji besorolása szerint: „a családregény kisebb kaliberű formáját alkalmazva, ez társadalmi regény” [Fodor 2009: 65]. Személy szerint még kibővíteném a feltevéseket a fejlődésregény, tézisregény, kalandregény, krimi, és a napjainkban nagy divatját élő szerelmesregény műfajával, hiszen ezek mind jelen vannak a *Táltosokban*. De ez a „sokrétűség” nem mindig eredményez minőségi többletet. Míg Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* c. művének műfaji besorolása máig nem lehetséges teljes biztonsággal, „műfajtalansága a remeklése”, ahogyan Ilia Mihály is mondja [Ilia 1970: 1492], addig Pap Ildikó produktumának ez az egyik gyenge pontja. Vannak alkotások, melyeknél a töredékesség, a szimultán- és montázstechnika mintegy enciklopédikus érvénnyel hatnak [Görömbei 1986: 142-143], ilyen a fent említett Sütő-mű is, vagy Esterházy Péter *Harmonia Caelestis* c. regénye. A *Táltosokat* viszont ez a műfaji kavalkád nem nyitottá, inkább vázlatossá teszi. Ezért is láttam jónak a címben szereplő regényvázlat megnevezést.

A *Táltosok* stílusának megítélése szintén rendkívül nehéz. Önkéntelenül is olyan elemeket keresünk benne, amelyek a mai posztmodern vagy legalábbis modern regényekben kerültek középpontba. Ezek az elemek azonban csak felületesen, a dilettantizmus szintjén találhatók meg az írásban. Sokkal távolabbra kell visszanyúlnunk ahhoz, hogy meghatározzuk jelen alkotás voltaképpeni stílusát.

A szöveg lebontásához Szegedy-Maszák Mihály felosztását vettem alapul, mely szerint négy réteget különböztethetünk meg a felszínibb szerkezetek felől a mélyebb szerkezetek felé haladva: a) a szöveg stílizáltsága; b) az idő- és térbeliség; c) az elbeszélő, a szereplő és a történetbefogadó viszonya; d) az elbeszélte történet értékrendje, világrendszere [Szegedy-Maszák 1980: 6].

Pap Ildikó beszédmódja a 19. századi romantikus stílusirányt követi. Leginkább rokonnak Jókai két nagyobb szabású regényét, *A kőszívű ember fiait* és *Az arany embert* éreztem. Ezt igazolja a *Táltosokban*

meglévő cselekménybonyolítás, a végletes „nagy” érzelmek, érdekes, különleges tájak megléte, s nem végső soron maga a túlidealizált történelmi múlt. De míg Jókai egyensúlyt teremt az ellentétek között, sőt jellemfejlődés is megfigyelhető (pl. *Az arany ember* főhőse, Timár Mihály személyében), a kor ideológiája nem kerekedik felül a szövegen, épp ezért ma is kiválóan olvasható, többretegű alkotás, addig Pap Ildikónál a téma kortárs volta és a meghaladott stílusirány erőltetése között fellépő feloldhatatlan ellentét okozza az alkotói szándék sikeretelenségét.

Az időszerkezet és a stilizáltság egymás függvénye [Szegegy-Maszák 1980: 10]. Pap Ildikó, írásában, a lineáris történetmondás hagyományait követi. A jelen és a múlt párhuzamosan, egy célelvű „Nagy Elbeszélés”-t feltételezve halad előre. Ez a célelvűség azonban kevésnek bizonyul az írás tartalmi sokrétősége miatt. Gondoljunk csak bele: a *Táltosok* be akarja mutatni a jelent, minden lehetséges problémájával együtt (már ez is lehetetlennek tűnő vállalkozás), ehhez még a múlt újraértelmezésének igénye társul, majd a két időszik váratlanul egy közös fejlődésel igazolásának reményével (csodával határos transzcendens fordulat következtében) kapcsolódik össze. Mindez az objektív időszemlélet alkalmazásával...

A modern regényben azért került felcserélésre az objektív idő egyfajta belső idővel, mivel így végtelen távlatok nyíltak meg a korok átívelhetőségét illetően. Hogy egy jellemző példát emeljek ki: Virginia Woolf *Orlando* c. remekműve négy évszázadot mutat be néhány száz oldalon úgy, hogy a főhős mindvégig életben marad. De ugyanígy egyetlen napba is bele lehet sűríteni különféle regénytechnikai megoldásokkal egy ember életét (Szolzszenyicin *Ivan Gyenyiszovics egy napja*). A posztmodern regényben pedig maga az elbeszélhetőség kérdőjeleződött meg, minek hatására rendkívül sok új regénytechnikai megoldás került felszínre (Esterházy Péter, Nádas Péter művei). A *Táltosok*hoz is valamilyen hasonló újítás kívánczolt volna, hogy igazi műalkotás lehessen.

Az olvasó mindjárt az első oldalakon tapasztalhatja, hogy az írás tele van helyesírási hibával. Ha egy-két elírás lenne a kétszáz egynéhány oldalon, ezt nem vettem volna fel, viszont a rengeteg helyesírási hiba nyelvi igénytelenségről tanúskodik. Nézzünk néhányat ezek

közül: „A régen várt, gondtalan időszak, amikor minden olyan hapya...” (8. o.), „A kis Szuzuki” (9. o.), „... átlóve pircinggel” (27. o.), „Túlságosan nagy a veszély ahhoz, hogy ne vegyünk komolyan a fenyegetést.” (45-46. o.), „Szegény asszony talán már abba sem volt biztos...” (130. o.), „Mikor ünnepélyesen jelt adtak, a rengeteg madár egyszerre röppen fel és szállt a Sarkcsillag felé...” (147. o.), „Hogy el kellett veszítenie valamit, de sokkal többet fog nyér általa” (235. o.) stb.

Ennél is zavaróbb a pongyola megfogalmazások, egyeztetési hibák, indokolatlan szlavizmusok, értelmezhetetlen mondatok tömkelege (csak a legjellemzőbbek): „Talán azt hiszed, hogy nyugaton kolbászból a kerítés?” (7. o.), „Nekik még a család, a gyerekek volt a minden.” (11. o.), „...még egy kicsi, még egy kicsi... és így lettek a kislány maradásából évek, hosszú évek...” (12. o.), „Ferenccel már ismerték már egymás gondolatát is” (30. o.) „Tudod, mivel óvhatod meg, és többet nem tehetsz: mindenki sorsa megírva a csillagokban” (105. o.), „A ravatal körül ott voltak Kurszán többi asszonyai is a gyerekekkel...” (122. o.) „...de hamar megbánta, mert pillanatokon seggbelőtték gumilövedékkel...” (205. o.) stb.

Egy jóérzésű olvasó ezek miatt már az első fejezet után le akarja tenni a könyvet. De aki mégis veszi a fáradságot és megpróbálja élvezni a szöveget, az sem fogja tudni, ugyanis tele van közhelyekkel. Hernádi Miklós Közhelyszótárának bevezetője mintha csak a *Táltosok* bírálatára íródott volna: „Akinek a számára csak a banalitás létezik, az nem tud a banálisról, hisz nincs tudomása egy lehetséges eredetiségről. (...) Banálisnak érezzük, hogy valaki minduntalan a kályhától indul el és sosem jut el a voltaképpeni problémáig. Banálisnak érezzük, ha a bonyolultat valaki leegyszerűsíti, a mozgékonyat megbénítja. Banálisnak érezzük, ha a talányos érzelemből valaki szabványérzelmet farag. Banálisnak érezzük, ha irdatlan soktényezős valóságunkat valaki pofonegyszerű képletté változtatja. Banálisnak érezzük, ha azt közlik velünk önelégülten, dagályosan, amit eddig is tudtunk. Amiről eleve többet és mélyebbet tudtunk” [Hernádi 2001: 7-8]. Íme néhány közhely, de majdnem minden oldalon találhatunk akár többet is: „A Várost meg kell szokni. Vagy megszokni, vagy megszökni innen – más variáció nem létezik” (10. o.), „A vidéki emberek toleránsabbak, nyitottabbak” (12. o.), „A világ tele hamis és valós illúzióval” (18. o., a közhelyhez még egy képzavar is

társul, hiszen aligha lehetséges valós illúzió), „A pénz a huszonegyedik század istene, az idő pedig az ördöge. Milyen igaz!” (82. o.), „Igaz van: legszebb öröm a káröröm, mert nincs benne irigység”(84. o.), „Na tessék. Ezen is túl van. Mindent ki kell próbálni az életben...” (85. o.), „A Mártír. Na persze... Minden nő kurva!” (87. o.), „Nem, nem kockáztathat. Vagy mégis? Hiszen az igazi szerelmet a bajban ismerni meg” (151. o.), „A szerelem, a szerelem, a szerelem sötét verem” (156. o.) „A világ nem áll meg, tovább forog majd – nélküle.” (210. o. – még a közhelyet is magyartalanul – talán szóláskeveredés? – használja, hiszen a „forog vele a világ” nem elmúlást jelent, hanem szédülést). Az itt kiemelt mondatokkal tulajdonképpen az a bajom, hogy hiányzik mögülük a tapasztalat, a szenvedés, a gondolkodásbeli megalapozottság stb., ami alapján egy-egy szereplő vagy épp maga a narrátor abszolút igaznak vélt következtetésekre jut. Ezek nélkül pedig a fenti idézetek csupán semmitmondó, üres szövegek, amiket szerencsésebb lett volna kihagyni. Olyasféle érzésem volt a *Táltosok* olvasása közben, mintha a szerző egy szólásgyűjteménysémára erőltette volna szövegét. Így viszont az egész hiteltelenné, felületessé vált.

A nyelvi rétegek egyáltalán nincsenek alátámasztva. Különösen zavaró, hogy a legtöbb szereplő (életkortól függetlenül) ugyanazt a szlenget beszéli. A szlenget jól használva az író rengeteg értékes információt közvetíthet egy adott személy gondolkodásmódjáról, környezetéről, stílusáról (ilyen pl. Salinger *Zabhegyezője*), művi erőltetése viszont teljesen megöli a textust. Hasonló a probléma az archaikussággal. Mivel két egymástól távoli idősíkban játszódik a *Táltosok*, ezért ezt nyelvileg is érzékeltetni kell. Ilyenkor nem elég a „magyar” és még egy-két régi szó használata. Kodolányihoz hasonlóan egy archaikusnak tetsző nyelvet kellett volna teremteni (legalább a történelmi múltban játszó párbeszédekben) ahhoz, hogy hiteles legyen a szövegekörnyezet.

Jellemekről sem beszélhetünk teljes bizonyossággal. Az igazat megvallva, egyet sem találtam a könyvben. A szereplők leginkább bábokként azonosíthatók, amiket az alkotó sztereotip gondolkodása mozgat. Kíváncsian látszik ez egy központi téma, a nőiség, bemutatásával.

Keresztesi Szilárd recenziójában említi a női princípium túlzott hangsúlyozását [Keresztesi 2008: 77], Lengyel János pedig egyenesen nőregénynek nevezi a művet [Lengyel 2009: 86]. Nem tudom, hogy mi és

miért számít nőregénynek (a gender studies erre még nem tudott megnyugtató választ adni), de ha csakugyan van ilyen fogalom, akkor sem látok indokot, hogy miért kellene a *Táltosokat* ide sorolni. Egyetértek Fodor Gézával, aki azt mondja, hogy az „írói ábrázolásmód (...) még csak nem is karcolja a felszínt” [Fodor 2009: 67]. Ugyanis társadalomkritika nélkül elképzelhetetlen olyan összetett téma hiteles megjelenítése, mint a nőiesség. Nézzük, a férfiak hogyan gondolkodnak a nőkről: „Mennyivel tökéletesebb a férfi! Nem akarta felülbírálni Isten művét, de azért lát-szik, hogy Évát csak oldalbordából teremtette. Tökéletlen, tisztátalan és végtelenül buta. Egyetlen dologra jó csak: némán szolgálja urát és parancsolóját, miközben isten akaratát teljesítve kölyköket szül. Mint egy engedelmes oldal-borda, aki tisztában van önnön jelentéktelenségével” (50. o.), „Ugyan mit pedá-lozik annyit, mikor minden nő egyforma? (...) Elég súgni valamit a fülükbe és már meg is döntheted őket. Nem a méret a lényeg, ha jó nagy.” (156. o.) „Egy nő soha ne szóljon bele a világ dolgaiba, egyszer már megtette. Azért kell az egész emberiségnek ebben a sötét világban bűnhődnie, de szerencsére már nem sokáig...” (174. o.). Ezekben tisztán láthatjuk a női előítéletes gondolkodásmód reflektálatlan felszínességét. Joggal kéri számon Fodor Géza a vívódásokkal teli mélylélekrajz és a nézőpontok ütköztetésének hiányát [Fodor 2009: 66]. Néhány férfialak igyekszik ki-bújni ugyan a női kisebbségi élménnyel felépített feminista, dog-matikus ábrázolásmódból, de egyik sem lép túl ezen. Még Erik sem, aki bár hajlamos az igazi mély érzelmekre, gondolatai előítéleteknek vannak alárendelve (Annát megszólítva a következőket gondolja: „Sikerült, megszólítottam végre! Azt hittem, meg sem hallja majd, de meghallotta. Csak így tovább, nem elrontani... Micsoda mellehúsa van!” (198. o.) A jól indult gondolatot elrontja a testiség erőltetése). A nőiség leginkább az öncélú szexualitás miatt nem válhat igazi problémává a *Táltosokban*. Nabokov a *Lolitában* még a perverzítást is művészi szintre emelte, itt viszont nem sikerült a szappanopera vagy a szerelmesregény szintjét meghaladni.

Pap Ildikó elsősorban a mitikusságra épülve, az animizmusból ki-indulva próbálja egységbe foglalni a mai torlódó világképeket. Az ezoterika kitüntetett szerepet kap a műben, de a tételek kritikátlan átvétele, a közhelyekbe vetett hit miatt a mű nem éri el az irodalmi alkotás szintjét.

Befejezés

Pap Ildikó műve leginkább egy sebtében összedobott regényvázlatra emlékeztet. A nyelvi megformáltság híján a tartalom nem tud kibontakozni, a régi regénytechnikai eszközök pedig nem alkalmasak egy ilyen végtelenül bonyolult valóság bemutatására. Gondolom, azt Nagy Zoltán Mihály is elismeri, hogy egy mai regénytől kicsit többet vár el az olvasó, mint közhelyek és sztereotípiák felülvizsgálat nélküli hangoztatását. Pedig a *Táltosok* csak ennyit tud biztosítani olvasóinak.

Amíg nincs kellően megformázva Pap Ildikó műve, addig nem látom értelmét a tartalomról való disputának, hiszen a tartalom és a forma együttesen adja egy irodalmi alkotás lényegét, s nem jelenteném ki, hogy a fabula-rész lenne a regény legfontosabb része.

Hivatkozások:

Fodor Géza (2009). Egy regényről és annak védiratáról. In: Együtt, 2009/4. – 65-83. o.

Görömbei András (1986). Sütő András. – Budapest: Akadémiai Kiadó.

Hernádi Miklós (2001). Közhelyszótár. – Budapest, Aranyhal Könyvkiadó.

Horváth Attila (2009b). Járt-e Kurszán a Kossuth téren?. In: Együtt, 2009/2. – 76-77. o.

Horváth Iván (2009a). Magyar irodalomtörténet. In: ÉS, 2009/11., március 13. (link: <http://www.es.hu/index.php?view=doc;22354>)

Ilia Mihály (1970). Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér. In: Kortárs, 1970/9. - 1492-1493. o.

Keresztesi Szilárd (2008). Táltosok. In: Együtt, 2008/3. – 77-79. o.

Koltai Ágnes – Hegedűs Géza (1989). Az újkori regény. In: Király István (főszerk.:) Világirodalmi lexikon. 11. kötet. – Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989 – 517-522. o.

Nagy Zoltán Mihály (2009). A Táltosok (szerzőjének) védelmében. In: Együtt, 2009/4. – 62-64. o.

Nagy Zoltán Mihály (2010). Verébre pazarolt ágyútűz. In: Együtt, 2010/1. – 119-122. o.

Szegedy-Maszák Mihály (1980). „A regény, amint írja önmagát”. – Budapest: Tankönyvkiadó

Szegedy-Maszák Mihály (1988). Fordítás és kánon. (link: <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/lit/fordit.htm>)

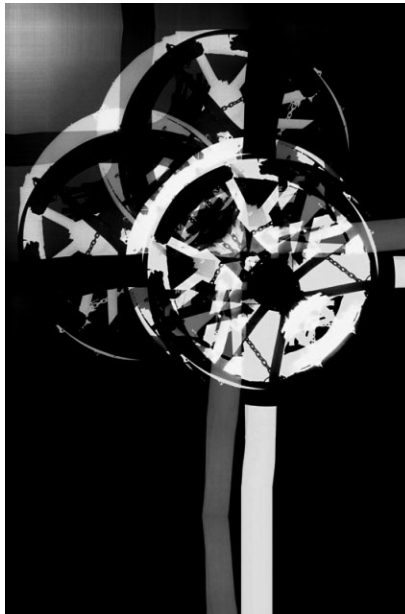
Szirák Péter (2001). A magyar irodalmi posztmodernség értelmezéséhez. In: Szirák Péter (szerk.:) A magyar irodalmi posztmodernség. – Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. – 9-53. o.

A műből vett idézetek az alábbi kiadásból származnak:

Pap Ildikó. Táltosok. – Ungvár: Intermix Kiadó, 2008. – 235 o.

[1] vö. Horváth Iván cikkével: „az irodalmi beszéd kijelentései nem igazságkötelesek: nem lehetnek hamisak vagy igazak, más szóval nem állítások. Amíg olvassuk a művet, elfogadjuk részkijelentéseit, tudomásul vesszük (ha van neki) alapeszméjét, ám tisztán rajtunk, vérmérsékletünkön, pillanatnyi szeszélyünkön múlik, hogy mindezt közvetlenül a szövegen kívüli világra vonatkoztatjuk-e vagy sem, s ha igen, milyen mértékben.” [Horváth 2009a]

CSORDÁS LÁSZLÓ

A műsor végén

Érdemiségek nélkül paszkvillus csak az *Együtt* 2010/1. számában megjelent *Verébre pazarolt ágyútűz* című, Nagy Zoltán Mihály által írt jegyzet. Szerzője (a továbbiakban NZM) ebben hiábavalónak minősíti az előző lapszámban megjelent írásomat. (Jelzem: nem tanulmány ez, ahogy a tartalomjegyzékben áll. Műfajilag inkább egy elemző értelmezés a szóban forgó regény vonatkozásaiban (1), megtoldva és mintegy összekapcsolva NZM „védirata” tarthatatlan állításainak kritikájával (2), ami esetünkben fontos.) Mert ez, amint írja, tartalmánál fogva „eltérő” az Ő véleményétől. Márpedig Ő eleve „vitát” akart provokálni. Nem láttam értelmét: elemtáris dolgokról nem vitatkozni kell. Cáfolat helyett viszont újabban minuciózus vagdalkozásokba kezdett, fenntartva korábbi álláspontját.

Térjek vissza az origóhoz, hogy érthessük az effajta szembenállást.

A gyalogsávból beintek az ámokfutónak: vigyázat, a szerkentyű szembemegy a forgalommal! (Vagyis a történelemfelfogással.) Az illető nem érzékeli, nem érti. Mi több, félreért valamit. Hirtelen garral, kapkodja a lapot, tapos rá nyomban a pedálra, még nagyobb gőzzel (felhő az már!), hajt nekem azonmód: földbe a gyalázatost!

Volt egy jelzés tehát, amit Ő vett ugyan a maga módján, de ahhoz, hogy kezdhesen is vele valamit, szüksége volt valamilyen indoklásra. A szerkesztői mundér felhatalmazása okán is. Nagyobbra vette a dolgot, bizonyítgató álmagyarázgatásokkal, az akkortájt megjelent regény ürügyén. (Amelyről csak annyit mondtam, hogy abban a szerző még Álmos fejedelmet is rosszul ábrázolta. Azért ezt, mert e részletnél nyitottam ki először a könyvet.) Ő alapjaiban hibátlannak tudta a regényt és a szerzői történelemlátást (meg a magáét) jogosnak tekintve, ezek védelmére kelt, hogy „megcáfolhassa” ún. „állításaimat”. Hitte, hogy igaza van. De nem azt tette, amit optimálisan kellett volna. Nem. A sértődékenység hallucinogén effektusa „védelmi okokból” már ’csatára csendült’, a „miért nem képes azonosulni vagy eltűrni”-féle szemléletieskedés elavult modorában. A minden áron győzni induló debatter fölényesre vette a kultivátort. Ez még hagyján, ha nem lett volna megterhelve többek közt ilyesmikkel, mint „megalapozatlanság”, „felületes hozzáállás”, „elégedetlenségét fejezte ki pátriánk fiatalabb *írónemzedékével* (kiemelés tőlem – F.G.)

szemben”, újabban pedig: „az *Együttben* közölt regényrészletekre hagyatkozva tört pálcát a *teljes mű és annak szerzője* fölött” stb. (Írhattam volna én is: ”miért van, ami nincs?”) Azt a látszatot keltve, mintha dörgegelmes értekezés vagy előadás hangzott volna el részemről e tárgyban. (Ilyen kreált állításokhoz folyamodott, hogy rám októrajálhasson egy látszatvitát – egy előszóban elhangzott megjegyzésemre!) Írásomban utaltam erre (*Együtt*, 2009/4.sz.,81.old.), most nyomatékosan hangsúlyozom: a regényt nem tárgyaltam, arról véleményt nem nyilvánítottam! Csak ábrázolásmódjára utalhattam. Mert azt akkor még nem olvashattam. Észrevételeim mégis jogosan hangzottak el, mert belelapozva, látam: az akkor szóban forgott részletek megvannak a regényoldalakon!

De ott semmilyen ellenséges vagy ellenérzést kiváltó mondat részemről el nem hangzott. Általános értelemben szóltam, - neveket, műveket (a már említett szerző nevéén és műve címén kívül,de ezek is csak hivatkozásképpen hangzottak el) egyáltalán nem említettem, még NZM nevét sem! Ő a „nyugodt hangvételi” jegyzetét övön aluli ütésnek szánta. A baj az, hogy túlzóan elfogult szemlélettel komponált meg elfogadhatatlan elemeket, paradox állításokkal és következtetésekkel. Ráadásul szemet szúróan rossz történelemfelfogással! Ezért, ezek miatt nem volt lehetséges itt vita! E nélkül is roppant és tört a rudimenta, az a „vékony jég”, amelyre éppen Ő lépett.

A tévismeretekből emelt „torony”, az ún. védirat, éppen a benne foglaltak miatt, már akkor, szinte önmaga okán dőlt meg. Döntően hatalmas öngóznak bizonyult. Most pedig, hogy elhárította az én írásom érdemi részét, a tartalmat, amelyet cáfolni amúgy sem lehet (pláne valós érvek hiányában nem), végleg leomlott. Minden disputa nélkül! Füstölgése immár e romok alól jön. Vita? – kérdezhetjük. Az nála megfigyelhetően egy smonca révén kieszközlendő, ’szó szerinti’ eszme- és véleménycse-re. Eljárása az, hogy azonmód átvált a kiszemelt ellenfél platformjára, kisajátítva annak álláspontját. A sajátját viszont átruházza mázként (mint vádat) ”vitapartnerére”. Szép ügyeskedés, de ismerjük prototípusát a szocreál hajnalkorából. Már a premisszáknál elkezdi a csereberét. No nem! Vissza az agarakkal! Eben gubát se! A hacuka nem engem illet! Ezek direkt értelmezésből generált, provokatív mellébeszélések, jelzős ráfogásokkal. Csak egy példa: „pátriánk fiatalabb írónemzedékével szemben” – írta. Mert ezt Ő így értelmezi, az Ő „meglátásából”, amihez,

szerinte, joga van. Hát semmiképpen, mert volunter módon, zavart keltve, homlokegyenest az ellenkezőjét akarja elhithetni a valójában csakis az érdekükben, tágabb ívben irodalmunk érdekében kifejtett mondataimról. (Ha van, kérem a hangfelvételt. Talán valamilyen formában ez nála megvan. Ha nincs, akkor már Ő bármiket állíthat?)

Nézzünk még valamit. Nem mondtam újat ott, azon az irodalmi fórumon. Korábban ezt sokkal átfogóbban fogalmazta meg S. Benedek András a maga megszzenvedett igazával: „A történelmi és jelen idejű kisebbségi dilettantizmus ellen azonban fel kell lépnünk. A magára maradt nemzetrészt irodalomtörténete tehet műfaji, tér- vagy akár időbeli engedményeket a 'kisajátítás' során, ha úgy érzi, egyes alkotásokra szüksége van, de nem engedhet a minőség kérdésében. A történelmi viszonylatban leszállított mérce visszahat a jelenre. A múlt megtúrt, kozmetikázott dilettánsai életteret adnak a jelen literátorainak. Ugyanaz az elv, amely értéké próbálja kovácsolni a kisvárosi poétákat, vidéki tanárokat és szüklátókörű egyesületeket, értéket találhat a ma szellemi provincializmusában is. Mindig is ez volt a kisebbségi magyar kultúrák rákfeneje.” (*Készülődés*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2007. 12-13. o.) S bár ezt ő a helyi hagyományok vonatkozásában írta, van bizonyos kötődése e mostani tárgyhoz. Ott ezt nem idéztem, de eszembe jutott.

Amit írtam, fenntartom. Ebben a mi kontraszelekción világunkban károsan hat minden, ami elégtelenségekre alapozódik. Nálunk különösképpen. Itt nemzedékek rajai sanyar ismeretek birtokában, átvérzett nemzettudattal és persze valós történelmi ismeretek nélkül kerülnek ki az iskolapadokból, hogy majd nap mint nap szembetalálják magukat saját kicsinységükkel és esélytelenségükkel stb. Elég, ha most itt csak ennyit mondok. (Amúgy egy értő elő- vagy utószó sem „tette volna helyre” ezt a regényt.)

Nem mellékesen jegyzem meg, hogy első szövegét NZM álbizonyítékok sorjázásával kezdte. Én a mondandómat idézetek sorával demonstrálva, utalásokkal, hivatkozásokkal támasztottam alá. Őt viszont az ilyesmi, különösen második letámadásában, nem kötelezi. Merthogy az „mankó”! Egyetértek vele: az! Ő pedig csak felnyúl a levegőbe, s amit mond, az máris meg van grundolva.

Na ezért (is) történik, hogy „kisfejezetei” sorra gyűjtötták fel a szabálysértéseket jelző piros lámpákat. Igen, tudom: ezekre reagálnom kell. Teszem is pontjai szerint.

Illemtan. „Vádpont” volt, hogy fiatalokról szóltam. Valahogy jelez-
nem kellett, a szerző nem tinédzser korú már. Vacilláltam is, de aztán
megnéztem az egyik *Új vetés* rovatban (*Együtt* 2006/2.sz.,23.o.), ott egy
hasonló félmondat épp így indította bemutatását. A rövid szöveget pe-
dig, mint mindig, NZM írta. De amit szabad Jupiternek, az egy dolog
ugye. Igen, ezúttal itt a szerző bocsánatát kérem. Kényszerítő körülmény
volt, akárcsak részemről a regény értelmezése, taglalása is. Nem volt
számomra szívderítő dolog!

Nézzük, *miért van, ami nincs*. A mű mai síkjának főbb szereplői azért
tekinthetők vidékünk volt lakóinak, mert 1) a szerző ide kötődik, 2) a
könyv itt jelent meg, 3) a regényben erre, halványan bár, de vannak utalá-
sok, még ha konkrét hely nincs is megnevezve. (Érdekes, az egyik értéke-
lés ezt így teszi szóvá: „A mondanivaló legalizálása érdekében Csap he-
lyett Budapest a helyszín...” (*Együtt*, 2009/2.sz.76.o.) Az eddig egyetlen
hozzászóló írásának címében ez ugyan homályosan jelenik meg, de mégis
jelez valamit: *Táltosok Kárpátalján*, számomra utólag. (*Együtt*, 2009/4.
sz.) Én viszont motívumokra hivatkozva idéztem a regény 12. oldaláról:
Ferenc felmenői papok voltak, „míg a szovjetek meg nem változtatták vi-
lágukat”. (*Együtt*, 2009/4.sz.68.o.) A mű 30. oldalán pedig az áll, hogy
ezeket a papokat üldözték. Ez nálunk evidensebb volt, mint az anyaor-
szágban. Leszögezem: csak meglevő motívumokra hivatkozhattam. Nem
kalandozhattam el „belemagyarázásokba”, mindent figyelembe kellett
vennem. Több szempontból is vizsgálva próbáltam rekonstruálni az el-
gondolást, de a megfelelő értelmezést csakis a helyi jelleg adja, határozza
meg. Másképpen minden hiányosabban hat, csorbul a motívumsor, még
inkább degradálódik az írói szándék. És okvetlenül felvetné az indokolt-
ság, a hitel, főleg a kompetencia kérdéseit. Gondolja már meg, mit állít!
Csak tán nem a kiadó illetékességét akarja ezzel vitatgatni?

Értetlenkedés következik: *Mi a szépírás?* Így, egybeírva: *kalli-
gráfia!* De leírtam én ezt? Nem! Zárójelbe tett mondatom ez: Még
a szépírói nyelv is hiányzik. Nem tudja, hogy mi a *szépírói nyelv?*
Magára vessen! Már felrötták neki, mások, hogy hajlamos figyelmen
kívül hagyni „a szakmát”. Nem akarom kioktatni, csak megjegyzem:
a szépírói nyelvet nem helyettesítheti egy respektált, választékos,
leíró köznyelv. Az csak egyik eleme lehet, de önmagában ma már

kevés. Azt pedig tudjuk: szépírói nyelv nélkül nincsen szépirodalom. Pláne a XXI. században! Iratkozzon be egy megfelelő filológiai tanfolyamra!

Vegyem azonban a „szelektív szempontból” közelítgető történelmi párhuzamból levont és immár közvetettnek nevezett „társadalomkritikát”. Ez azért nem lehetséges, még bárgyú formában sem, hogy már mondjak valamit okkult rögeszméjére, mert a premisszában (itt: serpenyőben) fonákul állnak a dolgok. Kurszán kezében vérrel telt kupa, temetésén 12 gyermeket ölnek le, Csenge öngyilkossága – mind csupa negatívum. Amit nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ez az, ami nem felemeli, hanem lehúzza e kor serpenyőjét. Kérdem: hogyan lehet akkor a mai, „kereszténység-gel megfertőzött kort”, amely az ilyesmit tiltotta, elítélte, - ezzel szemben negatívnak (pehelykönnyűnek) titulálni, kikiáltani? Gondolkozzunk már! Mert valóban fonákul állnak, pedig a szerző eleve nem így akarta. De ilyen lett a kép. Ami ebből a szempontból ellentmondás.

A továbbiakban azt vázolgatja, hogy a történelemírást én is egyoldalúan, a „számomra egyedül üdvös elmélet” felől értelmezem. Hát ebben téved! Írásomban demonstratív módon *kiemelni* óhajtottam az egykor kikiáltó ellentétekkel terhes, ideológiai szempontokra alapozott historiográfiát, szembesítve azt a mai meglátásokkal. Az általam idézett történészeket pedig nem ismeri. Holott ők a „hivatalosnak” mondott vonalon állnak. Ezen belül is számos elmélet, s ezeknek megannyi változata van. Ezen kívül ahány történész (soha nem akartam az lenni!), annyi sokszorozott koncepció, minduntalan változó és változtató meglátásokkal. A tények mégis a meghatározók. Engem az átfedhető dolgok, az általuk megtalált közös nevezők érdekelnek. Így nyugodtan citálhatom pl. Bálint Csanádot, aki az egyik vezérlő akadémikusként vett részt az Ungváron rendezett milicentenáriumi történészkonferencián (1996). „Vitathatatlan: a 10-12. századi magyarság vezetői kiemelten magas megbecsülésnek örvendtek Európában.” (...) „Véleményem szerint történelmileg döntő mozzanatként a korai magyar történelem alapvető fordulópontját jelentette a Kelettől való elszakadás, a Kárpát-medencei viszonyokhoz való alkalmazkodás képessége, a római kereszténység felvétele. A magyarok nemcsak megtelepedtek itt, de sikerült megvetniük a lábukat kontinen-

sünk azon felének peremén, ahová még eljutott mindazon szellemi és politikai áramlat, mely Európát formálta: a román és gótikus művészet, a reneszánsz, mely felfedezte az Embert, a felvilágosodás, mely felfedezte a Szellemet, a polgári forradalom, mely felszabadította az Egyént, s megvetette a polgári demokrácia alapjait. Mindezek hiánya, illetve elmaradása viszont végzetes fáziskésést eredményezett a modern Kelet-Európa népei számára, akik – ráadásul – az önálló államisághoz a magyaroknál 300-400 évvel később jutottak el, akiknél a török fennhatóság a magyaroknál 300-400 évvel tovább tartott.” (Bálint Csanád: *A honfoglaló magyarok és Európa*. In: *Honfoglalás és Árpád-kor*. A Verecke híres útján tudományos konferencia anyagai. KMKSZ. Ungvár, 1997. 22., 33. old.)

Megerősíthetem: a magyarság esetében a kereszténység felvétele semmilyen behódolással nem járt. Sőt: ez bizonyult az egyedül üdvözítő eseménynek és folyamatnak a továbbiakra nézve! Nem tudom, miért keveri Ő össze a kereszténységet a feudalizmussal, mint ahogy azt sem, honnan szedi igencsak bizarr ismereteit. Bulgária vagy a Szovjetunió történelméből? Vagy az egykori ateista agitpropaganda lomtáraiból? Ellenőrizhetné már ismereteit, mert lám, ezzel újabb öngólt vétett. A műsor ezzel lecsengett.

Végül: nem hinném, hogy itt kettőnk közül valakinek joga lenne verdikt gyanánt ítéleteket kimondani. Ő azt mondta, erőszakos vagyok, el kell ítélni tehát. De vajon mit szólna mindehhez például a honfoglaló Árpád? Enyhén szólva talán csak valami ilyesmit bámész vezéreikhez: Huba! S szátok meg fugva, huztuzva? Vedd az buzugánt, csapj likat kobukján, az hibó vezeit csurgassátok menten Alpár homukjába!

Engem nem a győzés szándéka vezérelt. Ilyen ismeretekkel szemben az nekem eleve derogált.

FODOR GÉZA

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA 2010. február – március – április – május

Elismerések

*Március 15-e alkalmából a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusán **Sziklavári Vilmos** főkonzul a Magyar Köztársaság Érdemrend Tiszti Keresztjét adta át **Zán Fábián Sándornak**, a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspökének. **Petei Judit**, a Kárpátaljai Megyei Tanács képviselője, a Mikaland Vegyesvállalat igazgatója és **László Károly**, a Técsői Református Líceum lelkész-igazgatója, a técsői református gyülekezet lelkésze, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét vehette át.

***Kőszeghy Elemér**, a *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztője Budapesten a Magyar Újságírók Közössége Petőfi Sándor Sajtószabadság Díjában részesült.

*A Magyarok Kijevi Egyesülete az ukrainai magyarság érdekében kifejtett köztevékenysége elismerésül Etelköz-díjjal tüntette ki **Kincs Gábert**, Beregszász alpolgármesterét, az UMDSZ alelnökét.

***Ivan Kacsur**, a megyei ál-

lami közigazgatás elnökhelyettese elismerő oklevelet nyújtott át az UNE magyar karának létrehozásáért **Dr. Lizanec Péter** dékánnak és **Dr. Spenik Sándornak**, a fizika-matematika tanszék vezetőjének.

Eseménynyaptár Február

*Sárospatakon az Újbástya Rendezvénycentrum Galériájában a nagyszámú látogatók, érdeklődők kérésére március 1-ig meghosszabbították a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület tagjainak (**Fuchs Andrea**, **Klisza János**, **Réti János**, **Soltész Péter**, **Soltész Krisztina**) csoportos kiállítását, melyet április végéig Borod-Abaúj-Zemplén Megye különböző művelődési intézményeiben is bemutattak.

*Az Ukrainai Képzőművészeti Szövetség Ungvár Galériájában Valentin-napi kiállítás nyílt a kárpátaljai alkotók erotikus munkáiból. A csoportos tárlaton sikerrel mutatkozott be aktjaival **Soltész Péter** festőmű-

vész, a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület társelnöke.

*A Credo Verséneklő Együttes sikerrel szerepelt a budapesti XIV. Csángó-bálon, valamint Újpesten a Polgári Centrum színháztermében.

* Budapesten a Magyar Írószövetség klubtermében került sor a *Partium* irodalmi folyóirat bemutatójára, amelyen részt vett **Bakos Kiss Károly** költő, a folyóirat versrovatának vezetője és **Lőrincz P. Gabriella** költő.

*A Százhalombattai Városi Könyvtárban került sor **Vári Fábián László** József Attila-díjas költő szerzői estjére.

*Budapesten a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus székházában megtartották a Magyar Fotóművészek Világszövetségének közgyűlését, amelyen nyilvánosságra hozták a 2/2010. sz. Elnökségi határozatot: a benyújtott portfóliók megtekintése után új tagok felvételéről döntött az elnökség: többek között Ukrajnából **Picur Zoltánt** (Ungvár) és **Lőrincz Istvánt** (Ungvár) vette fel tagjai közé, akik a MÉKK Fotókörenek aktív tagjai.

* Budapesten lezajlott a Gulágkutatók Nemzetközi Társaságának ülése. A fórumon bemutatásra került **Singer Zsuzsa**. *Nyomok a lelkekben. A szíatlini munkatáborok kényszerű öröksége* című tanulmánykötete, amely a KMMI-füzetek sorozatban jelent meg **Dupka György** utószavával.

*A beregszászi Európa–Magyar Házban az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet “Nemzetiségi politikai és határmenti regionális együttműködés a Kárpát-medencében” témakörben nemzetközi tudományos konferenciát szervezett „*A magyar-ukrán közös múlt és jelen összekötő és elválasztó “fehér foltjai”*” címmel.

Március

*Március idusán ünnepi felvonulást, koszorúzási ünnepséget tartott Beregszászban az UMDSZ, amelynek egyik ünnepi szóno-ka **Gajdos István** elnök, Beregszász polgármestere volt. Ezúttal a KMKSZ által rendezett ungvári ünnepség fő szóno-ka volt többek között **Dupka György**, a MÉKK el-

nőke és **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke. Jelentősebb megemlékezés és koszorúzás volt Munkácson a podheringi emlékoszlopnál, Técsőn a Kossuth-emlékműnél és Kijevben a Petőfi-szobornál.

*Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emlékének szenteltek megemlékezéseket a KMKSZ szervezésében Badalóban, Bótrágyon, Viskén, Nagyszőlősön, Munkácson. **Tarlós István**, a Fidesz-KDNP budapesti közgyűlésének frakcióvezetője is Kárpátalján ünnepelt.

*Kárpátaljai Napokat szervezett Budapesten a Kárpátaljai Szövetség: **Dupka György** a kárpátaljai könyvkiadás helyzetéről tartott előadást. Kiállítás nyílt Réti János grafikáiból. Pomogáts Béla irodalomtörténész közreműködésével bemutatásra került **Czébely Gabriella**: *Holló hajam vánkosán* című verseskötete, **Lengyel János**: *Halott ember karácsonya* c. interjúkötete, **Singer Zsuzsa**: *Nyomok a lelkekben. A sztálini munkatáborok kényszerű öröksége* című tanulmánykötete. Az előbbi kettő az Intermix Kiadó, az utóbbi a KMMI gondozásában jelent meg.

*Rákóczi-napokat szervezett a beregszászi Kárpátaljai Magyar Főiskola, amelynek keretében „Az 1920-as békerendszer és Európa átalakulása” címmel tudományos konferenciára került sor. Előadást tartottak többek között: **Ormos Mária**, **Raffay Ernő** és **Romsics Ignác**, a téma kiváló kutatói.

*Kárpátaljai irodalmi karavánt fogadott a Székelyföld. Az *Együtt* folyóirat bemutató körútján (Csíkszeredán, Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen és Brassóban) részt vett **Bakos Kiss Károly** költő, **Vári Fábián László** József Attila-díjas költő, **Zubánics László** történész, a Tanulmány rovat vezetője és **Dupka György** író, a folyóirat felelős kiadója és lapigazgatója.

*5. alkalommal rendezték meg a beregszászi Kárpátaljai Magyar Főiskolán az Öregdiák-találkozót. Ugyanitt **Veres Péter** festőművész munkáiból emlékkiállítás nyílt. A tárlat anyagát az elhunyt művész lánya, **Veres Ágota** mutatta be.

*A Kárpát-medencei Magyarok Zenéje, 8 koncert – 8 ország – egy nemzet elnevezésű koncertsorozat

soronkövetkező rendezvényét Beregszászban, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban tartották meg. A koncert védnökei: **dr. Orosz Ildikó**, a Rákóczi-főiskola elnöke és **Böleskei Gusztáv** református püspök voltak, támogatója pedig a Rákóczi-főiskola mellett Budapest IX. kerületének önkormányzata és **Gergely Ferenc** polgármester.

Április

*A Beregszászi Magyar Tanárképző Főiskola diákjai zenés-drámai produkcióval méltatták a magyar költészet napját. „A nyelv kollektív átszabása (romantikus töredék **Vári Fábrián László és Bagu László** verszövegeinek felhasználásával)” címmel bemutatott előadást **Beregszászi Anikó** rendezte.

*A MÉKK képzőművészeti karavánja a sikeres sárospataki bemutatkozás után a Szirmabesenyői Önkormányzat kiállítótermébe kapott meghívást a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet szervezésében. Ezúttal **Fuchs Andrea, Réti János, Klisza János, Soltész Péter** és **Soltész Gabriella** grafikáit,

olajfestményeit és más alkotásait tekinthették meg az érdeklődők.

*A Tiszabökény-Farkasfalvai Tiszaháti Tájékozódási Múzeumban *Húsvéti szomszédolásra, hagyományos locsolókeddre és tojásvadászatra* került sor. Ezt követően rendkívüli író-olvasó találkozó volt, melyen a vajdasági *Irodalmi karaván* tagjai: **Nagy Abonyi Árpád** prózaíró, **Orcsik Roland** költő, műfordító, esszéíró és **Szögi Csaba** költő, író mutatkozott be a közönség előtt.

*Másnap a Beregszászi Európa-Magyar Házban **Nagy Abonyi Árpád, Orcsik Roland** és **Szögi Csaba** találkoztak az *Együtt* folyóirat szerkesztőbizottságának tagjaival. Jelen voltak továbbá a folyóirat szerzői közül **Fodor Géza, Lőrincz P. Gabriella**, valamint az irodalom barátai, a beregszászi főiskola diákjai. Mindkét régió alkotói verseket, prózarészleteket olvastak fel, válaszoltak a jelenlévők kérdéseire, majd kötetlen beszélgetésre került sor.

*A vajdasági irodalmi karaván utolsó találkozására a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnáziumban került sor. A vendégeket **Szabó Árpád** igazgató köszöntötte. Nagy

ördeklődés kísérte a vendégek felolvasásait, majd közkívánatra döntés született arról is, hogy a zentai és a beregszászi gimnázium között testvéri kapcsolat jön létre.

*A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gross Arnold kiállítótermében került megrendezésre **Zicherman Sándor** beregszászi származású festőművész kiállítása.

* Beregszászban a Debreceni Csokonai Színház és a Kárpátaljai Magyar Drámai Színház közös előadásában láthatta a közönség Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde* c. drámai költeményét.

*Átadták a megújított podheringi obeliszket, amelyet a Magyar Külügyminisztérium támogatásával restauráltak. Az 1849. április 22-i podheringi győzelemnek emléket állító, később megrongált emlékműre új emléktábla került.

*Az EMKE meghívására kárpátaljai irodalmi karaván kereste fel az erdélyi városokat. Az *Együtt* folyóirat bemutató körútján részt vett és előadást tartott **Vári Fábián László** József Attila–díjas költő, az *Együtt* szerkesztőbizottságának elnöke és **Bakos Kiss Ká-**

roly költő, a kiadvány kritikai rovatának gondozója. Fogadták őket Szilágysomlyón, Marosvásárhelyen és Kolozsváron.

***Veres Ágota** festőművész és **ifjabb Hidi Endre** keramikus-szobrászművész alkotásaiból nyílt kiállítás Beregszászban, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

Május

*A szalócai művelődési házban fellépett az erdélyi ZURGÓ együttes, programjában moldvai csángó népzene és néptánc szerepelt.

* „Bartók Béla kárpátaljai éveik emlékére” címmel rendezett hangversenyt a KMKSZ Nagyszőlősi Szervezete.

*Beregszászban **Vidnyánszky Attila** főrendező megnyitotta a II. Stalker Fesztivált a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház társulatának szervezésben.

*A Gáti Kovács Vilmos Középiskolában lezajlott a IV. Kovács Vilmos-szavalóverseny az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége támogatásával.

*Beregszászban a Művészeti Iskolában megrendezték a Győry Dezső emlékének szentelt szavalóversenyt és irodalmi műsort az UMDSZ és a KMMI szervezésében. A meghirdetett szavalóversenyen idén harminc jelentkező adott számot tehetségéről. **Kádár Rozália**, az UMDSZ járási szervezetének elnöke üdvözlő szavait követően először a választott, majd a kötelező verseket hallgatta meg a zsűri, amelynek tagjai voltak **Weinrauch Katalin** író, költő, **Lőrincz P. Gabriella** és **Bakos Kiss Károly** költők. A versenyzők emléklapot és ajándékot kaptak. A dobogósok oklevélben részesültek, s indulhatnak a Vásárosnaményban sorra kerülő Váci Mihály szavalóversenyen.

* A Magyarok Kijevi Egyesülete (elnöke: **Vass Tibor**) felkarolta **Pocsai Vince** református lelkész kezdeményezését, hogy Kijevben létesüljön ökumenikus templom a református és a római katolikus magyar közösség részére. A nemes ügy megvalósításához a kijevi magyarok támogatókat keresnek.

*Szarvasházán Hollósy-művész-tábort szervezett a Révész Imre Tár-

saság. Az alkotótábor munkájában részt vett **Veres Ágota**, **Kolozsvári László**, **Magyar László**, **Tóth Róbert**, **Réti János**, **Szerhij Biba**, **Vjacseszlav Popovics**, **Kopriva Attila**, **Baraté Ágnes**, **Bálint Lívია**, **Kalitics Erika**.

*Ungváron Zádor Endre-emléktorna zajlott le a KMKSZ városi szervezete rendezésében.

*Tiszabökény, Péterfalva, Bene után Kisdobronyban, Guton és Dercenben is átadásra kerültek a címeres, kétnyelvű település köszöntőtáblái, amelyek a Szülőföld Alap által támogatott KHÖT-projekt keretében készültek **Molnár Zolt** címerfestő és **Fuchs Miklós** lakatos közös kivitelezésében.

*A Krími Autonóm Köztársaságban Szimferopolban Krími Magyar Napok megrendezésére került sor. Ennek keretében a Szimferopoli Művészeti Múzeumban megnyitották **Magyar Ari** budapesti művésznő egyéni kiállítását.

*A benei Faluházban „A Kráter a Kárpátaljáért!” program keretében író-olvasó találkozóra, könyvbemutatóra került sor **Turcsány Péter** író és kiadóvezető szervezésében. A

rendezvényt **Szuhán András**, Bene polgármestere nyitotta meg.

*Sárosorosziban népmesemondó verseny zajlott le a KMKSZ szervezésében.

*Guton megtartották a XIX. Guti Pünkösdi Napokat a KMKSZ szervezésében.

*Beregszász megyei jogú város napja alkalmából öt településköszöntő, kétnyelvű, címeres táblát állítottak fel a KHÖT szervezésében.

*A Munkácsi Állami Egyetem Humán-Pedagógiai Főiskola magyar tagozatán lendvai magyar írók, kolozsvári filmesek és fotóművészek találkáltak a hallgatókkal. **Zagorec Csuka Judit** író, költő, Zrínyi-kutató, **Gál Dorisz**, a Lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet munkatársa a MURATÁJ című irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóiratról és a muravidéki magyar irodalomról tartottak rövid tájékoztatót, illetve olvastak fel írásaikból.

*A Beregszászi Európa–Magyar Házban a lendvai és a kolozsvári irodalmi és fotóművészeti karaván tagjai bemutatták többek

között **Felméri Cecília**, **Bertóti Attila**, **Lakatos Róbert** filmes munkáit, majd **Bodó Barna**, a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének elnöke, a Sapientia Egyetem professzora megnyitotta az erdélyi fotósok *Dalok* című kiállítását.

*A trianoni békediktátum kárpátaljai áldozatára, **Posch Alajos** újságíróra emlékeztek az ungvári Kálvária-temetőben a MÉKK és a KMMI szervezésében. A rendezvényt **Dupka György** nyitotta meg, majd **Zubánics László Posch Alajos** hírlapíróra (1884–1919) emlékezett, akit 1919 tavaszán az Ungvára bevonuló cseh katonák öltek meg.

*A VI. Hollóssy Simon Képzőművészeti Alkotótábor résztvevőinek műveiből nyílt kiállítás a megyeszékhely Ungvár Galériájában a KMKSZ és a RIT szervezésében.

Összeállította: **Dopka György**

Megjelent:

Brenzovics Marianna: **Kilátás.** Regény. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2010. 155 o.

Vári Fábián László: **Jég és korbács.** Versek 2002–2010. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2010. 128 o.

Nagy Zoltán Mihály: **Fogyó fényben.** Vers-regénytrilógia II. része. Intermix Kiadó, 2010. 196 o.

Bagu Balázs: **Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc Kárpátalján.** Intermix Kiadó, 2010. 180 o.

Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról. Szerkesztette Csernicskó István, megjelent az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és a Hodinka Intézet kiadásában, 2010. 147 o.

Kárpátokon innen és túl. Kortárs ukrán írók prózagyűjteménye, megjelent a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége gondozásában, 2010. 213 o.

Mihajlo Delehan, Kutassy Ilona: **A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi osztályának magyar provenienciájú fondjai leírási egységei 1919-ig és 1938-1945 között.** Budapest Főváros Levéltára gondozásában az Önkormányzatok Levéltári Tanácsa és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, 2010.

Előkészületben:

Zubánics László: **„Perli-e még ezt a hont más?”.** Történelmi tanulmányok. *Intermix Kiadó*, Ungvár-Budapest, 2010.

„Verecke híres útján jöttem én”. (szerk Zubánics László). Történelmi és irodalmi gyűjtemény. *Intermix Kiadó*, Ungvár-Budapest, 2010.

Szerzőink

Bartha Gusztáv (1963) Nagyberég
Csordás László (1988) Eszeny
Dupka György (1952) Ungvár
Finta Éva (1954) Sárospatak
Fodor Géza (1950) Ungvár
Kocsis Csaba (1959) Berettyóújfalu
Lőrincz P. Gabriella (1982) Beregszász
Molnár Ferenc (1987) Beregszász
Penckófer János (1959) Beregszász
Séra Magdolna (1987) Barkaszó
Vári Fábíán László (1951) Mezővári
Weinrauch Katalin (1944) Beregszász
Weöres Sándor (1913-1989)

*E számunkat Kocsis Csaba fotográfiáival
illusztráltuk.*